

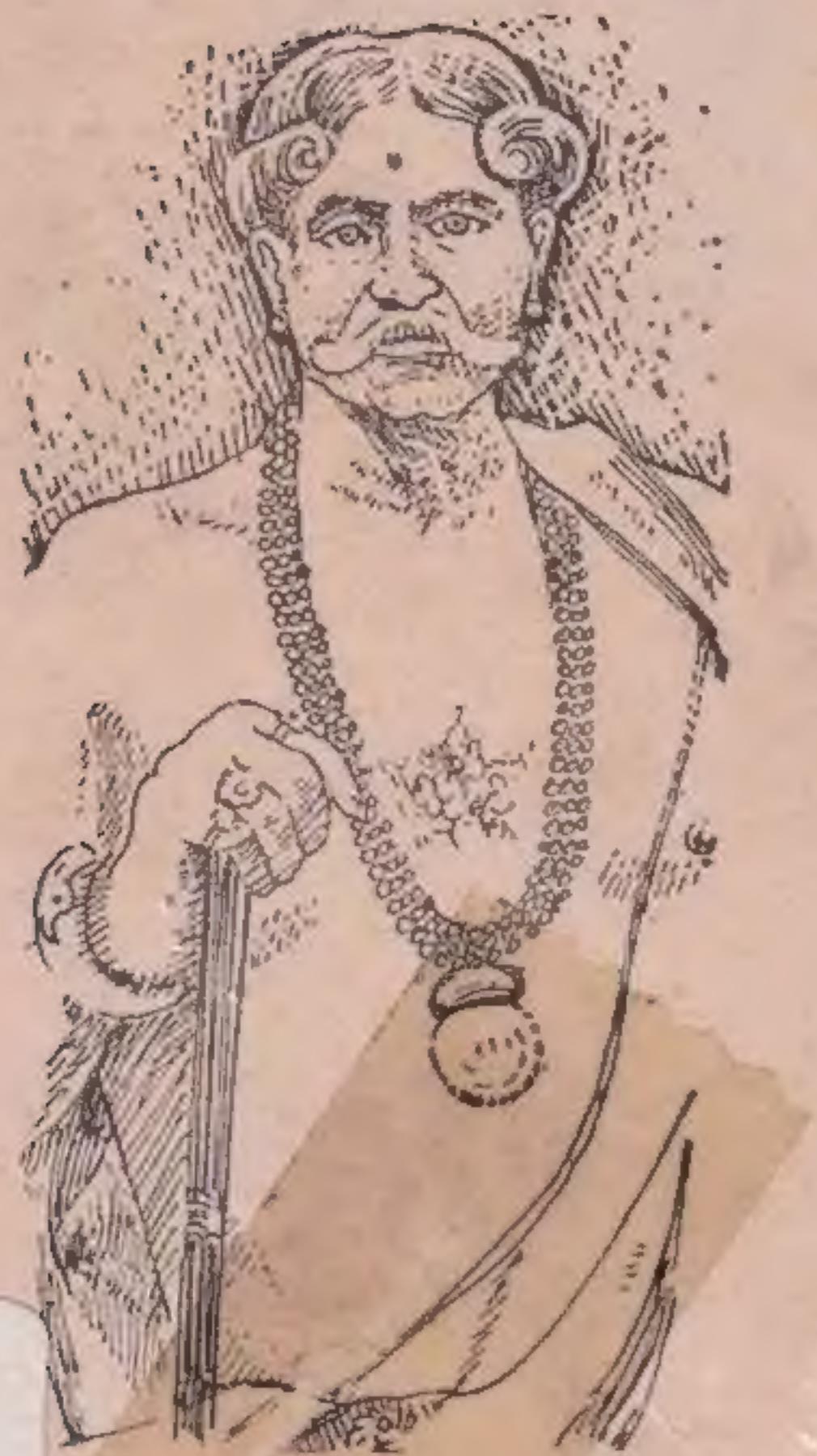
3 K 104

కోపము

ఆదిభ్రష్ట
నారాయణ
దాసు

16B

35

920
119

గుండవరసు లక్ష్మినార

ఆంధ్రప్రదేశ్ న

Blank Page

A

ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

గుండవరపు అష్టనారాయణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ ప్రమాద

B

అకాడమీ ప్రమాణ నం : 34
నవంబర్, 1975

© A. P. SANGEETA NATAKA AKADEMI

పెటి : రూ. 2

ద్రుష్టాలయ ప్రతి : రూ. 4

ప్రతులకు :

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ
కాశివన్, హైదరాబాద్ - 500 004

తో లిపలు కు

సంగీత, నృత్య నాటకోత్సవాలను నిర్వహించటం, ఆయా కళలలో శిక్షణాలయాలను, సాంస్కృతిక సంస్థలకు, నిస్సహాయ స్థితిలో గల వృద్ధకళాకారులకు ఆర్థిక సహాయము చేయటం, మరు గున పడిపోతున్న మన సంప్రదాయు, జానపద కళారూపాల పునర్వ్యాఖానానికి కృషిచేయటం మున్నగు కార్యక్రమాలతోపాటు ఆయా రంగాలలో పరిశోధన చేయించి, గ్రంథాలు ప్రమారించే కార్యక్రమాన్ని కూడా అంధప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ చేపట్టింది. ఈ పథకం క్రింద సంస్కృతంలోని ప్రావరాణిక సంగీత, నృత్యశాస్త్ర గ్రంథాలను అనువదింపజేసి ప్రమరిస్తున్నాము. ఇంతవరకు 'సంగీత రత్నాకరం' మొదటి భాగం, 'నృత్యరత్నావళి', కర్మాటక సంగీతానికి సర్వస్వయంగా పేరుపొందిన 'సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శని' మొదటి రెండు సంస్కృతములు ప్రమరించాము.

పూర్వ గ్రంథాల అనువాదాలు, పునరుద్ధరణలు చేపట్టటమే కాక తెలుగునాట సంగీత, నృత్య, నాటక కళా వికాసాలను తెలియ పరచే స్వతంత్ర గ్రంథాలను ప్రమారించాలని కూడా అకాడమీ సంక ల్పించింది. మొగట నాటక కర్తృలను గురించి గ్రంథాలను ప్రమారించాలని అకాడమీ నిర్దించింది. ఆ ప్రకారం నాటక కర్తృలుగా చిలకమర్త్తి, తిరుపతి వైంకట కవులు, దర్శవరం, కోలాచలం గురించిన గ్రంథాలను ప్రమారించాము. గురజాడ, కందుకూరి, వేదం ప్రశ్నతి

నాటక కర్తలను గురించి క్రమంగా గ్రంథాలను ప్రమరించసంకలిపించాము.

ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల కార్యవర్గం కోర్కెననుసరించి అకాడమీ సంగీత, నృత్య, నాటక, భానుపద, చలనచిత్రకళలకు సంబంధించిన 11 గ్రంథాలను తెలుగు, ఇంగ్లీషు, హిందీ భాషలలో ప్రమరించింది.

కథాగాన, సంగీత, నృత్య, కళాకోవిదుల గురించి కూడా గ్రంథాలు ప్రమరించ తలపెట్టాము. ఈ పథకం క్రింద మొదటగా కథాగాన కళాకోవిదులు, ఆంధ్ర హరికథా పితామహులైన ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారిని గురించి గ్రంథం వెలువరిస్తున్నాము. అకాడమీ వెలువరిస్తున్న ప్రమరణలు కళాకారులకు, కళాభిమానులకు కూడా ఉపయోగకరం కాగలవని మా విచ్చాయసము.

మేము కోరినంతనే ఆంధ్ర హరికథా పితామహులు ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారి జీవిత చరిత్ర ప్రాసి ఇచ్చిన గుండవుపు లక్ష్మినారాయణగారికి ధన్యవాదములు తెలియపరుస్తున్నాము.

కళాభవన

మార్కు వెఱగోపాలస్వామి

1-11-1975

సవరణలు

పుటు	పంక్తి ఉన్నది	ఉండవలసినది.
3	6 ఆదిభట్ట	ఆదిభట్టు
3	12 ప్రతిని	ప్రతిన
3	17 శ్రయమని	శ్రమయని
4	6 అప్రతిగ్రహీత	అప్రతిగ్రహీత
6	1 సందర్భంలో	సందర్భములో
6	11 సూచనమో	సూచనలో
6	11 అబ్బినది	అబ్బినవి
8	15 తొమ్మిదేండ్ల	తొమ్మిదేండ్ల
8	21 వైణికుడైన	వైణికులైన
11	13 అప్పటికీ	అప్పటికే
11	14 పాణిగ్రహం	పాణిగ్రహంణ
12	6 వేసెను	వేసిరి
12	6 సీతారామయ్య	సీతారామయ్యగారు
12	19 కళాపోషణ	కళాపోషణ
13	22 తమనెట్లు	తమన్నెట్లు
16	3 వాగ్దానము	వాగ్దానము
16	12 నిచ్చెను	నిచ్చిరి
16	17 చేసెను	చేసిరి
16	20 చెప్పించుకొనిరి	చెప్పించుకొనెను

స్థట	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
17	4	కొన్నినాళ్ళకీ	కొన్నినాళ్ళకే
18	13	సాపత్యమో	సాపత్ను యైమో
19	21	మంతటగా	మంతటను
21	3	అప్పటికీ	అప్పటికే
22	10	అప్పటికీ	అప్పటికే
24	7	డేంమూ ఈడ్లలో	ఈ మూడేండ్లలో
26	10	ఆచార్యులుగారు	ఆచార్యులు
27	23	రామానుజాచారిగారు - రామానుజాచారి	
28	15	నిరాంటంకముగ	నిరాతంకముగ
29	17	మైనది	మైనది
30	18	ఎదురు	ఎదురు
31	3	వేసిన	వ్రాసిన
31	21	మనందందరికొక	మనందరికొక
31	22	చెప్పుచుండెడివారు	చెప్పుచుండెడివాడు
31	23	ఇచ్చిరస్సు	ఇచ్చినన్న
31	24	అదుచుండెడివారు	అదుచుండెడివాడు
33	2	సాహాయమున	సాహాయ్యమున
33	4	మిథ్యాము	దంపతులు
34	17	చాసుగారికి	చాసుగారిని
35	8	న్యాయపతి	న్యాపతి
35	17	కోరుకోమనెను	కోరుకొమ్మనెను
37	19	పాడి చూపించెను	పాడి చూపించిరి

పుటు	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
39	12	సత్కరించిరి	సత్కరించెను
40	7, 8	అవ్యోనించిరి	అవ్యోనించెను
42	15, 21	సత్కరించిరి	సత్కరించెను
42	17	గౌరవించిరి	గౌరవించెను
44	17	హారికథేర	హారికథేతర
45	2	హారికథేర	హారికథేతర
47	14	ఉపాధ్యాయులలో	ఉపాధ్యాయులలో
48	18	ప్రదర్శనమైన	ప్రదర్శకమైన
53	4, 5	శీవితంలోని	శీవితములోని
54	1	సౌక్రంద్రులు	సౌక్రంద్రులు
57	22	Centere (?)	Company
63	శైటిలు	పూర్వరంగం	పూర్వరంగము
65	8	హారికథకుల	హారికథకులు
65	24	ప్రథాన	ప్రథాన
67	4	నామకరణములతో	నామములతో
69	8	చారిత్రక	చారిత్రిక
69	14	రెడవ	రెండవ
70	19	విద్యద్విద్వద్వద్వరుడు	విద్యద్విద్వద్వద్వరుడు
75	5	అశ్వాశము	అశ్వాసము
77	2	విడువదేమో	విడువదేమ్ము
77	6	ననబ్రాతికించు	నన్ బ్రాతికించు
79	13	థోరణి	థోరణి
79	20	శబ్ద	శబ్ద

పుటు	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
80	15	అళక్తుతను	అళక్తుతలను
80	19	హరికథలలో	హరికథలో
80	19	శపథము	శపథము
88	4	కూడా	కూడ
84	12	ప్రధానాధారములు	ప్రధానాధారములు
86	1	యైషైన	యైషైన
86	18	మెలుచు	మెలుచు
92	10	లుభ్యరాలితో	లుభ్యరాలితో
93	9	అనాధ	అనాధ
93	15	హరికథ	హరికథ
94	4	కేకను	కేకను
96	3	ప్రక్రియకు	ప్రక్రియను
97	1	భాక్త్యము	భాక్త్యము
97	5	ప్రగల్భత	ప్రగల్భత
97	18	భిన్న పెద్దలు	భిన్న పెద్దలు
102	7	కూడా	కూడ
103	15	ధాముగారికి	ధాసుగారికి
103	22	లేదన్న	లేరన్న
105	19	సలుపుచున్నది	సలుపుచున్న
105	21	ప్రభావము	ప్రభావము
106	2	నేటివారి	నేతివారి
106	12	కీర్తిధ్వజము	కీర్తి ధ్వజము
106	22	పెండి	పెండి
107	4	వేసితీతాల్యా	వేసితి తాల్యా
109	17	కొన్నినాల్సైనియన్	కొన్నినాల్సైనియన్

V

గ్రంథకర్త

1967 లో Andhra University, Waltair లో University First గా ఉత్సవాల్లాడై నారు.

A.U.P.G. Centre, గుంటూరులో ఆదిభట్ట నాచాయణ దానుగారిపై పరిశోధన చేస్తున్నారు.

శక్తివారి (పద్యకావ్యము-అముద్రితము), తిరుపతి వేంకట యము (అధునిక నాటకము - ముద్రితము) అను గ్రంథములను, అనేక వాయసిలు ప్రాచారు.

ప్రస్తుతము ఇంగ్లీషులో కుప్పుస్వామి చౌదరి కాళాలలో అంద్రిపన్యసకుడుగా పని చేస్తున్నారు.

Blank Page

జీవిత సంగ్రహము

పూర్విక భాషితామవల్లైన శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారు ఆట పాట మాట మీటలచే ఏక గ్రివముగా నెన్నుకొనబడిన చతురాస్యులు, సంగీత సాహిత్య నాట్యముల త్రివేణి సంగమమునకు ప్రథమ తీర్థంకరులు. హరికథలను మిషటో రాజాస్థానములను శారదా పీఠములుగా మలచిన సర్వకళా స్వరూపులు. ఈ ఆట పాటల మేటి చతుర్ముఖుడైన పుంభావ సరస్వతి.

గృహానామము :

నారాయణదాసుగారు వారి గృహానామమగు 'ఆదిభట్ట' కు ముందు 'అజ్ఞాద' అని ప్రాయము మనకు వారి గ్రంథములందు కన్నడు విలువణ విషయము. దానికొక కారణమున్నది. శ్రీకాకుళ మండల మందలి బొప్పిలి తాలూకాలోగల అజ్ఞాద గ్రామము వారి ఆభిజననము. ఆదిభట్టవారు పలుతావుల గలరు. అందు అజ్ఞాదాదిభట్ట వారిదొక విశిష్టత. 'ఆదిభట్ట' అను ఇంటి పేరునకు ముందు వారి జన్మస్తలమైన 'అజ్ఞాద' అని కలిపి ప్రాయముకు ఆ అనుబంధమే ముఖ్యకారణము.

ఇక ఆదిభట్ట యను గృహానామ మేర్పుడుట కొక కారణమున్నది¹. రెండు వందల యేందియేండ పూర్వము జయపురాధీశు తైన కృష్ణ చంద్రదేవుని ఆవ్యోనము పురస్కరించుకొని 'పేరూరు' అను గ్రామము నుండి 'ఆదిభట్టు' అను పేరుగల మహావిచ్ఛాయాం నుడు 'అజ్ఞాద' గ్రామమునకు వచ్చి స్థిరపడెను. ఆదిభట్టునకు శాస్త్ర ప్రపంచమునందు అచుంచితమైన అంశము లేదు. ఈతడంతటి శాస్త్రనిష్టాతుడో అంతటి తపశ్చాపి.

1. ఇగజ్ఞోగ్యతి - ప్రథమ సంపుటము - పంచాపచి.

గురువుల్యుడగు ఆదిభట్ట గురువగుటచే కృష్ణ చంద్రదేవ రాణింద్రుని రాజ్యము సురక్షితముగ నున్నది. కాని ప్రభువైన కృష్ణ చంద్రున కెంతకాలమునకును సంతానముగలుగ లేదు. ఒక నాడు కృష్ణ చంద్రుడు తన సంతాన వాంచను ఆదిభట్టునకు తెలిపి “యైవైన శాస్త్రమార్గమున్నదేమో యోజింపుడు” అనగా ఆదిభట్టు తపముకావించి యొక్క వత్సరములోన పుత్రు నీ కలరించు గాయత్రిసాక్షి” అని ప్రతినచేసి తపస్సునకేగెను. ఆదిభట్టుయొక్క తపశ్చ క్రీతిక్రూరు ఆశ్చర్యమంది ఆనందముతో ఆదిభట్టు కుమారుడైన హాయగ్రీవునకు అర్ధరాజ్య మిచ్చెను. ఆ రాజ్యము హాయగ్రీవుడు స్వల్పకాలము పాలించి సద్రావృహ్నిలులకు రాజ్యారత్నం శాధ్యత అనవసరమైన శ్రయమని తలచి, ఆదిభట్టాదేశాను సారము కృష్ణ చంద్రదేవుని రాజ్యమును మరల తిరిగి యిచ్చెను. ఆదిభట్టు అంతటి తపస్సంపన్నుడు అంతటి నిర్మిప్తుడు.

వుళములో పూర్వతరములందు వాసికెక్కిన మహామహల పేర గృహనామము లేర్పుదుట పరిపాటియే కదా! అట్టే ఆదిభట్టు వంశియుల గృహనామము ‘ఆదిభట్ట’ యైనది².

దాసుగారు భారద్వాజగోత్రజులు. అందులకే వారి వారి కథలు భరద్వాజుని విందులు.

2. దాసుగారు ‘ఆదిభట్ట’ యనియు, ‘ఆదిభట్ట’ అనియు ప్రాయము చూదురు.

పుట్టువు - పూర్వోత్తరములు :

నారాయణదాసుగారి తండ్రి వేంకట చయనులు. ఆజూను బాహుదు. “కుండల మండిత గండవికాసుదు. పండిత మరుడల మోద నివాసుదు”. అప్రతిగ్రహీత. మహా వోచాణికుడు, కవి, వ్యాఖ్యాత, పత్యాయుధుడు, భాస్కరారాధకుడు. ఒకసారిళ్ళోకాష్టక స్తుతిచే గంగాభవాని అనుగ్రహమునుబోంది సీరు పడని నూతిని నుతజల పూరితముగా ఛేసిన మహాభక్తుడు.

ధాసుగారి తల్లి నరసమై బహుపురాణాజ్ఞ ... పురాణముల నరసమై గారనియు, చదువులవ్యాయనియు అజ్ఞాడ ప్రాంతమునందు ప్రభ్యాతి గాంచిన విద్యావతి.

ఈ దంపతులకు సంతాపమ్మ తొమ్మిదిమంది. ఐదుగురు పుత్రులు, నలుగురు పుత్రికలు. మొదటి కుమారుడు క్రమాంత స్వాధ్యాయ వేత్తయు, మహాబలాధ్యదునైన జగావధాని. రెండవ కుమాసుదు న్యాయవాదియు పరతంత్ర వేత్తయునైన సీతారామయ్య³. మూడవ కుమారుడు నాటకాలంకార రహస్యజ్ఞుడు, గోత్ర పావనుడునైన అగ్నిహంతుశాస్త్రి. నాల్గవ కుమారుడు ధాసుగారితో కలసిపాడి అందరి మన్మహానలందుకొన్న పేరన్న. ఐదవ కుమారుడు సూర్యనారాయణ. ఈసూర్యనారాయణయే నారాయణదాసు. ధాసురు నరసమాచా వేంకట చయనుల పుత్రసంతాన

3. ధాసుగారిని ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసమునకు ప్రాంత్యహించిన సోనరుడు.

ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసమునకు ధాసుగారు విజయసగరమునకు రాశించి నచో వారి జీవితము మణియొక విధముగా నుండిది.

ములో కడపటివాడై నను సంతానమాదు కడపటివాడుకాదు. ఎనిమి దవ సంతానము.

నారాయణదాసుగారికి తల్లిదంట్రులు సూర్యనారాయణ అని పేరు పెట్టుటకొక బలవత్తర కారణమున్నది. దాసుగారు జన్మించు టకు కించిపూర్వము వారి తప్రదైయైన వేంకట చయనులుగారు తయవ్యాధి పీడితులైరి. అప్పుడు మహాత్మకులైన వేంకటచయనులు గారు సూర్యోదాసనచే ఆవ్యాధిని నిర్మాలముచేసికొనిరి. ఆ కారణముచే వేంటనే పుట్టిన బిడ్డకు సూర్యనారాయణ అని నామకరణము చేసిరి. కనుక దాసుగారికి తల్లిదంట్రులు పెట్టిన పేరు సూర్యనారాయణ. కాని వారిని ఇంటు, బయట పిలిచెడి ముద్దుపేరులు సూర్యన్న, చిన్న సూరి. లోకము దాసుగారి 'సూర్యనారాయణ' అను నామము నుండి 'నారాయణ' అనునది మాత్రమే గ్రహించి, దానికి 'దాసు'ను ఛేర్చి 'నారాయణదాసు'గా మార్చినది.

పేరు పెరిగిన కొలదిపేరు తరుగుట పెద్దల యందు కన్నదు విచిత్ర లక్షణము. సూర్యోదాసుకుని కుమారుడగుడచే కాబోలు దాసుగారి గాత్రము జనులకు కర్ణపర్వమైనది.

దాసుగారు రక్కాషు సంవత్సర శ్రావణ కృష్ణ చతుర్దశీ బుధ వాసరమున మఘా నక్షత్ర చతుర్థ చరణమునందు సువర్ణముటి నది ప్రాంతమైన అజ్ఞాడ గ్రామమున జన్మించిరి. ఇంగ్లీషు లెక్కా ప్రకారము 31-8-1864.

విద్యా వ్యాసంగము

దాసుగారి విద్యాషక్తులు ప్రథానముగా భగవద్గీతములే. గురుశ్రుతాషా లభ్యములు కావు. పీరికి పరమేశ్వరుడే పరమ గురువు. ప్రకృతి పరిశీలనమే వారి ప్రథానమైన సాధన. ప్రపంచమే వారి ప్రామాణిక పథన గ్రంథము. చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు ఒక

సందర్భంలో—“దాసుగారు పాణిసీయంలో గూడా తగుమాత్రం ప్రవేశం సంపాదించారన్నది సత్యదూరం కాదు. అయితే అందులో యైవరి శిష్టులు అంచే, అందులోనేకాదు, యైందులోనూ కూడా యైవరి శిష్టులు కాదు”⁴ అని ప్రతికా ముఖమున పరికిన పలుకులు ప్రత్యక్షర సత్యములు.

లాంచన ప్రాయముగ అజ్ఞాదలో నున్న శిష్టకరణముల పాఠ శాల కేగుచున్నను, దాసుగారికి అష్టరజ్ఞాన భికుపెట్టినది తనూ భికు పెట్టిన తల్లిదండ్రులే. నాలుగేండ్ల ప్రాయమునందే చిన్నసూరికి భాగ వతమందలి పద్యములు శ్రవణానందముగా చదువుట, పదులకోలది పద్యములు కంతస్థములగుట పూర్వజన్మ సంస్కారవశమున భవిష్యదు జ్యోతిషీల సూచన మోయన్నట్లు అభిఘంచి. చదువులవ్య నిరంతర సాన్నిధ్యము ఈ ప్రతిభకు ప్రధాన లాక్షిక కారణము. గడగడ గ్రంథము చదువుట అభిఘంచి అప్పటి కింకను సూర్యాకు లిపి అల వడలేదు.

.. ఉదవయేట దాసుగారికి ఉపనయనము జరిగినది. ఈ వయస్సు నందే చిన్నసూరి జీవితసునందు మఱువలేని ఒక విచిత్ర సంఘటనము జరిగినది.

పార్వతీపుర ప్రాంతమునందు ‘గుంప’అనునోక షైతమున్నది. నాగావళి జంర్ఘావళి నదుల నదుమనున్న దీని ఈ గుంపషైతము. అక్కడ మహాశివరాత్రి నాడు ప్రతి సంవత్సరము ఉత్సవము జరుగు చుండును. చిన్నసూరిని చంకనెత్తుకొని చదువులవ్యకూడ శివరాత్రి పర్వదినమున ఆ షైతసామ్యమిని సేవించుటు వ్యక్తిగతిను. శివుని సేవించి ఆ రాత్రి జాగరణముచేసి మరునాడు ఉదయము బయలుదేరి కొండల

నదుమ నడచి పార్వతీ పురము చేరిరి. పార్వతీపురమునందు రామాను బుల రంగయ్య యనునొక పుస్తక విక్రేత దగ్గరకు వెళ్లి, చదువు లవ్వె “భాగవతమున్నదా?” అని ప్రశ్నించెను. ఆ ప్రశ్నకు సాశాని రంగయ్య ఆశ్చర్యముతో “అదుదానవు. నీ కెందుకమారై భాగవతము? చదువురాదుకథాఅని యన, సరసమ్మగారుఅభిమానముతో చంక నున్న చిన్నసూరిని చూపించి “ఈ పిల్ల వాడుచదువును నేన్ రము చెప్పే దను” అని అనెను. “అట్లుచేసిన పుస్తకము నూరకయే యిచ్చేదను” అని రంగయ్య వక్కాడెంచి తెల్లనిగుడ్డ యట్టతో గూడిన భాగవత గ్రంథమును సూరన్న చేలిలో పెట్టేను. చిన్నసూరి వెంటనే గ్రంథమును తెరచి దళమ స్కంధమునందఱి వర్ష ర్ష వర్ష నష్టసంగాల వచనమును శరవేగముతో ఆప్యటికే అక్కడచేరిన జనసమూహమునకు ఆశ్చర్యము కలుగునట్లుగా చదివెను. సూరన్న చదిపిన వెంటనే చదువులవ్వె మంచినీళ ప్రాయముగ వ్యాఖ్యనించెను. ఆ విచిత్ర దృశ్యమునకు పీథి యంతయు సచస్నగా మారినది. రంగయ్య సంతోషముతో ఆ భాగవత గ్రంథమునకు తోలు అట్టపేంచి వారికి బహుమానముగా నిచ్చేను. దాసుగారి జీవితమునందు ఈ భాగవతగ్రంథము ప్రభమ ప్రజ్ఞ పరిపణము. దానిని దాసుగారు తుది వరకు బహుభద్రముగ పదిలపఱచుకొనిరి.

దాసుగారి తండ్రి సంస్కారత విద్యాంసులు. తెలుగున వారికి ప్రవేశము తక్కువ. తండ్రికడ ఈ ఎదేండ్ల యామునందే దాసుగారు రఘువంశమును చదివిరి. అప్పుడు గంటి సీలకంతావథాని, న్యాయ తీర్థ ఆదిభట్టరామమూర్తిశాస్త్రిగారు పీరి సహార్థితలు. తెలుగు పారము చెప్పుట వేంకట చయనులుగారికి అలవాటులేదు. ఆ కారణముచే దాసుగారు వేంకట చయనులుగారి శిష్యులైన తాతన్నగారి చెంత దాశరథి శతకము, భూపణవికాసశతకము, రుక్మిణీ కల్యాణము నేడ్చుకొనిరి,

ఎనిమిదేండ్రప్పదు దాసుగారిని వేంకట చయనులుగారు వేద శాశ్వతమునకై పేరయ్య యొజ్జ వద్దకు పంపిరి. పేరయ్యయొజ్జ అప్పటికి అరువదియేండ్రవాడు. “ముకోగ్గపి” పేరయ్యగారు శోధించిన దాని కన్న దర్శలతో, చింత బరికలతో బాధించినది అధికము.

చెట్టెక్కుట, నదిలో ఈతలు గొట్టుట, గేదెల్పై నెక్కు తిరుగుట చిన్నసూరికి చిన్న వయసులోని సరదాలు. ఆటలు, అల్లరిచేష్టలు చిక్కునదెల్ల తినుట నాటి ప్రీతికర విషయములు. మనుష్యులనుతప్ప తక్కున సర్వలోకమును చోద్యపుగా పరిషీలించుట, సంకల్ప శరీర ముతో ఊహా ప్రపంచములో అతిమానుష చర్యలతో విహారించుట, చీకటి యొఱుగని సూర్యునివలె కపటమొఱుగని హృదయముతో ప్రవర్తించుట సూరన్న కై శవానుభూతులు. అకారణ వైరము, నిష్మారణప్రేమ వెన్నెముక ముదరక ముందునుండి ముదిరిన గుణములు.

ఈ ఎనిమిదేండ్ర వయస్సునందే ఒకసారి నీటి గండము నుండి జీవ్యు సోదరుడైన జగ్గావథాని రక్షించెను తోమినైదేండ్రప్పదు మశూచికము దాసుగారి శరీరవునకు అతిథియైనది.

గుంటుచాళు అడవలసిన పదియేండ్ర వయస్సునందు సూరన్న తాళపత్రములై గంటుమతో ప్రాయగల గెంటరియైనాడు.

ఈ పదేండ్ర వయస్సునందోకసారి దాసుగారు మాతా మహా స్తలమైన వంతరాము వెళ్లుట తట్టస్తించినది అప్పుడు భగవత్ప్రేరణమో యన్నట్టుగ, ఆ గ్రామమునకు భూఖిలిసంస్థాన వైణికుడైన వాసో సాంబయ్యగారు వచ్చుట జరిగినది. ఆ సాంబయ్యగారు ఎక్కడక్కనైనను కంపడిలో ఒకవైపు పీణు మటీయొకవైపు గుడ్లమూటును వెట్టుకొని స్వయముగా మోసికొను తిరుగు సంగీత ప్రీయులు. ఈ గ్రామమును కూడనట్టే వచ్చిరి. ఆ సంగీతకళా

మర్మజ్ఞని యొదుట అక్కడ చేరిన పెద్దలు మహాభారతములోని కొన్ని పద్యములను సూరన్నచే చదిచించిరి. సంగీతశాస్త్ర జ్ఞానము లేకపోయినను యథేష్ట రాగలయలతో కూడిన సూరన్న పర్షణ్యగ్రజా గంభీర కంతస్వరముచు సంగీత సాగరము నాపోళనము పట్టిన అంతటి విద్యాంసుడు కూడ దిగ్గాఖుంతుడై “ఈ అబ్బాయులో అసాధారణ ప్రతిఫలాగుడు మూతలాడుచున్నది. నాతో పంచుడు ఇతని ప్రతిఫలు స్వరశాస్త్ర వాసనను తోడు చేయించిదను. ఇతడు గోప్యవిద్యాంసు డగును” అని పలికెను. తల్లి నరసమై సంతోషముతో నంగికరించి సూరన్నను సాంబయ్యగారితో బొచ్చిలికి పంపెను. బొచ్చిలిలో వారములు చేసికొనుచు సూరన్న ఒక నెల రోజులు మాత్రమే యుండి అజ్ఞాడకు తిరిగి వచ్చెను. నారాయణదాసుగారు తమ జీవితకాల ములో గురుముఖముగా సంగీత మథ్యసించినది ఈ నెలరోజులు మాత్రమే.

దాసుగారు పదునాలుగేంద్రు దాటువరకు ఏ సూక్తులో (అంగ్గపాఠశాలను దాసుగారు సూక్తులు అని ప్రాయమందురు) చేరలేదు. దాసుగారి సోదరులలో నొక క్రైన సీతారామయ్యగారి ప్రోత్సాహముతో వేంకట చంచలుగారు దాసుగారిని ఆంగ్గ విద్యాభ్యాసమునకై విజయనగరమునకు పంపిరి. ఇట్లు ఆంగ్గ విద్యాభ్యాసమునకై విజయనగరమువచ్చి వరకు సూరన్న కౌపీన వంతుడే. పట్టణమునకు వచ్చిన తరువాత గోచిమంచిది కాదని యొంచి గావంచ ధరించెను.

దాసుగారు విజయనగరములోని ఆంగ్గ పాఠశాలలో మొదటి తరగతి 'ఏ' డివిజనులో చేరిరి.

సూరన్న ఆ తరగతి విచ్యార్థులందటలోను వయస్సులో పెద్ద వాడు⁹. ఏకసుథాగ్రహియగుటచే మొదటి తరగతి నుండి డబుల్ ప్రమోషనులో మూడవ తరగతిలోనికి అధ్యాపకులు చేరిపి. ఇట్లు దాసుగారి ఆంగ్లవిచ్యాఖ్యాసము సాగుచుండగా 1880 సంవత్సర ములో దాసుగారి తండ్రియైన వేంకట చయనులుగారు తయ వ్యాధితో పరమ పదించిరి. అప్పటికి వేంకటచయనులుగారి వయస్సు ఏబదితోమైని. దాసుగారి వయస్సు పదునారు.

ఆంగ్ల విచ్యాఖ్యాసమునకై విజయనగరము ప్రవేశించుటతో దాసుగారి జీవితనాటకమునందొక క్రొత్త అంకము ప్రారంభమైనది. అప్పటివిజయనగరమునకు రాజయోగముండుటచే సర్వవిద్యుత్కక్కడ రాజయోగము పట్టినది. శాస్త్రములకు దెండవ కాళిగా ప్రశస్తి గాంచినది. మహారాజ పోషణముండుటచే ఎందణెదఱో సంగీత విచ్యాంసులు, సాహార్తీవేత్తలు, నటులు, నటువరాంద్రు ఆపట్టణమున పీతము పెట్టుకొనిరి. ఇంక సెందరో ఆ పట్టణమున జరుగుచుండి ఉత్సవ సమయములందు వచ్చి శక్తి సామర్థ్యములను ప్రదర్శించి పోవుచుండివారు. విజయనగరమునందు మొప్పుపొందినవాడే పండితుడని నాటి విశ్వాసము. అప్పటి విజయనగరము నిజముగా విచ్యా నగరమే.

దాసుగారిలో బీజముగానున్న ప్రతిథ విజయనగరమందలి మహాబత్సభాన్, దుర్భాగ్యముల సూర్యాశారాయణ సోమయాశులు, పప్పు వెంకన్న, వీడా వేంకట రమణదాసు, కలిగొట్ట కామరాజు మొదలగు మహా సంగీత పిచ్యాంసుల పరిచయదోషుడ క్రియలచేకోటి శాఖలతో గూడిన మహావృక్షమగుటుచు అవకాశమేర్పడినది. దాసు

గారికి వీటా వాదనముగు అభిరుచి కల్పించినది వైటిక ట్రేసుడగు వీటా వేంకటరమణదాసు కలిగొట్టకామరాజు లయయందు దీటులేని మేటి. కామరాజు సానిన్నథ్యము దాసుగారి లయసాధనమునకు నిలయమైనది.

వాసా సాంథయ్యగారివద్ద బొల్లిపిల్లో ఒకమాసకాలము నేర్చుకొన్న ప్రాథమిక జ్ఞానము, విజయనగరమునందలి ఈ యనుభవజ్ఞుల సాహచర్యము దాసుగారి భాషయ్యదుజ్ఞుల సంగీత జీవితమునకు పూర్వ రంగము సిద్ధముచేసిన ప్రథానకారణములు. మహా ప్రతిభావాతులైన దాసుగారు విద్యార్థి దశయందే స్వల్పావకాశ జనిత పాండిత్యముతో అసాధారణమైన వారి స్వాప్రతిభను జోడించి సంగీతముచే, పురాణ పతనములచే వారిని పీరిని మెప్పించుచుండివారు. విజయనగరమందే కాక పరిసరగ్రామములందు కూడ ఈ విద్యార్థిదశయందే సంగీత ప్రియులను మెప్పించు చుండివారు. అప్పటికే దాసుగారిని పద్య రచనాక్రింపాణిగ్రహమైనరించినది. ఒక అనుకరణము, అభినయము దాసుగారికి నడకతో నడచి వచ్చిన విద్యలు.

మొదటి హరికథ

దాసుగారు స్వభానుసువత్సరములో (1883) మెట్రిక్యులేషను చదువుచుండగా హరికథకు అంకురార్పణ మేర్పడినది. కుప్పు స్వామి నాయుడు అను భాగవతారు చెన్న పట్టణము నుండి విజయ నగరమువచ్చి కాసుకుర్తి హనుమంతరావుగారి యింటి యందు ఆడుచు పాడుచు ద్రువచరిత్ర హరికథచెప్పేను. అదిచూచిన తణమే సంగీత నృత్య సాహిత్యముల సాకచోట ననుసంధించి ప్రదర్శించుటకు అనుమతి ప్రజారంజకమైన ఏకైక సకలేంద్రియ సుతర్పణ ప్రక్రియ హరికథ - అను భావము దాసుగారి దహరాకాశమున మెఱసినది. వెంటనే హరికథ ప్రాయవలనని సంకల్పించి దాసుగారు కూడ నోక

ధ్రువ చరిత్రమును ప్రాసిరి. ఈ ధ్రువచరిత్రము దాసుగారి మొదటి గ్రంథము. ఈ ధ్రువచరిత్రమునందు దాసుగారి సాంతకీ ర్తు నలతోపాటు విశాఖపట్టణ వాసుడైన ధూఢిపాత కృష్ణయ్యపద్యములు ఆంధ్ర భాగవత పద్యములు కూడ నున్నవి. అట్లు తయారు చేసిన హరికథను సోదరుడైన పేరన్నతో కలసి రెండవ అన్నట్టున సీతా రామయ్య గారింట మొదట 'రిహర్సలు' వేసెను. సీతారామయ్య నారాయణదాసు ప్రతిథను జూచి సంతోషముతో గజైలను బహుక రించిరి. దాసుగారు ఆ గజైలను ధరించి వేఱుగోపాలస్వామి మత ముతో మిత్రుల యొదుట ఆడుచు పాదుచు ధ్రువచరిత్ర హరికథ చెప్పిరి. ఈ హరికథ దాసుగారి హరికథా సంకల్ప సాధ్యయైక్కొలికాన్న. అప్పటికి దాసుగారి వయస్సు పందొమ్మెదెండ్లు.

దాసుగారి ప్రథమ హరికథా ప్రదర్శనమును జూచిన మిత్రులు, విచ్చాయింసులు “ ఈ కుల్ఱివాని బహుముఖ ప్రతిథకు సరి ట్యూన సాధనము హరికథ ” యని ప్రశంసించి ప్రాతస్థహించిరి.

మొదటి దేశ నంచారము

విజయనగర పౌరుల ప్రాతస్థహముతో, అంతకు ముందేకల్గిన పరిసర గ్రామసంచారానుభవముతో, అత్మప్రాశ్వాస ధనముతో దాసుగారు పేరన్న యన్నతోగూడి దేశసంచారమునకు బయలుదేరిరి. ఆ రోజులలో ఉర్లాఘు కళాసోషణ కేంద్రములలో నొకటి, ఆ ఉర్లాఘు జమీందారిణిట్టున కందుకూరి మహాలక్ష్మమ్మగారికి కళాచాధనా ప్రియత్వమేక్కావ. దాసుగారు ఉర్లాఘు పెళ్ళి ఆ జమీందారిణిని అక్కడనున్న ఆస్తాన పండితులను తన ఆశకవిత్వములతో, హరికథా ప్రదర్శనముతో మెప్పించిరి. అక్కడనున్న పండితులు దాసుగారి ప్రతిథను జూచి అష్టావధానము చేయగలరా? య్యని ప్రశ్నింప, దానికి దాసుగారు నిస్సింశయముగ చేయగలనని చెప్పిరి. జమీందా

రిణి మరునాడే అవధానము నేర్చాటు చేయింపగా దాసుగారు తొలిసారిగ సాహిత్యవధానమునుచేసి మెప్పించిరి. ఆ అవధాన నిర్వహణ నై పుణ్యమును, ఆ హరికథా ప్రపంచమును జూచి జమీందారిణి వార్షికమిచ్చి గౌరవించెను.

అక్కడనుండి పెరన్నతోగూడి దాసుగారు నరసన్న పేటకు వెళ్లి పురప్రముఖుల సమతమున ద్రువచరిత్ర హరికథ చెప్పిరి. ఆ సభలో శ్రీకాకుళమండల ఉపమండలాధికారి (Sub-Collector) యైన H. R. Bardswell యొకరు. ఆ హరికథకు ఆ సవకల్కారు ఎంత ఆనందించెనన్న జీవితాంతమువలుకు దాసుగారి హరికథ యన్నాహి చెవికోసికొనెడివాడు. దాసుగారి ముఖ్యమిత్రులలో నోకడై నాడు.

నరసన్న పేటనుండి బరంపురమునకు బయలుదేరిరి. తోపలో ఇచ్చాపురమందొక కథ చెప్పిరి. బరంపురమునందు మరువాడ జగన్నాథమును నొక ప్రముఖ న్యాయవాది కలదు. ఆతడు దాసుగారికి బంధువు. మరువాడ జగన్నాథమారు ప్రముఖ వ్యాపారి యైన నాళము భీమరాజుగారింట హరికథ నేర్చాటుచేసిరి. ఆ హరికథకు భీమరాజు సంతోషించి పట్టువస్తునులు, నూటపదారు రూప్య ముల నిచ్చి సత్కరించెను. ఆ హరికథను జూచిన ప్రేతకులలో కుప్పుస్వామి నాయుదుగారొకరు. కుప్పుస్వామి నాయుదు హరికథా నంతరము దాసుగారినిజూచి “మీసు హరికథ నేర్చినగురువులెవరు?” అని యన, దాసుగారు “మీరే” అని నశ్వరుచు విజయనగముననాయుదుగారి హరికథతమనెట్లు ప్రభావితము చేసెనో వివరించిరి. అప్పుడు నాయుదుగారు ఆనందమును అప్పకొనలేక దాసుగారిని కాగలించుకొన్న దృశ్యము ప్రిహస్తినంద సదృశము.

ఈ బరంపుర పర్యాటనమునందు దాసుగారికి వరిచయ్యైన మహా మసీషి యొకడు కలదు. ఆయన జయంతి కామేశము

పంతులుగారు. ఈయన ప్రముఖ న్యాయవాది, రసికుడు. వీద్యావేత్త, దాత, జానకీవరశతకము. రామశతకము వ్రాసిన కవి. దాసుగారిని బరంపుగవునందు అనేక విధముల సత్కరించిన కళాహృదయుడు. దాసుగారిని బరంపురమునుండి సాగనంపుచు “దాసుగారూ! మీ ప్రతిథను లోకము సరిగా గుర్తింపలేక మిముగైల నవమానించుసేమో” యని భయపడిన పండితాభిమాని.⁶

దాసుగారి ఈ పర్యాటనవునందు చత్రపురములో ఒక నంఘుటన జరిగినది. చత్రపురములో ఒక ధనవంతుని యంటియందు దాసుగారు ధ్రువపరిత్ర హరికథ చెప్పగా, ఆ సఫ్యులలో నొకకైన ఒక ఆఫీసరు “ఈ హరికథ మీదు వ్రాసినదే యగునా” అని సందేహమును వెలిబుచేసు. దానికి దాసుగారు “నేను వ్రాసినదే” యనిరి. “అట్లయిన అంబరీషోపాభ్యాసమును వ్రాసి చెప్పము” అని ఆ ఆఫీసరనగా, దాసుగారు పట్టుదలతో ఆ రాత్రికి రాత్రియే అంబరీషోపాభ్యాసమును వ్రాసి ధారణచేసి మనునాడుదయమే గడ్జెకటి ఆ హరికథను ఆశ్చర్యజనకముగా చెప్పిరి. ఈ యంబరీషోపాభ్యాసము దాసుగారి రెండవ రచన (1884) ఇది వ్రాయవలకు దాసుగారు చెప్పిన హరికథలన్నియు ఒక్క ధ్రువచరిత్రయే.

ఈ సంచారమునందే దాసుగారు ‘లోకనాథవు’ అను గ్రామములో మెట్టమెట్టుదటసారిగ సంగీత సాహిత్యాషాపథానమును

6. ఇయింటి కామేసు గాం ఉర్మాప్రేసును మలువలేక, దాసుగారు కామేకముగారు మాట్లాచిన ఉరువాన స్వీయచరిత్ర నంకితమిచ్చిన. ఈ స్వీయచ. ప్రా అంపుటికిని ముద్రింపబడలేదు. ఈ ఆముద్రిత స్వీయచ. ప్రాను నా కల్పింధు కిచ్చినవాడు శ్రీ కష్టా ఈశ్వరరావుగారు. ఈయన దాసుగారి దూహితికి ఉర్త. గుణమూరునందలి “దాసభాషతి” ప్రకాశకులు.

చేసిరి. అక్కడనుండి సుబ్రమ్యపేటలో, పర్మాకిమిడిలో, శ్రీకాకుళమలో. అరసవల్లిలో ఎన్నియో హరికథలు చెప్పి మహా పండితుల నెందఱనో మెప్పేంచి నారాయణాము అను వేరుతో ప్రసిద్ధిచెంది విజయనగరము చేరిరి. దాసుగారి కప్పటికి ఇరువదేంద్రు.

దాసుగారికి నిరువది యొకటవ సంవత్సరమునందు వద్దమాని అన్నప్రగారి పుత్రీక యగు లక్ష్మీరసమ్రా నిచ్చి పెద్దలు వివాహము చేసిరి.

కళాశాలలో విద్య

దాసుగారికి ఆటపాటులైన నున్న క్రిష్ణలో ఆవగింఖాతయైన బడి చదువులైన లేదు. ఆ కారణానుచే మెట్రిస్ట్ లేషను పరీకు ఇంతాముందే తప్పిరి ఈ పెంచియైన సుపత్సరముందే పీచాంబరము హనుమంతరావు, పూడి పెద్ది పోమనాథము అను సహపారులతో లైన్ వేటుగా జదివి మెట్రిస్ట్ లేషను పరీకులో నుత్తిర్చుత్తెరి. కాని లైన చదువులు చదువుట దాసుగారి కీపుములేదు. హరికథలు చెప్పి షించవలెనని వారి వాంచ. వారికిష్టములేకపోయినను లైన చదుపులరు కళాశాలలో చేరిరి. దానికి కొన్ని కారణములున్నవి. అప్పటి విజయనగరవు కాలేజీ ప్రిన్సిపాలు చంద్రశేఖర శాస్త్రగారు. వారు సంగీత ప్రియులు దాసుగారు ఒకసారి బొంచులదిబ్బులైన హరికథ చెప్పుచుండగా పిని దాసుగారిలైన సదభిప్రాయము కల్పియండిరి. వారు దాసుగారిని లైన చదువులా ప్రింత్సహించిరి. చంద్రశేఖర శాస్త్రగారి ప్రింత్సహించునను తోడు అన్నయైన సీతారామయ్య యొత్తిడి యెప్పక్కలైనది. ఈ రెండింటిని మించిన బలవత్తర కారణము మటియొకటి యున్నది. అప్పటి విజయనగర సుస్థానమునచు దివాని శ్రీ పెనుమత్న జగన్నాథరాజు. ఈయనశాండ దాసుగారి హరికథను ఒకసారి వినుట తటస్థించినది. విని ముగ్గుడై జగన్నాథ

రాజు దాసుగారి పొట్టను సవరించుచు, “ఇంత చిన్న బొజ్జలో ఇన్ని గొప్ప కళలు ప్లట్టు నిండియుండెనో” అని చమత్కరించెను. అంతేకాదు కళాశాలలో సాగ్రలరుషిప్పు ఇప్పింతునని వాగ్గానము చేసెను. ఈ కారణాత్మయము దాసుగారు కళాశాలలో వై చదువులు చదువుటకు మూలములై నవి 1886 లో విజయనగర కళాశాలలో ఎవ్. ఎ లో ప్రవేశించిరి

కళాశాలలో ప్రవేశించినను దాసుగారు హరికథలు చెప్పటి మానటేదు. ఈ సంవత్సరమందే గశేంద్రమోక్షమను హరికథను రచించిరి.

కళాశాలలో సాగ్రలరుషిప్పు ఇప్పించిన దీవాస్తీ పితాసురము రాజయిన గంగాధర రామారావుగారిని దరిష్యంపుమని దాసుగారికి ఒక ‘సిఫార్సు’ ఉత్తరము నిచ్చెను. దివాన్ సాహేబు చేసిన రెండవ యుపకారమిది. దాసుగారు పేరన్నతో కలసి పితావురము బయలు దేరిరి. త్రోవలో కాశింకోటు జమిందారుగారిని హరికథచెప్పి మెప్పించిరి. పితావురము వెళ్లి అక్కడ దివానుగారికి సిపార్సు ఉత్తరము చూపింపగా, పితావురము దివాస్తీ మాధవస్వాన్ని అలయములో హరికథ నేర్చాటు చేసెను. ఇంతలో అనుకోకుండగ విజయనగరము దివాస్తీ పితావురము వచ్చుట జరిగినది. అతడు కోటలో హరికథ నేర్చాటు చేసెను గంగాధర రామారావు దాసుగారి హరికథకు ముగ్గుడై మరల మరియొక హరికథ చెప్పామని కోరి చెప్పించుకొనిరి. రెండవసారి దాసుగారు వారి సంగీత వైదుష్యముతో హరికథను శ్రవణర్వముగ ఛేసిరి. పితావురము రాజు దాసుగారి గానమాధుర్య మునకు పరవళము చెంది “దాసుగారూ! మీ సంగీతము లడ్డుమీద పన్నిరు చల్లినట్టున్నది” అని ప్రశంసించి, వారి సంప్రదాయాను సారము ‘కైజారు’ వైనుండి మాటపదారులిచ్చి సత్కరించెను. దాసుగారు పొందిన ఘన సత్కారములలోనిది యొకటి,

నారాయణదాసుగారు పితాపురమువెళ్లి వచ్చిన కొలది దిన ములకే ప్రిన్సిపాలు చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారు స్వగ్రహితులైరి. వారి మరణ మునకు దాసుగారు వసిపిల్ల వానివలె రోచించిరి.

అది యేమిదై వ దుర్మిపాకమో కొన్నినాళ్ళకీ దివానీ జగ న్నాథరాజుగారు కూడత నువు చాలించిరి. ప్రేమాభిలాషులిట్లు ఇరువురు మరణించుటతో దాసుగారు దుర్మిప్పు చేయబడిన కవివలె హతాశులైరి.

తరువాత కాలేజీకి ప్రిన్సిపాలు అయినవారు కిఛాంబి రామా నుజాచారిగారు. ఈయన సంస్కృతాంధ్రములందు గట్టిదిట్ట. శతావ ధాని. కాని సంగీత ప్రియత్వము లేదు. అందువలన చదువక హరి కథలు చెప్పుచు తిరుగువానికి సాగ్రాలరుపిప్పు ఎందులకని దాసుగారి సాగ్రాలరుపిప్పును తొలగించెను. దాసుగారప్పుడు విజయనగరము కాలేజీ నుండి Evidence certificate తీసికొని ఎఫ్.ఎ రెండవ సంవత్సరము చదువుటకు విశాఖ పట్టణము హిందూ కాలేజీకి వెళ్ల వలసి వచ్చినది. అప్పుడు (1687-88) విశాఖపట్టణము కాలేజీకి ప్రిన్సిపాలు రామయ్యగారు. వారు లభ్యప్రతిష్టులైన దాసుగారిని గూర్చి విని సాగ్రాలరుపిప్పు ఈయగా దాసుగారు ఎఫ్ ఎ. సీనియరు అక్కడ చదివిరి. మద్రాసు ప్రైస్ రైవ్ న్యాయాధిపతులైన శ్రీపేశ్ రామేశుగారు అప్పుడు అక్కడదాసుగారి ‘క్లాసుమేటు’.

విశాఖ పట్టణమందు చదువుకొనుచున్నప్పుడు దాసుగారిని కాళింకోటు జమీందారు పిలిపించుకొని రెండు హరికథలను చెప్పించు కొని నూటపదారులతో వారి యానందమును ఛతియజేసిరి. ఆ రోజు లలో సోమంచి భీమశంకరమును సాహిత్యభిరుచిగల ప్రముఖన్యాయ వాది విశాఖపట్టణమందున్నాడు. దాసుగారి ప్రతిహారికథకు మొదటి సభ్యుడు ఈ భీమశంకరము. దాసుగారు ఒక సంవత్సరములో నలువది

హరికథలు చెప్పుటకు ప్రథానకారకుడు. అప్పుడు విశాఖ పట్టణమందు అంకితము వేంకట నరసింగరావు⁷ అనునోక జమీందారు కలదు. అతడు విద్యాసాన్తకుడు విద్యాపోషకుడు. దాసుగారి హరికథలను విని ఆనందించెడి నిత్యసభ్యులలో⁸ నోకడు నరసింగరావు దాసుగారిని అష్టావధానము తన నివాసమునందు చేయుమని కోరెను. దాసుగారు సంతోషముతో⁹ అంగికరించి అత్యద్యుభుతముగ అష్టావధానమును చేసిరి. ఇది సామాన్యమైన అష్టావధానము కాదు. ¹⁰ క్లాషములతో¹¹ గూడిన ఈ యవధానమును అనాంయాసముగ నిర్వహించిన దాసుగారి ప్రతిభకు పరమానందముచెంది జమీందారు నూటపదారులు వార్షిక మిచ్చుచుంటినని సభామంఫుమున ప్రోకటించెను. ఈ యవధానముతో ప్రతిథాకాంత దాసుగారికి సహాధర్మిచారిణిగానున్నను యశఃకాంత దిక్కులు మామట మొదలు పెట్టినది ప్రతిథాకాంత ఒక్క సారి ప్రదర్శనమందు పై టికివద్మిన చాలును అదెక్కడి సాపత్యమో! యశఃకాంత తిరిగినచోట తిరుగక దేశమంతయు సంచరించి రావలసినదే.

ఇట్లు అష్టావధాన నిర్వహణములతో, హరికథా వాయసంగములతో దాసుగారు కాలేజీ చదువుపై ప్రశ్నామాపలేదు. ఎఫ్.ఎ. పరీకును

7. విశాఖపట్టణమునఁ సేటి ఎ.వి.యి.న. కాలేజి పీరి పేర వెలసిన కాలేజీయే.

8. అంశములు :-

1. గ్రీకు భాషలో ఒకరు చదివిన ఘుట్టములను అప్పగించుట.
2. కోర్సు పురాణ మట్టములను చదివి వాసికి వోటనే రాగములను కూర్చుట.
3. పుస్తకము గీర్చిర | తిప్పుచుండగా చదుపుట
4. శీజ గడిషము (అట్లిప్రా) చుదించిన చిక్కుల్చులను విచ్చుట.
5. వింరు పుప్పుములను ఉచ్చించుట.
6. భండస్సుంభాషణము.
7. లెనుగులో ఆశుకవిక్యము.
8. సంస్కృతముతో అశుకవిక్యము

లెక్కలలో తప్పిరి. పరీకు తప్పటకు కారణము ఆ చదువువై వారికి గల నిర్లక్ష్యమే. ఎఫ్. ఎ. రెండవ సంవత్సరము చదునుచున్న ఇరువది నాగ్లేండ్ ప్రాయమునందే కాథిదాను, మేక్కుపియను రచనలనుకొంత కొంత అనువరించుట ప్రారంభించిరి. శాటసారియను కల్పిత ప్రబంధమును ప్రాసినది కూడ ఉప్పుడే.

దాసుగారు రెండవ వర్షాయము ఎఫ్. ఎ. పరీకు కూర్చుండిరి. వారికథల వ్యాసంగము వలనగాని, ప్రధాలోపము వలనగాని మరల లెక్కలలో తప్పిరి అంతే దీనితో దాసుగారు అంగ్ల విద్యకు స్వోటీ చెప్పిరి.

దాసుగారు వారి విద్యార్థి జీవితమునందు ఒక్క ఆంగ్లము తప్ప మరి ఏ విద్య కూడ గురు ముఖమున నేర్చుకొనలేదు.

దేశ సంచారము :

దాసుగారు చదువుమాని విశాఖపట్టణము నుండి విజయనగరము వచ్చిరి. మిత్రులు కోరగా కొన్ని వారికథలు విజయనగరమున చెప్పిరి. అప్పటికే దాసుగారిలో వారికథలు చెప్పి జీవించవలెను అనుభావము వేరు ప్రాకి స్థిరపడినది. విద్యావ్యాసంగమను లటంకము తొలగుటచే అవకాశము కూడ వచ్చినది. దానికితోదు “పీడు వారికథలు చెప్పుకొని ప్రితుక గలడులే” అని సోదరుడైన సీతారామయ్య కూడ అభ్యంతరము చెప్పాలేదు. దీనికితోదు ప్రేయోభిలాషుల ప్రోత్సాహమెన్నువై నది. ఈ కారణముల బలముతో దాసుగారు వారికథా సరస్వతిని అంధ్రదేశమంతటగా ఉపేగింపవలెనని సంచారము న్నకై బయలుదేరిరి. ఈ సాచార కాలము పదునాలుగు వెలలు (1888-89). ఈ సంచారములో పేరన్న తోడులేదు.

దాసుగారు ఈ సంచారములో మొదట పాదము పెట్టినచోటు రాజుపేంధ్రవరము. అవి పీచేశలింగము పంతులుగారి సంఘుసంస్కృ

రణోద్యమములతో ఆంధ్రదేశమంతయు ఉడికిపోవుచున్న రోజులు. వీరేశలింగముగారి ప్రథ వెలిగిపోవుచున్న రోజులు. ఆ సంస్కరణోద్యమములకు రాజమహేంద్రవరము రాజధాని. దాసుగారి హరికథా పద్మత్రి క్రొత్తది యగుట వలనను, దాసుగారి సామర్థ్యము వలనను రాజమహేంద్రవర పురప్రముఖులందరు ఆకర్షించుత్తారి. వారు వీరనక అందరు దాసుగారిని నెత్తిపై పెట్టుకొని పూజించిరి. అక్కడదాసు గారి అభిమానులలో ప్రథమ గాయ్యలు ప్రముఖ న్యాయవాదులు శ్రీ న్యాపతి సుబ్మారావుగారు. నాటి ప్రముఖులలో ప్రముఖులైన వీరేశలింగముగారు మాత్రము తగిన గౌరవమీయలేదు. దానికి కారణము వంతులుగారికి సంఘ సంస్కరణోద్యమములపై నున్న శ్రద్ధ సంగీతముపై లేకపోవుటయే. దాసుగారికి కూడ వంతులుగారి సంస్కరణములపై మాచి చూపులేదు. ఇట్లు ఈ మహా వ్యక్తు లిగువురు భిన్నరుచులుగల వారగుటచే ఒకర్చిపై నొకరికి అంత సద్గావము లేక యుండిరి⁹. ఒకసారి రాజమండ్రి కౌన్సిలులలో దాసుగారి సమక్కమన మఱియెక వ్యక్తిగతో వీరేశలింగముగారు “వెదవ హరికథలు” అని విమర్శింపగా, దాసుగారు “పుతులుగారికి సహవాసబలము కాబోలు. ఎప్పుడు విధవాస్త్రరణము చేయుచుండురు” అని వీరేశలింగముగారిని హేతున చేసిరి¹⁰.

రాజమండ్రి నుండి న్యాపతి సుబ్మారావుగారు, సోమంచి భీమ శంకరముగారు తోదు రాగా దాసుగారు పడవపై ప్రయాణము చేసి

9. దాసుగారు సమ స్వియు చూపుతో వీరేశలింగముగారి పేరు కూడ ఉచ్చరించుట కిష్టపడక “విచిత్ర వివాహకర్త” అని వ్రాసిరి.

10. తొలి రోజులలో ఒకి నొకరు ఇట్లు విమర్శించుకొన్నను తరువాత ఒకరి నొకరు గౌడవించుకొనిపట్లు ఆధారములున్నావి. దాసుగారి బాటసారి గ్రంథమును దొర్చిపుగ్గెడన పరీక్షలు (1902) పాత్యగ్రంథముగా వీరేశలింగముగారు నిర్ణయించుట ఒక మంచి సాక్షము.

అమలాపురము వెళ్లిరి. న్యాపతి సుబ్మారావుగారు అమలాపురము లోని న్యాయవాదులకు పరిచయము చేయగా, వారు కొన్ని హరి కథలనేర్చాటు చేసరి. అప్పటికే రసిచులను వశపటమకొనుటలో గడి తేరిన దాసుగారి హరికథా విలాసినీ విలాసములకు అమలాపురపోరులు ఆటబోమ్మెలైరి. అమలాపురమున కీర్తి ధ్వజము నాటి తిరిగి రాజు మండ్రి వచ్చిరి.

రాజుమండ్రిలో కొన్ని రోజులుండి అక్కడ నుండి కాకినాడ వెళ్లిరి హరికథలు చెప్పటపు వెళ్లిన దాసుగారు అనుకోకుండగ కాకి సాడ నాటక సమాజము వారి నిర్వహణమున ప్రదర్శించుచున్న విక్ర మోర్యాశీయ నాటకమునందు రాజుపాత్ర వేయవలసివచ్చినది. అనేక పాత్రలను వేషధారణము లేకుండగానే అభినయించి పాత్రసాంఘాత్కరము కల్పింప జేసిన హరిదాసునకు వేషధారణముతో ఒక్క పాత్రను గ్రహించి మెప్పించుట ఒక లెక్కయా! దాసుగారు నాటకమందు పాత్రధారణము చేసిన ఏకైక సందర్భమిదియే. కొన్ని హరికథలను చెప్పి రాజుమండ్రి వచ్చిరి.

రాజుమండ్రి నుండి శీమశంకరముగారితో ఏలూరువచ్చి కొన్ని హరికథలను పెప్పిరి. ఈ పర్యాటనమునందు దాసుగారు తీరికదొరిక నపుడెల్ల కాళిదాసు, పేశుస్థియరు గ్రంథములలోని ఘుటుములను అనువదించుండిరి. అప్పుడు వారు చేయుచున్న అనువాద ప్రథా వము వారి హరికథలపై కూడ ప్రసరించుట ప్రారంభించినది. వారి తెలుగు హరికథలలో కాళిదాసు, పేశుస్థియరు తెలుగు గొంతులతో కన్పుడుట ప్రారంభించిరి. ఈ లక్షణము ఏలూరు హరికథల నుండి అధికమైనది.

ఏలూరు నుండి పండిత మండలీ మండితమైన బందరువచ్చిరి. ప్రేక్షకులలో పండితులెక్కవ కన్పుడుటచే దాసుగారు అక్కడ వారి పాండిత్య పీరమును ప్రదర్శించిపి. అక్కడ వారు చెప్పినవి కేవలము

హారికథలూవు. శాస్త్రసభలు. కొన్ని సంగీతశాస్త్ర వైదువ్యాప్తక టున ప్రథానములు. కొన్ని సాహిత్య విద్యావిభవ ప్రఫావితములు.

బందరు పట్టణములో హారికథలకన్న దాసుగారిక ఎక్కువ కీర్తి తెచ్చి పెట్టినది, వారు పుంతులుగారి మేడ్ట్రో చేసిన అసాధ్యాపోవ ధానము¹¹ అష్టకిప్పాంశవులతో గూడిన ఈ అసాధ్యాపోవధానమును దాసుగారి పూర్వమే అపథానియు చేసినట్లు కన్నడదు. నా వంటి వాడు వేయి సంవత్సరాలపు ఒకదు కూడ పుట్టదు” అని దాసుగారు సన్నిహితులతో ననుచుండిఇంచి. ఆ మాటకు నిదర్శనమైనది ఈ అసాధ్యాపోవధాన నిర్వహణము.

కాని అప్పటికే బందరులో కొందరు సంగీత విద్యాంసులు దాసుగారి ప్రతిభావై అసూయవదుచుండిరి. అట్టి పండితులకు అండగా

11. ఇను హాస్తములతోడఁ షైరి యొక తాళంబు

చరణ ద్వయాన సేమరక రెండు
పచరించి, పల్లవిఁఁడుచుఁ గోరిన
జాగాకు ముక్కాయి సరిగనిదుట
నయ మొప్ప వ్యస్తాకురియును వ్యస్తాకురి
ఆంగ్లగంబులో నుపన్యాస; మవల
నల్యవరకున్ దెల్లున్ నల్యవరకు సంస్కర్ల
తంబున వలయు వృత్తాలగైత
సంశయాంశములై జేముహి శక్తితోబు
రిష్కరించుట; గంటల లెక్కాగోంట
మటియు చందస్సుతోడి సంభాషణంబు
వెలయ నష్టావధానంబు సతిపై నతడు.
పెద్దింటి సూర్యవారాయణ దీషితదాసు నారాయణదాస
శీవిత చరిత్ర (యకుగానము) పుట-20.

నన్న బుధవిధేయీ ప్రతికా సంపాదకుడై న పురుషో త్తమశాస్త్రి, ఈ యవధానమును “చిన్న పనుల గుంపు” అని విమర్శించెను. ఆ విమర్శనమును జూచి దాసుగారు అగ్గిమీద గుగ్గిలమై ‘కలుషవోరిణి’ ప్రతికలో సమాధానము చెప్పిరి. అందులో విష్ణుసుత్తివలె నుండి నించా గర్భమంగ పురుషో త్తమ శాస్త్రిని విమర్శించిన పద్యమునాడు అతి ప్రస్తుతము¹² దాసుగారి ప్రతిపిమర్మాత్మక సమాధానముతో బందరు పట్టణము రెండుచీలికలై నది. నారాయణదాసునది కృతులు కూడరావని కొందరు, అంతటి ప్రతిఫలంతుడింత వఱకు పుట్టలేదని కొందఱు వాదములు చేయసాగిరి. వాదోపవాదములు పెచ్చమీరి నవి. పోటీ సభల అవసరము వచ్చినది. గొప్పపోటీ సభను ఏర్పాటు చేసిరి. ఆ సభకు ‘సప’లు వచ్చిన ప్రతి సంగీత ప్రియుడు వచ్చేను. తగాదాలు లేకుండ సభ నిర్విష్టముగ సాగుటకు పోలీసు బందోబస్తు కూడ చేయబడినది. సభ ప్రారంభమైన తరువాత పరీక్షయెట్లు జరుగ వలెనని వాదములు చెలరేగినవి. తుదకు దాసుగారు “శ్రీత్వరంజక స్వర సందర్భము సంగీతము. కనుక పీరందర్యుక్కాని పీరిలో కొందరు కాని యొకగంట పాడనిండు పిదప సేనొకగంట పాడెదను. ఎవ్వరి పాట మిక్కిలి రంజకముగా నుండునో వారధికులుగ నిర్ణయింపబడు దురు”¹³ అని పరీక్షా పద్ధతి తెల్పిరి. ఆ మాటకు సభ అంగీకరించినది. కాని ప్రతిపత్తులు నిలువలేక ఉంటిసాక లతో ఇంటి మొగము పట్టిరి. దాసుగారికి విజయము లభించినది

12. ఆలియొరులకాయె అ త్తసీపాలాయె

ముడ్డి శుదుపులాయె బుధ విధేయు
నేతి శీరకాయరీతి సీపేరాయె
ఉ త్తముండ పూరుషో త్తముండ

13. నారాయణదాసు జీవితపరిప్రము (మరువాడ వేంకటచంచలు)
పుట-83.

ఈ పర్యాటనమందే కాదు దాసుగారి జీవితమునందే గణింపదగిన ఘన విజయమిది. ఇట్లు అంధ్రదేశములోని కొన్ని ప్రముఖ పట్టణములలో విజయభేరి ప్రేమించి దాసుగారు విజయనగరము చేరిరి. ఇప్పటిక దాసుగారి మయమ్న ఇరువదియైదేండ్లు మాత్రమే.

తరువాత మూడు సువత్సరములు ఎంగ్లువగా దేశసంచారము చేయాడ పరిసర ప్రాంతములాదు మాత్రము హరికథలు చెప్పాము, విజయనగరమందే యుండి కొన్ని గ్రంథములను ప్రాసీరి. డేంమూళుడ్లలో (1890-91) ప్రాసిన గ్రంథములే దంభసుర ప్రపంచము¹⁴, సారంగధర నాటకము, మాఘ పురాణ కథాను సరణమైన మార్కం డేయ చరిత్రము.

1894లో స్వీయ చరిత్ర రచన ప్రారంభించిరి. ఈ యేడే రామేశ్వరయాత్రము పోవుచున్న చోడవరపు మునసబుగారైన బుక్కా రాజలింగశాస్త్రితో మద్రాసు చూచుటకు దాసుగారు, పేరన్నగారు గూడ వెళ్లిరి. మద్రాసులో అప్పుడు ప్రముఖ న్యాయవాదియైన శెంటాల సుబ్బారావుగారి పరిచయమేర్పడినది. సుబ్బారావుగారు దాసుగారి బాటసారి కావ్యమును విని “మంచి గంధపు చెక్కాపై నునుపువలె మీ తెలుగు మెత్తగనున్న” దని ప్రశంసించి, కపాలేశ్వరాలయమువద్ద అంబరీషోపాభ్యాసము చెప్పించిరి. దాసుగారు లెక్కలేనన్న సారులు అంతబాగుగాచెప్పినను, ఈ హరికథను విచిత్రమరియే హరికథకు రాలేదు. మద్రాసు ప్రతికలు దాసుగారి ప్రతిఫలను వేనోళ్ల పొగడినవి. 30-6-1894 తేదీ నాటి హిందూపత్రిక ఎట్లు ప్రశంసించి నడ్డి చూడదగిన విషయము.

14. ఇట్లు లక్ష్మయు కాలేను 'It contained caricatures of several of his contemporaries' Adibhatle Narayanasas by Vasantaraao Brahmaji Rao-page. 35.

"— An exquisite poet, a versatile genius conversant with English, profound scholar in Telugu and Sanskrit; an accomplished musician of the most enchanting type. While this pride of Vizianagaram was unfolding the story with his inimitable skill, the audience was beside it self with joy. Not only was he applauded time after time, but at the close, there was a spontaneous out burst from everyone present exclaiming that it was a rare and excellent treat of the gifted expounder, it may be well and truly said, that he is entitled to be spoken of in glowing terms by the best of pandits, by the most skilful songsters, by the most ardent lovers of music and by the most reputed of cloctionists. The rhythmic cadences of his harmonious voice the melodious into nations of his musical flight, and snatches of vivid and picturesque representations of nature conjured up by his lively and constructive faculty of imagination and his powerful command of the language appealed to the listeners spiritual sensibilities"

అప్పుడు మృదాసులో పనప్పకము అనందాచార్యులను ప్రముఖ న్యాయవాది ఉనున్నాడు. అయిన అటు రాజకీయ ప్రపం

చమునందు, ఇటు సాహిత్య ప్రపంచమునందు అందెవేసిన చేయి¹⁵. ఈయనను దాసుగారికి పరిచయముచేసినవాడు సోమంచి శ్రీమశంకరము. ఆనందాచార్యులు దాసుగారి ప్రతిఫలు గ్రహించి సత్కరించు టయేగాక రెవిన్యూబోర్డుమెంబరు గ్రోలుదౌర మొదలగు సురప్రము ఖులకు కూడ, పరిచయము చేసిను. గ్రోలుదౌర సతీసమేతుడై దాసుగారి పాటవిని పాందిన ఆనందమునకు మేరలేదు. గ్రోలుదౌర దాసుగారి పరిస్థితిని గమనించి “రామనాథ రాజుగారికి సిపార్సు ఇచ్చేదను. అక్కడికి పోయెదరా ?” అని యన దాసుగారంతదూరము ప్రపయాణము చేయట కీటపడలేదు. దాసుగారు అంగీకరింపకపోయి నందులకు ఆచార్యులుగారు బాధపడి “సరే మై సూరు పోయిరందు. నేను సిపార్సు ఇచ్చేదను” అని దాసుగారి మొదలు వంచి ప్రయత్నమున అంగీకరించునట్టు చేసిను.

శిల్పేశ్వరీయక ర్త, మద్రాసు ప్రైడెన్సీ కాలేజి అంధ్రపోధాయులునైన శ్రీ కొక్కాండ వేంకటరత్నముగారు దాసుగారి బాటసారి కావ్యమును విని “ష్టీరాస్సుము” వలెనున్నదని పొగడిరి. రెంటాల సుబ్బారాపుగారి మిత్రుడైన ఆచంటవేంకటరాయ సాంఖ్యాయనశర్మ, దాసుగారి కవిత్వము విని ఆనందించిన వారిలో ఒకడు. ఇట్లు దాసుగారు ఆనాడు మద్రాసులోగల అనేక పండిత ప్రశంసలందుకొని మై సూరు ప్రయాణమునకు సిద్ధమైనారు.

15. National congress president; Fellow of the Madras university; Member of legislative council; ‘విద్యావిస్థది’ బిరుదాంకితుడు, సంస్కృతాంధ్రాంగ్లభాషలలో మంచి ప్రపేశమున్న వ్యక్తి, దాసుగారు తమబాటుసారి కావ్యమును లంకితమచ్చినది పీరికే.

ఆనందాచార్యులుగారి సోదరుడొకడు బెంగుళూరులో
నున్నాడు. ఆయనకు ఆచార్యులుగారుసిపారునిచ్చిరి. అదితీసికొనిదాసు
గారు బెంగుళూరుబయలుదేరి రైలులో వెళ్లుచుండగా, “పోలీసుకమీష
నరు గారింట గొప్ప సంగీతసభ కలదు. వెంటనే వెనుకకురావలసినది.
అని రెంటాల సుబ్బారావుగారు తంతినిచ్చిరి. దానితో దాసుగారు
మరల ముద్రాసువచ్చి సభలో పాల్గొని సంగీతమున దాణ్ణిచూత్యుల
కన్న ఔత్తరాషులు తప్పువ అను అఖప్రాయమును వమ్ముచేసిరి.
ఈ సభ జరిగిన మరునాడు మరల బెంగుళూరు రైలులో వెళ్లిరి.

ఆచార్యులుగారి సోదరుని పరపతితో దాసుగారు పేరన్నతో
గూడి రాజభవనమునకు వెళ్లిరి. రాజువారు దాసుగారి కంఠమును
విని ఆ రాత్రి హరికథ వినుటకంగికరించిరి. ఆ రాత్రి మహారాజు
వారి బంగళాలో అంబరీషచరిత్రము చెప్పగా, దాసుగారి సంగీతమును,
రాజువారు “Your Music is very sweet” అని మెమ్ముకొని
మటియొక కథను చెప్పమని కోరి. రెండవనాటి రాత్రి గణేంద్ర
మోత్తము చెప్పిరి. ఆ నాడు పేరన్నగారి పాటను “It lulls me
to sleep” అని రాజువారు ప్రశంసించిరి, దసరాకు మై సూరురండు
సింహాసనముపై కూర్చుండి మిమ్ములను సత్కరింతును” అనిసెలవిచ్చిరి.

దాసుగారు బెంగుళూరులో రెండు సెలలుండి అక్కడక్కడ
మరికొన్ని హరికథలుచెప్పి గుంటూరు వచ్చిరి. గుంటూరులో రెండు
హరికథలుచెప్పి విజయనగరము చేరుకొనిరి. దాసుగారు విజయనగ
రము రాకముందే వారిని మై సూరు ప్రభువు గౌరవించినట్లు ప్రతిక
లలో వచ్చినది. ఆ వార్తలను కాలేజీ ప్రినిపాలైన రామానుజా
చారిగారు విజయనగర ప్రభువునకు తెలిపెను. పండితులలో దాసుగారి
పేరు కూడ నమోదు చేయించి సెలకు పదేను గూహ్యముల పండిత
వేతనము ఆనంద గజపతి ఏర్పాటు చేసెను. దాసుగారు విజయ నగ

రము వచ్చిన తరువాత ప్రిన్సిపాలు కాలేజీలో ఒక హరికథ సేర్చాటు చేసి, హరికథానంతరము సభా సమక్కమున పండిత వేతనము సంగతి ప్రకటించెను. దాసుగారు అప్పటి వరకు ఆనంద గజపతి దర్శనము చేయలేదు. దాసుగారి కప్పుడు ముప్పుదియేండ్లు.

‘దసరాకు మై సూరు రావలసినదని’ దాసుగారికి మై సూరు నుండి తంత్రిరాగా మై సూరు వెళ్లిరి. మై సూరు మహారాజు మరల రెండు హరికథలు చెప్పించుకొని దాసుగారికి “గవర్ను మెంటు డిష్ట్రిక్టు నన్ను బంగారు ముదుగులు, రెండుజతల సాలువులు, ఒకవీట, ఒక తుంబురా, వేయినూటి పదారులు, రెండవక్కాను రైలు చార్జిలు “అచ్చి సత్కరించి మిస్టర్ నారాయణదాన్ ! మీకు ఫస్కుకాను బహు మతి నిచ్చితి” నని పల్గు-రి. దాసుగారి ఆనందమునకు ఆవధులులేవు. కల్గిన ఆనందము నోటమాటలేక చేతులెత్తినదా యన్నట్లుగ దాసు గారు కృతజ్ఞతతో మహారాజున కంజిలించిరి. “మా దర్శాదులో సర్వీసు చేసెదరా ?” యని ప్రభువన “మర్యాదను గొల్పనొల్లను” అని స్వతంత్ర ప్రవర్తిని నిరాంటంకముగ వెల్లడి చేసిన స్వేచ్ఛాశీవిత ప్రియులు దాసుగారు.

దాసుగారు సెలవు తీసికొన భోవుచుండగా ‘మహారాజువారు’ ఒక భోవోగ్రాపు యంత్రసహాయముచే దాసుగారి గాత్రమును కోరి మూడు లైట్లుపై రికార్డు చేయించిరి. ఒక లైటు జంబూటీ రాగమతో పాడిన బెంగుళూరుపై ప్రాసిన పద్మము¹⁶. ఒక లైటు కన్నడ

16. అలరు తేనియలూరు దలిరుల జిగిమీరు

విన్నఁగఱవుదీరు బెంగుళూరు

చిఱుత మబ్బులకారు చెమటరాని పికారు

వేదుక లింపారు బెంగుళూరు

రాగము. మరియొక ప్రేటు హిందూస్తానీ రాగములో పాడిన 'సయ్యద్ జావో నహింబోలుం" అను టుప్పిమి.

దామగారిట్లు మై సూరులో ఘనసన్మానమునుబొంది అక్కడ నుండి బెంగుళూరులో, మద్రాసులో కొన్ని హరికథలచెప్పి బళ్లారి వెళ్లిరి. అక్కడ మప్పిద్ద సాటకక ర్తలు, పరసపినోదినీ స్థాధ్వరులు న్యాయవాదులు అయిన ధర్మవరము రామకృష్ణ మాచార్యులు గారిని కలసికొనిరి. వారు నారాయణదామగారిని గౌరవించి టిక్కట్లుపెట్టి రెండు హరికథలు చెప్పించిరి.

బళ్లారి నుండి బయలుదేరి త్రోవర్లో గుంటూరులో, అమలాపురములో, చోడవరములో కొన్ని హరికథలు చెప్పి విజయనగరము నకు వచ్చిరి.

అనందగణపతి సంబంధము

నారాయణదామగారు మై సూరులో పొందిన ఘన సన్మాన విషయము ప్రతికలవలన ఆంధ్రదేశమంతము వాయువువలె వ్యాపించి నది. ఆంధ్రదేశపులో నారాయణదాస నామము నెఱుగని వృక్తి లేదు. నారాయణదాస అనగానే హరికథయనియు, హరికథ అనగానే నారాయణదాసనియు వెంటనే స్ఫురించు విషయమైనది. దాను

చెఱుకు తీయని సీరు చేల పచ్చనిబారు

పేల్పునగరుఁగేరు బెంగుళూరు

ఆవుల పాలేరు తావుల పేమారు

పిలువదగిన పేరు బెంగుళూరు.

వింత నగ నాణముల నారు బెంగుళూరు

పెను తెపుళ్లు మందు వేర్చుంగుళూరు

వెల్లడొరలను రాగోరు బెంగుళూరు

పేనుడువు లేల? బంగారు బెంగుళూరు.

గారు విజయనగరము వచ్చుటతోడనే వారిని చూచిపోవుటకు వచ్చి పోవు మిత్రులతో దాసుగారి యిల్లు తీరుమగా మారినది.

విజయనగరము రాకముందే విజయనగర ప్రథమవులైన ఆనంద గజవతిగారు ఏర్పాటు చేసిన వుడిత వేతనమందుచున్నను దాసు గారికి ఆస్తాన ప్రవేశ శాగ్యము కలుగలేదు విజయనగరముతయు దాసుగారి 'శంభో' నినాదవూతో మారుమ్రోగుచున్నను అప్పటి వరకు కోటులో హారికథ జగగలేదు. ఆనందగజవతిదాసుగారి మాట నెపుడైత్తినను అక్కడనున్న విచ్ఛాంసులు అతడు పోగరుపోతనియు, అతని గానము పవిత్రము కందనియు, ఆతని గానము విని మైసూరు ప్రథమ ఆకాల మరణమనొందెననియు అసూయతో ప్రచారము చేయుచుండిరి అట్టి దుప్పుచారముచేసిన వారిలో వృద్ధుడైన ఆస్తాన వైణికుడు ముఖ్యుడు. రసింధుడైన ఆనంద గజవతికూడ ఆ ముదుసలి మాటకు ఏదురు చెప్పిలేక మానముగా నుండి ఆలస్యముచేసిన కళంక మునకు గురియుయ్యెను. కొంతకాలముగడచిన తరువాత శ్రీ లింగం లక్ష్మీ¹⁷ సిపార్సవలన దాసుగారికి రాజదర్శన శాగ్యము కలిసినది. దాసుగారు కొలువునకేరీ నారికేళఫలము సమర్పించి—

అప్రితుల పాలి దాక్షిణ్య మరులయొద్ద
శార్యముం గోవిదులకడ సాత్మ్యకతయు
నెసగు సేలిన వారి కథీష్ట జయము
నిచ్చ గావుత సంతత మీళ్యరుండు

17. శ్రీ లింగం లక్ష్మీ పంచులు గ్రీకు, లాటిను జర్మను, ఆంగ్లములఁదు మంచి పాండించుచ్చువాడు. ఇందు ఆనందగజవతికి గురువు. ఇందు నాయుగాని పంచాంగును విని దాసుగార్పై శిఖపాయము నేర్చుకు కొని ఉమండుటచే సిపార్స చేసిను.

అని ఆశువుగా నాశిర్యచనముచేసి కూన్చండిరి. దాసుగారితో ఆనందగజపతి గౌరవ పూర్వకముగ ప్రసంగించుట ఆస్తాన వైణివునకు బాధకల్గించి కొంత గడబిడ చేసెను. ఆ రోజు దాసుగారు వేసిన కొన్ని పద్యములను, సంగీతమును ఆనందగజపతి విని సంతసించెను. ఇది వారి ప్రథమ సమావేశము. దాసుగారిని ఆనందగజపతి ప్రత్యక్షముగ జూవిన తరువాత కూడ ఆస్తాన విద్యాంసులు కొండెములు చెప్పట మానవేదు. ఈ ముదుసలియైన ఆస్తాన వైణివుడు మరణించు వరట దాసుగారిని ఒక సారి తప్ప పిలిపింపనేలేదు.

ఆస్తాన వైణివుని మరణానంతరము ప్రభువుదాసుగారిని వెంటనే పిల్చించెను. అది మొదలు ఆనందగజపతి బ్రతికిమున్నంత వఱకు వీలు చికిత్సాలు దాసుగారితో గఢిపెడివాడు. ఒక పర్యాయము “సతతము సుతసమేసంగు సత్యప్రతికిన్” అను మరుటముతో ఆశువుగా శతకము చెప్పమని కోరగా, కోరుటయే ఆలస్యము దాసుగారు శతకసును చెప్పి చివర

చతుర కళా విద్యా సం
గతికిన్ స్థిర ధృతికి ప్రకటకరుణామతి కీ
కృతి యానంద గజపతికీ
సతతము సుతస మేసంగు సత్యప్రతికిన్

అని చెప్పి ముగించిరి. దాసుగారి సంగీతము విని “మీ గాత్రము కోటూ పేటూ పట్టదు” అనియు; వారి ప్రసంగము వచ్చినప్పుడు “మనందందరికొక కన్నే దాసుగారికి సంగీత సాహిత్యములను కన్నులు రెండు” అనియు చెప్పచుండెండివారు. ఆనందగజపతి దాసుగారికి ఎంత చనువు ఇచ్చిరన్న వారితో చదరంగము, పేకాట ఆదుచుండెండివారు. దాసుగారు కూడ సేవునివలెగాక మిత్రునివలె ప్రవ

ర్చించెడివారు. కానీ పీరి ఈ సాహిత్యాను బంధము రెండు సంవత్సరములకన్న సాగలేదు¹⁸.

1895-98 సంవత్సరముల మధ్యకాలమునందు సూర్యనాయణ శతకమును, రుక్మిణీ కల్యాణము, హరిశ్చంద్రోపాభ్యాసము ప్రభోద చరిత్రమును ప్రాసిరి.

తిరుపతి వేంకట కవులతో ప్రథమ నమావేశము

వికారి సంవత్సరములో (1899)లో కాళింకోట జమీందారుగారి తోటుల్లు వివాహము జరిగినది. ఆ వివాహమునకు దేశమందలి జమీందారులందలు వచ్చిరి. కిర్రంపూడి జమీందారుగారితో శతావధానులైన తిరుపతి వేంకట కవులు వచ్చిరి. హరికథ చెప్పటకుదానుగారికి ఆవ్యోనము వచ్చినది. తిరుపతి వేంకట కవులు అవధాన సరస్వతిని, నారాయణదాను హరికథ సరస్వతిని ఆంధ్రవేశమందలి ప్రతి వీధియందును ఊరేగించిన శారదాభక్తులు. ఈ మహామహాల కలయికతో ఆంధ్రసరస్వతి సాపూర్ణావతారముతో కాళింకోటలో సాఙ్కాత్కురించినట్టయినది. దామగారు నృత్యసాగితములతో గూడిన హరికథలతో, లిరుపతి వేంకట కవుల ఆశకపిత్యములతో సరస్వతి అనంతముఖ్యమై పీరవిహారము చేసినది. ఇది దామగారు తిరుపతి వేంకట కవులు కలసిన ప్రథమ సన్నిహితము¹⁹.

18. 1895లో అనంగజపతిని ఎడ్డించెను. 1897లో అనంగజపతి మరణించెను.

19. కథలు - గాథలు - ప్రథమ థాగము - పుట 906.

విచిత్ర సంఘటన

దాసుగారు తమ ముప్పుది యాణవయేట ఒక పూర్తి సాహాయమున ఉర్దూ, పార్శ్వ, అరబీ భాషల నభ్యసించుచుండిరి. అప్పుడు దాసుగారి జీవితుఁసనందోక విచిత్ర సంఘటన జరిగినది²⁰. ఒకనాడు తెల్ల వారుజామున ఒక బ్రాహ్మణ మిథునమువచ్చి దాసు గారికి నమస్కరించిరి. “మీరెవ్వరు ? ఎందులకువచ్చితిరి ?” అని దాసు గారడుగగా, వారు సంతానార్థమై వచ్చి నామనియు, క్రితము రాత్రి కలటో ఒక మహానీయుడు కన్పడి “నారాయణదాసుగారి ప్రసాద మును పొందుడు. సంతానము క్లూను” అని చెప్పేననియు, అందు లక్కె మీయముగ్రహమును బొందుటక్కె వచ్చినాము అనియు చెప్పిరి. దాసుగారు ఆశ్చర్యపడి “ఈ రోజు ఏకాదశి మీరు ఇరువురు ఉపవసించి పరమేశ్వరధ్యానము చేసి, రేపు ఉదయము స్థానముచేసి, రాగి చెంబుతో సీటిని పట్టుకొనిరండు” అని చెప్పగా, వారట్టే చేసిరి. వచ్చిన వారిని జూచి దాసుగారు “నీ భార్య సీరుపోయమండనా పాదములు సీవు కదుగుము” అని చెప్పగా, ఆ దంపతులు అట్టే చేసిరి. పెదప దాసుగారు ఆచమనముచేసి వారి టోసిత్త లో సీరుపోసి త్రాగించి “ మీకు సంతానము కల్గును. వెళ్లిరండు” అని సాగనంపిరి. ఆ దంపతులకు కొంత కాలమునకు పుత్ర సంతానము కల్గెను.

దాసుగారికప్పటికి సంతానము లేదు. బ్రాహ్మణదంపతుల విషయము తెలిసికొని దాసుగారిభార్య తనకు గూడ నేడైన మంత్ర ముపదేశింపుమని గోలచేసెను. దాసుగారు నవ్వుకొని తనవద్ద ఏ మం

20. నారాయణదాస జీవిన చార్జు (సురువాద వేంకట చయనులు)

త్రము లేదనియు, వారికి విశ్వాసము చెడకుండ మాత్రమే ప్రవర్తించితిననియు సమాధానము చేస్తారి. దాసుగారి థార్యపరిస్థితి గ్రహించి చదువులవ్వు “నాయనా ! సావిత్రిచరిత్రము వ్రాయుము. సంతానము కలుగును” అని చెప్పగా, దాసుగారు శీఘ్రమై చరిత్రముతోపాటు సావిత్రీ చరిత్రముగూడ వ్రాసిరి. ఇది జరిగినది 1902లో. 1903లో దాసుగారికొక పుత్రిక కల్గినది. ఆ బిడ్డకు సావిత్రీ అని నామకరణము చేసిరి.

1904లో బెంగుళూరులో గొప్ప గాయక మహాసభ జరిగినది. ఆ మహాసభకు థారతదేశ మందలి గాయకంలందరు వచ్చిరి. దాసు గారికి కూడ ఆవ్యోనమురాగా వామను పేరన్నతో గూడి వెళ్లిరి. రోజుకొక మహాగాయకుని కచ్చేరి. నారాయణదాసుగారి వంతు వచ్చినది. దక్షిణ దేశములో ప్రసిద్ధి పొందిన దక్షిణామూర్తి పిచ్చై నాటి దాసుగారి హరికథకు మార్గంగికుడు. నాదుదాసుగారు రుక్కిటే కల్యాణ కథ చెప్పిరి. అంతటి మహా విధ్యంస్తుడై న మార్గంగికునకు కూడ ‘జాగా’ గొరకసీయక దాసుగారు సభలో తమ లయ ప్రతిభను ప్రదర్శించిరి. దక్షిణామూర్తి దాసుగారికి రెండు చేతులెత్తి నమస్కరించెను. దాసుగారికి ఆ మహాసభ ‘లయబ్రహ్మా’ బిరుదముతో సత్కరించినది.

1905లో దాసుగారి తల్లి పరమ పదించినది. 1908లో పేర న్నకు గొప్ప జబ్బుచేసినది. వైద్యులు ఆశవదులుకొనిపి. వైద్యులను వశముకాని వ్యాధి, ‘మృత్యుంజయ శివ’ శతకము అశువుగా పేరన్నదగ్గర కూర్చుండి చెప్పిరి. దాసుగారి దృఢ విశ్వాసబలమో, దైవబలమో, పేరన్నకు మాత్రము ఆరోగ్యమిఖినది. పేరన్నలో మరు నాటికే మార్పు కన్నడుట వైద్యులు గూడ ఆశ్చర్యము కల్గించినది.

సత్కారములు - సాధువాదములు

1910లో దాసుగారు ప్రాసిన తారకముఖును సంస్కృత గ్రంథమును జూచి గీర్వాణ పండిత లోకమేల్ ప్రణమిల్లినది. Geldner అను జర్నలు ప్రోఫెసర్ అశ్వర్యపోయి శ్లోకద్వాయ రూపమున ప్రశంసించెను.

1911లో బరంపురమునందు హరికథలు చెప్పగా శ్రీ టి. సదాశివయ్యరుగారు మొదలగు పురప్రముఖులు దాసుగారి ప్రతిభకు ముప్పుది తులముల బంగారు కడియములను బహుమానమిచ్చిరి.

1912లో రాజమండ్రిలో అంధ్రభీష్మమైత్రీన న్యాయపతి సుశ్వరావు గారు, వడ్డాది సుశ్వరాయకవి, గంటి లక్ష్మిన్న మొదలగు మహామహాలు ఘనసమ్మానము చేసిరి. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ పత్రమున నవరత్నాఖచిత్థుజీ క్రితిని దాసుగారికి సమర్పించిరి

1913లో ఆనందగణపతి సోదరియైన అప్పలకోండ యాంబ (రీవారాణి) దాసుగారి హరిశ్చంద్ర హరికథ విని “దాసుగారూ ! ఏ మాత్రము దుఃఖవాసనలేని హరికథ మరియొకటి చెప్పుడు” అని యన, దాసుగారు రెండవసారి రుక్మిణి కల్యాణ కథను ఛెప్పిరి. రాణి ఆ కథవిని అమందానందముతో ఏమికావలెనో కోరుకోమనెను. దానికి దాసుగారు “తణ్ణేరకట్టాతుమాకన్న కోరదగిన వస్తు వేమియున్నది” అని చెప్పినను, రాణి నలువది పెద్దకామలు కానుక నిచ్చి తలపీ చెందెను.

1914లో కాకినాడలో గొవ్వగానసథ జరిగినది. ఆ ఉత్సవము లందు దాసుగారి గానమునకు కాకినాడ ప్రజలు తన్నయులై ముత్యాల కర్ణకుండలములనిచ్చి పూజించిరి.

1913లో దాసుగారు తమ ఏకైక పుత్రుకు పెండి చేసి కాళీ వెళ్లి తిరుగు ప్రయటములో అలవోబాదులో ప్రసిద్ధ గాయసీమణి ర్మైన జానకీ శాయిని తమ రాగాలాప నై పుణ్యముచే జీవస్థాషువుగా బేసిరి. దాసుగారు జానకీశాయిని గోప్య విద్యాంసురాలుగా స్థాతీ పులాక పరికు చేతనే గుర్తుపట్టిరి. లట్టి ఆమె ప్రశంసలు దాసుగారికి అమితాంధదాయకమైత్తే నని.

అలవోబాదు నుండి కలకత్తా వచ్చి, తెలుగురాని దేశమున హరికథ చెప్పిన ఎట్టుండునో ఐండదలచి దాసుగారు కలకత్తాలో శ్రీ కృష్ణ జననమను సంస్కర్తత హరికథను హిందీలో నువ్వుసించుచు చెప్పిరి. ఆనాటి సభాసభ్యులలో విశ్వకవి రపీంద్రులాకరు. నాటి సభలో రపీంద్ర కపీంద్రులత ఆనందించినన్న, తనువాతకొన్ని సంవత్సరములకు విజయనగరమువచ్చి దాసుగారిని చూడగానే గుర్తుపట్టి నమస్కరించి “అనాడు మీనుపాడిన బేహోగురాగ మిప్పటికిని నా చెవులలో ప్రేమాగుచునే యున్నది” అని ప్రశంసించిరి.

1914లో కాళీయాత్రచేసివచ్చి కాళీషతకము వ్రాసిరి. అంతలో దాసుదారిని చల్లపల్లి జమీందారు శ్రీ రాజు అంకినీడు మల్లికార్యున ప్రసాదరావుగారు హరికథ కెప్పుటుకు ఆహ్వానించిరి. రాజుగారు గోప్యగోప్య విద్యాంసుల నాహ్వానించిరి. ఆ పండిత సభలో దాసుగారు పరవళించి హరికథ చెప్పిరి. కడియెడమ చేతుల సమ విషమ జాతుల పీణను వాయించిరి. ఆ అనవ్వ సాధారణ ప్రతిథకు పుడిత మండలి పరవళము చెందినది. జమీందారుగారు ఇరువది నాలుగు నవరసుల బంగారముతో గూడిన గండ వెండరమును దాసుగారి కాలికి స్వయమగా తొడిగి తమ రసికతను వెల్లడించుకొనిరి.

1914లో శ్రీ వెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రగారు బందరు పట్ట

ఇమునందు విద్యుత్స్వాం సమకుమున ప్రశంసించి దాసుగారికి “హరికథా పంతామహా” అను బిరుదమునిచ్చిరి.

ఈ కాలమునందే వేంకటగిరి, ప్రౌదరాబాదు, విశాఖ పట్టణము శ్రద్ధాచలము మొదలగు పట్టణములందు దాసుగారికి ఘన సన్మానములు జరిగెను. నందిగ్రామమునందు దాసుగారికి “మహావందంబుతో స్వాస్తి వాక్సందో వాంబులు మిన్నుముట్టఁగడు నోజన్ మంగళ ధ్యానపుత్ర దండుప్రొమోయగ” బ్రిహమ్మాపుటము పట్టిరి. “వరవేదండని విష్టుఁఁసే మరియుం బాజూ బజంత్రీలతో” నూజివీదుతో దాసుగారిని ఉఁరేగించిరి.

ఈ కాలమునందే సుబ్రహ్మణ్యాయ్యరు అనునోక దాష్టాత్మ్యదు వచ్చెను. అతడు రెండు తాళములతో పల్ల వి పాడుటయందు ప్రసిద్ధుడు. అతడు సువర్ణ ఘంటాకంకణమునుధరించి వీజయనగరము నకు రాగా, దాసుగారే వారికి గొప్పుసఫ యేర్పుటు చేసిరి. సభా నంతరము దాసుగారు దాష్టాత్మ్యనితో మూడుగాని నాల్గుతాళసు లతోగాని పాడగలరా? యని యదుగగా, నా వలె రెండు తాళము లతో పల్ల వి పాడినవారిని ఎందును జూడలేదు. ఎక్కుడైనైన ఉన్న యెడల నా వీర ఘంటా కంకణము తీసేసెదను అని గర్వముగా సమాధానమిచ్చెను. అప్పుడు దాసుగారు వానికి గర్వఫంగము చేయ దలచి అయిదు తాళసులతో పల్ల వి పాటి చూపించేను. ఆ పండితుడాళ్ళప్పోయి తన ఏరఘంటా కంకణము విప్పదీసి దాసుగారికి నమస్కరించెను. సభ దాసుగారికి ‘పంచముతో పరమేశ్వరుడు’ అను బిరుదుసిచ్చి సత్కరించెను.

1915లో దాసుగారికి భార్యా వియోగము తట్టస్తుమెనది. అక్కినరసమ్మారికి రామాయణ కథాపై మూర్కవ యెక్కువ. ఆమె

ఆత్మశాంతికై దాసుగారు యథార్థరామాయణమును వ్రాసి ఆమెకే అంకితమిచ్చిరి.

1919లో సంగీత ప్రియుడు, ఫూసావ్యమియైన కానుకు ట్రి లక్ష్మీ నరసింగరావు ప్రోత్సాహముతో విజయరామ గజపతి విజయనగర మందు సంగీత కళాశాలను స్థాపించెను (5-2-1919). ఆ విజయరామగాన పారశాలకు దాసుగారిని ప్రీన్సిపాలుగా నెప్పుకొనిరి²¹.

1921లో దాసుగారు రామచంద్ర శతకము వ్రాసిరి. ఈ సంవత్సరమునందు నందిగామలో హరికథాభివర్ధనీ సమాజము దాసుగారి రుక్మిణీ కల్యాణ హరికథ 'పోటీ'లు నిర్వహించినది²². దాసుగారు తమకు జరిగిన సత్కారములలో నిది మఱచిపోలేని సత్కారముగా నెంచిరి.

1922లో బరంపుర మందలి కళ్ళికోటు కాలేజీ పండితుడు, హరిదాసు, దాసుగారికి ఏకలవ్య శిష్యుడును అయిన పసుమా కృష్ణ మూర్తి పార్వతీ పరిణయమును యతుగాన ప్రభంధమును వ్రాసి దాసుగారికి అంకిత మిచ్చేను.

1923లో కాకినాడలో కాంగ్రెసు మహాసభ జరిగెనది. గొప్ప గొప్ప దేశనాయకులు చేరిన ఆ మహాసభలో దాసుగారు హరికథ

21. ఆ కళాశాలలో ఉరుశాఖలు దెను. 1. వయులిన్ - ద్వారం వేంకట సావ్యమి నాయుడు. 2 మృగంగసు - లిగము లక్ష్మీశ్రీ 3. వీణ - వాసం వేంకటరావు కట్టుసూర్యన్ 4. నాచావ్యాము - మునుసావ్యమి. 5. గ్రంతము - పేరిచామమూర్తి, వడవోలు చాసు 6 హరికథ నారాయణచాసు. (ప్రీన్సిపాలు)

22. మొట్టి బహుమతి వాఁఁ పేయాణల చుట్టుయ్యకు వచ్చినది.

చెప్పిరి. సరోజినీదేవి ఆ హారికథను విని అనేక విధమాల దాసుగారి ప్రతిథను ప్రశంసించినది. ఈ సంవత్సరమే దాసుగారికి ఇంగ్లందుతోని Empire Exhibition కార్బ్రూక్ రూలు భారతీయ ప్రతినిధిగా ఆవ్యాసించిరి. కాని వెళ్లేదు.

1924లో విజయరామ గజపతి కుమారుడైన అలక నారాయణ గజపతి ఉదకమండలము వెళ్లేను. అప్పుడు బరోడా మహారాష్ట్ర కూడ నక్కడకు వచ్చేను. వారిరువురి సంభాషణములో దాసుగారి ప్రస్తావనవచ్చి వెంటనే దాసుగారిని అక్కడకు రప్పించుకొనిరి. దాసుగారితో వేంకటరమణదాసు కూడ వెళ్లేను. వీరి ప్రతిథను జూచి ఈ యుద్ధరు జమీందారులేకాక, అప్పుడక్కడనేయున్న మైసూరు మహారాష్ట్ర మటీకొన్ని సారులు వీరిని తమ వసతి గృహమునకు రప్పించుకొని విని ఆనందించి ఘనముగా సత్కరించిరి. ఆ పర్యాటనమున దాసుగారు ఉదక మండలముపై చెప్పిన పద్యమతి రమణీయము²³.

23. వేసవి యొండైన ప్రియమగుచుండు ని

ల్లాలి చూపుల పొలయల్క మాడిక్క
 హితమయ్యేదు నకాల హిమహితమయ్య వి
 వాహా మందతి యుపవాస మట్టు
 పరుష ప్రకృతి యయ్య బహుఫలరంబగు
 ననవతరంబు పిత్రాజ్ఞ కరణి
 అభ్యున్నతంబయ్య నతి సులభంబగు
 సాధులన్ భగవత్ప్రసాదము వలె.

1924లో దాసుగారి పష్టిపూర్తి మహాత్మవము సాప్రదాయ బద్దముగ ఘనముగ జరిగినది. విజయ నగరమున నాటి (30-8-24) ఉత్సవమునకు రాని పాటగాడు లేదు. దాసుగారి ప్రత్యుత్త, పరోతు, ఏకలవ్య శిష్యులతో విజయనగరము క్రిక్కిరిసి పోయినది.

1926లో బహుగ్రంథకర్త, కవిపండితపోషకుడు నైన రాజామంత్రి ప్రెగ్గడ భుజంగరావు తన పుత్రిక వివాహ సమయమున దేశములోగల విధ్యాంసులనెల్ల ఆవ్యోనించిరి. దాసుగారిని హరికథచెప్పటను ఆవ్యోనించిరి. పండితసభయన్నచో ఉఱుము విని పురివిప్పుమయూరమువలె వరపశించుట దాసుగారి లడుము కదా ! నాడు దాసుగారు తమ హరికథా మృతముచే రాజావారికి చరిత్రలో అమరత్వము ప్రసాదించిరి. భుజంగరావుగారు అందఱను ఆదిరించినదియెకయైత్తు. దాసుగారిని సత్కరించినది యొకయైత్తు. ఆదిభట్టుకదా !

1927లో విష్ణు సహస్రనామ సంకీర్తనమును అచ్చ తెనుగున అనువదించిరి. ఈ సంవత్సరానే మద్దాసులో ఏర్పాటుచిన అఖాలభారత సంగీత పరిషత్తును ప్రారంభించుటను దాసుగారిని ఆవ్యోనించిరి. ఆ ప్రారంభించుటను దాసుగారు కూర్చున స్వరాకుర కృతులను పాడిరి. ఆ గానమునకు సథ నిస్తరంగ సీరథియైనది.

1928లో వీర హరికథలను విని మగ్రాసు విధ్యాంసులు “అంధ్రదేశ భూమణము” అని ప్రశంసించిరి.

చెమటపట్టని తావు సొఖ్యముల ప్రోతు
అలసటుల గొట్టు దొరలకు నాటపట్టు .

క్రూర జంతుల వేరిగ్గత్తు క్షోణినత్తు
కనుక ఈ సీలగిరియై స్వగ్రంథు తునుక.

1929లో అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి, వేల్పుమాట, మొమ్ము బడి మొదలగు రచనములను, 1930లో వేల్పువంద, గౌరవు పెండి, శ్రీ హరికథామృతము మొదలగు గ్రంథములను వ్రాసి జనస్తుతిక్క పాత్రులైరి.

1931లో గుంటూరులో ఆధ్రగాయక మహాసభకు అధ్యక్షులైరి. ఆ నాడు (27-6-1931) వారు చేసిన పద్య ప్రసంగము అనవద్య వ్యాపారము.

1932లో కొత్త పేటలో హరికథా భవనమును నిర్మింపదలచి, ఆ యూరిపెద్దలు హరికథా పితామహునిచే శంకుస్థాపన చేంచుంచిన ఔచిత్యవంతముగా నుండునని యొంచి దాసుగారిచే శంకుస్థాపన చేయించిరి.

1932లోనే దాసుగారు రుబాయతును ప్రచురించిరి. దాసు గారి బహుభాషా పేత్తుత్వమును సర్వీష్టల్లి రాధాకృష్ణ పండితుడు మొదలగువారు బహుభా ప్రశంసించిరి.

1933లో విశాఖపట్టణ ప్రమాణ స్వాయంవాడి, సాహితీ వేత్త యగు ప్రఫల లక్ష్మీనరసింహాము దాసుగారిని సథం సమతుమున సన్మానము చేసెను. జయర్పురాధీశుడైన విక్రమదేపవర్గై “సంగీత సాహిత్య సార్వభోగ” అను బిరుదమునిచ్చి సత్కరించెను.

విశాఖ పట్టణమున మళ్ళీయెక నాటి (8-2-1933) సభలో “శ్రంగార సర్వజ్ఞ” అను బిరుదము నిర్విధి. తునిలో ఉద్దండ పండితు లెందటో కూడి 9-11-1933లో బ్రహ్మరథము పట్టి దాసుగారి సర స్ఫూర్తిని పూజించిరి.

1935లో విజయనగరమున గొప్ప కవి వండిత సదస్సు జరిగినది. “భారతీ తీర్థ” వార్షికోత్సవములు జరిగినవి. శ్రీ విక్రమదేవ వర్మగారు ఈ సభకు అధ్యక్షులు. “భారతీ తీర్థ” సంస్థ దాసుగారికి “అటు పాటల మేటి” యను బిరుదమిచ్చినది.

1936లో “Hyderabad Bulletin” సంపాదకీయములో దాసుగారి రుణాయతును గొప్పగా ప్రశంసించినది. హైదరాబాదు లోని ఆంధ్ర మిత్రమండలి దాసుగారిని ఆహ్వానించి సత్కరించినది. హైదరాబాదు నుండి రాగానే గానపాతళాల ప్రీన్సిపాలు పదవినుండి విరమించిరి.

1937లో ఇల్లెందులో గొప్పసభ జరిపి పురప్రముఖులు దాసుగారిని సన్మానించిరి. దాసుగారు ఆ సభలో నాడు (19-5-1937) పాడగా, డెబ్యూడి మూడవయేట గూడ వారి గాత్రము ఏ మాత్రము తగ్గకుండుట ఊచి ప్రజలు ఆశ్చర్యము చెందిరి.

1938లో రామేశ్వరము పోవుచుండగా, త్రైవలో పుదుకోగ్నట మవోరాజు ఆహ్వానించి “పాటకచ్చేరి” చేయించుకొని సత్కరించిరి. తిరువానూరు మవోరాజు ఆహ్వానించి హరికథను చెప్పించికొని గౌరవించిరి. నాడు (23-7-1938) మవోరాజు దాసుగారికిచ్చిన కాలము గంటన్నర మాత్రమే. కానీ దాసుగారు పాదుచుండగా తమకు తెలియకుండగానే మూడు గంటల కాలము కూర్చుండిరి. దాసుగారి కథానంతరము మవోరాజు బవుపిధముల ప్రశంసించి సత్కరించిరి.

రామేశ్వరము నుండి లిరిగి వచ్చునప్పుడు మద్రాసులో చెన్న పురి ఆంధ్రమవోసభవారు దాసుగారిచే సీతాకల్యాణకథ చెప్పించుకొని సత్కరించిరి. నాటిసభ (28-8-1938)లో ఆంగ్లభాషా ప్రపాటు

తైన 'ఆఫీచర్లు' ఎక్కువగా నుండుటచే దాసుగారు Shakespeare గ్రంథమఃలైనై తమకు గల ప్రఫుల్ఫుమును ప్రెదర్చించి ప్రశంసలందు కొనిరి. దాసుగారు సంగీత సరస్వతికి అపూర్వార్థమోరైనై "దళవిధరాగ నవతి కుసుమ మంజరి" ప్రాసిన దిప్పదే.

1939-43 మధ్యకాలమునందు అనేక సత్కారములను పొందుచు, హరికథలు చెప్పుచు సీమపల్కువహించి, మనిక్కమిన్కు, జగ జోవీతి" గ్రంథములను ప్రాసిరి.

1943లో విషయనగరమునందు ఆంధ్రకళా పరిషత్తు ప్రారం భించిరి. ఆ నాటి (7-5-1943) ప్రారంభోత్సవ సభకు అధ్యక్షులు కూడ దాసుగారే.

1943-45 మధ్యకాలములో లలితా సహస్ర నామములను "తల్లి విన్స్కు" అను పేరుతో అనువదించిరి.

నిర్మాణము

1945లో దాసుగారి దౌహిత్రునట మశూచకము వచ్చేను. దాసుగారు మనుమని వ్యాధిని జాంచి "ఊతా! ఈ వ్యాధి నిన్ను విడిచి నాకు వచ్చిన బాగుండును కదా" అని అనిరట. వారిహామ్మాద్ది బిలమో, దైవనిర్ణయమో కాని ఆ బాలును వ్యాధి తగ్గినది. దాసుగారికి జ్వరము వచ్చినది. క్రమముగా జ్వరము తీవ్ర రూపముదాల్చి దాసుగారి థాతిక కాయమును పుష్టుబహుళ పంచమినాడు (2-1-1945) ఈ లోకమునకు దూరము చేసినది.

దాసుగారి ఆయువు మాత్రము వారి థాతికాయముతోనంత రింప లేదు. వారి ఆయుఃప్రమాణము తెలుగు ప్రజలను హరికథలైనై ఆస్తకి యున్నంతకాలము.

హరికథేతర కృతులు

రమణీయమైన వాక్యమునకు ధ్వనిలెన్నియున్నను, గ్రహణ సమయ సందర్భమునుబట్టి ఏ విధముగా శ్రీత ఒక్క అర్థాంతరమును మాత్రమే గ్రహించునో, అదేవిధయిగ మహాపుసుమలలో ఎన్ని ప్రతిభాస్మార్థులున్నను ఏకాంశమునందే లోకము సామాన్యముగా స్థానమిచ్చుచుండును. సర్వమంత్ర వ్యాపకుడైన భగవంతునకు ఒక్కొక్క మంత్రమునుబట్టి ఒక్కొక్క రూపకల్పన చేసినట్లు, నైకముఖ ప్రతిభావంతులకు గూడ ప్రధాన కర్మక్షేత్రమునుబట్టి ఏకాంశమునందే స్థానమిచ్చుచుండుట లోక లక్షణము ఇట్టే బహుముఖ ప్రతిభావంతులైన దాసుగారిని కూడ కేవలమొక హరి దాసుగా మాత్రమే లోకమర్థము చేసికొన్నది.

దాసుగారు అసాధారణ ప్రజ్ఞా సమన్వితులైన హరికథకులని ప్రత్యక్ష దర్శన భాగ్యము నోచుకొన్న సమరాలిక మహాజనక్రుతి. మహావిమర్శకులు, మహాపండితులు అని వారి ప్రతిభా సముద్రములో కొన్ని ఉదఖిందువులైన లభ్యకృతుల ఫలక్రుతి.

దాసుగారి గ్రహములాడు హరికథలకన్న ఇతర కృతులెక్కువ. వారి లేఖని ప్రసవించిన గ్రంథ సంతానము నలువదియాయి. అందు హరికథలు పదుగాయిగు. హరికథేర కృతులు ముప్పుదిరెండు. ఈ హరిక థేతర కృతులు ఒకే ప్రక్రియలు సంబంధించి

నవికావు. అనేక ప్రక్రియలు ప్రతినిధులు, దాసుగారి బహువిధ ప్రజ్ఞను ప్రదర్శించు ప్రతిమలు. దాసుగారి హరికథేర కృతులను థావత్ గండభేగుండ దృష్టితో మూడు విథాగములు చేయవచ్చును.

1. స్వతంత్ర గ్రంథములు. 2. అనువాద గ్రంథములు. 3. శాస్త్ర గ్రంథములు. గచ్ఛత్ పిషీలిం దృష్టితో పరిశీలించినచో దీనిలో ననేకాంతరేఖ ప్రక్రియలు కన్నడును.

స్వతంత్ర గ్రంథములు

శతకములు : - దాసుగారు ప్రాసిరవి యేడు శతకములు. ఇవి మూడు రకములైన భాషలు సంబంధించినవి. సంస్కృత శతకములు, మిశ్ర భాషా శతకములు, అచ్చ తెనుగు శతకములు.

కాశీ శతకము, రామచంద్ర శతకము సంస్కృత భాషా శతకములు. కాశీ శతకము అనుష్టుప్పులతో ప్రాసిన శతకము. దీనిలో మకుటములేదు. విషయము కాశీ నగర విశేషములు. ఇక రామ చంద్ర శతకము భుజంగ ప్రయాత వృత్తముల శతకము. దీనిలో “రామచంద్ర” అను మకుటము కలదు. విషయము భక్తి వై రాగ్య ములు.

ముకుంద శతకము, మృత్యుంజయ శివశతకము, సూర్య నారాయణ శతకము, సత్యప్రతి శతకము మిశ్ర భాషా శతకములు ముకుంద శతకము “కుదితానుద మూలకంద ముందా” అను మకుటముతో గూడిన కంద పద్మముల శతకము మృత్యుంజయ శివశతకము “శివా”యను మసటముతోనున్న కంద పద్మముల శతకము. విషయము సోదరుడైన పేరన్నకు జబ్బ చేసినపుడు రోగ నివారణమునకై మృత్యుంజయుని ప్రార్థించట. సూర్యనారాయణ

శతకము “సూర్యనారాయణ” అను మరుటముతో ప్రాణిన మత్తేభ, శార్దూల విక్రీడిత వృత్తముల శతకము. విషయము భగవన్నుతి, ఆత్మ నివేదనము. సత్యప్రతి శతకము “సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్” అను మరుటముతో, ఆనందగజపతి కోరికమై ఆశవుగా చెప్పిన కంద పద్యముల శతకము.

‘వేల్పువంద’ అచ్చ తెనుగు శతకము. “రెంట త్రాగుదు తిండి మెట్టంటు వేల్ప” అను మరుటముతో గూడిన సీసపద్యముల శతకము. రెంట త్రాగుదు తిండి పెట్టాలు వేల్పు అనగా సింహాచలస్వామి.¹

‘మృత్యుంజంమాషకము’ అను ఒక లఘుకమును సంస్కరితమున ప్రాణిరి ఈ కృతి లభ్యమగుటలేదు.

శతకములు, చాటువులు కవుల ఆదర్శములను ప్రతిలించించు ఆదర్శకములు ఆత్మాశయ కవిత్వమున కావ్రయములు. ఈ లక్షణము దానుగారి శతకములకు గూడ శతశాతము వర్తించును.

రూపకములు :- దానుగారు ప్రాణిన రూపకములు రెండు. దంభపుర ప్రపంచము, సారంగధర నాటకము. దంభపుర ప్రపంచము ఒకసారి ముద్రితమయ్యు నేడనుపలబ్రహ్మము.

సారంగధర నాటకము² ఐదంకముల గద్య పద్యాత్మక

1. రెంట త్రాగుదు-ఏనుగు; రెంట త్రాగుదుతిండి-సింహము; రెంట త్రాగుదు తిండి-మెట్ట సింహాచలము; రెంట త్రాగుదు తిండి మెట్టంటు వేల్పు-సింహాచలస్వామి.

2. ఈ నాటకమును : వ్రింపు గ్రంథములలో జీర్ణాంగ స్తూల దృష్టితో చేసిన నిర్ణయము. సూష్మాల దృష్టితో నిని యనుకరణ గ్రంథము.

నాటకము. అంకములు మరల రంగములుగా విశ్లేషములు. ఈ నాటకమునకు కథాస్తులము రాజుమహేంద్రవరసు. మాటవ దేశము కాదు. సారంగధరుని తండ్రి రాజరాజనరేంద్రుడు. రాజు మహేంద్రుడు కాదు. చిత్రాంగి రాజరాజనరేంద్రుని రెండవ భార్య. వేళ్ళకాదు. చిత్రాంగి సారంగధరులు మొదట వివాహప్రయత్నము జరిగినట్లు తనువాత రాజరాజుకు చిత్రాంగికి వివాహస్తేస్తు కథ.³ ఈ నాటకమునందును సారంగధరుని కరచరణములు ఖండింపబడవు. జబ్బిన్నయను తలారి రాజుజ్ఞ ప్రహారము కాలు సేతులు ఖండింపక సారంగధరుని కాపాడి రహస్యముగ నుంచును. ఈ సన్నిహిత కల్పనమువలన సిద్ధుడు వచ్చి రణించు అతినూనుష చర్యకు అవసరము కలుగక కథ వాస్తవికతతో చుట్టటికము కలిపెను.

అనుచిత ప్రణయోవ నిష్టద్రవ్యములను బోధించు ఉపాధ్యాయులలో చిత్రాంగి యొకణ. వాదనై పుణ్యమున ఈ చిత్రాంగి వరూధినికి చెల్లెలు. వరుసలు తిరుగవేయుటలో తారకు అక్క. సారంగధరుని మిథునాంచిత కృత్యమునకు తొందరపెట్టు సన్నిహితము

3. ఇన్ని దాసుగారి కల్పనమునుట కవకాశములేదు. బాణాల తంఖుదాసుని ద్విషః సారంగధర చరిత్రలో ఈ కల్పనమున్నది. “ధర్మవరము” వారు కూడ నిషాధ సాగంధు నాటకములో నిష్టే ప్రహించిరి. సారంగధరుని ఒక సవనాథ చరిత్రమునుడి యెట్లు మారుచు వచ్చినటో షతింకముటకు డా. పి. యస్. ఆర్. ఆప్సురావుగారి ధర్మవరం రాముర్పుసుచార్యులు (పుటులు 65 రి 67); సమగ్ర అంద్ర సాహిత్యము (పదవ సంపుటం-పుటులు 103, 104) చూడుడు.

తోని శైఖం శైఖితమైన చిత్రాని వారనై పుణ్యమును రుచి చూడుదు.

సారంగ :- అమ్మా! మంతం ప్రీగారు వేటు వేంచేయునపుడు మంత్రితో కొన్ని రాచ రార్యములను గూర్చి మంటాదు మని సెలవిచ్చినారు. ప్రాద్యపోనుచున్నది గనుక నేనోవలెను. కట్టాక్కించి బిడ్డకు సెలవిప్పించ గోరెదను.

చిత్రాంగి :- నిన్ను గట్టాక్కించి యెవతె విదువగలదు? మంత్రితో నావల రాచ రార్యపాలకేమి కంని నాతో నీ వలరాచ కార్యముల జూడుము.

ధాసుగారు పాత్రల నెట్లు పోషించినో తెలిసికొనుటకు ఈ యుద్ధావారణము చాలును.

ప్రబంధములు :- ధాసుగారు వ్రాసిన ప్రబంధములు నాలుగు.

1. బాటసారి. 2. Traveller. 3. మేలుబంతి. 4. తారకము. ఈ నాలుగు ప్రబంధములు నాలుగు విధముల ప్రబంధములు. బాటసారి వేదాంతపరమైన గూఢార్థమున్న ప్రబంధము. Traveller బాట సారికి ఆంగ్లానువాదము. మేలుబంతి ధాసుగారు తమ తీవిత కాలములో అనేక సందర్భములాడు చెప్పిన చాటువుల సంకలన ప్రబంధము. తారకము ప్రాంధ ప్రయోగ ప్రవర్ఘనమైన సంస్కృత గ్రంథము.

బాటసారి :- బాటసారి 185 పర్యములతో గూడి ఆశ్వాస విభజనములేని నిర్వచన ప్రబంధము. ఆంగ్ల కవియైన Goldsmith వ్రాసిన Travellerకు దీనికి సంబంధము లేదు. కల్పిత కథ.

ఒక బాటసారి భార్య పుత్రులతో ఓడమీద ప్రయాణము చేయుచుండగా ఓడకొండకు తగిలి భిన్న మగును. ఎవరి త్రోవ వారి దైనది. బాటసారి యొంటరియై యెట్లో యొక యొద్దునకు చేరి, ఒక కొండ ప్రక్కగల తోటలో నిప్రించును. నిదమేలూకొంచి తిరుగుచు నొక సుందరభవనమును జూచి యాళ్ళయ్యమంది దానిలో ప్రవేశించును. అందు సుందరి బృందమాతో నున్న ఒకరాజు ఈ మొండి మొలతోనున్న బాటసారికి వస్తుములిచ్చి ఆశ్రయమిచ్చును. కొంతకాల మక్కడనేయుండి తన భార్యపుత్రులు గూడ రక్షింపబడి నట్లు తెలిస్తానును. కొంత కాలమున కారాణు తన అన్న కుమారు నితో బాటసారిని ఒకపట్టణమునః పంపును. అక్కడ బాటసారి తన భార్య పుత్రులను గలసికొనును. ఆ రాజకుమారుడు కూడ ఆ పట్టణ మందొక స్త్రీని పెండ్కూడును. ఆ నూత్న దంపతులతో, భార్య పుత్రులతో బాటసారి మరల ఆ రాజు రాజ్యమునకు తిరిగివచ్చి సుఖ ముగా నుండును. ఇది బాటసారి సంగ్రహ కథ⁴.

మేయబంతి:- ఇది చాటు ప్రబంధము. దీనిలో పండిందు స్తుబక్కములున్నాయి. 1. దైవస్తుతి స్తుబకము. 2. ప్రభుప్రశంసా స్తుబ కము. 3. మహావ్యక్తి ప్రశంసా స్తుబకము. 4. విద్వాత్మప్రశంసా స్తుబ కము. 5. దేశ ప్రశంసా స్తుబకము. 6. సంగీత సాహిత్య స్తుబకము 7. వర్ణన స్తుబకము. 8. హాతోపదేశ స్తుబకము. 9. అనువాద స్తుబ

4. దాసుగారు బాటసారి దథ తండ్రుకును పేరాంశుమైన గుంధార్మును బాటసారి పీరింగో కపరించిం. బాటసారి కాంగ్లాను వావుమైన Traveller ముద్రించు కంటేదు.

5. మేలు బంతియను వామకరణమును దాసుగారే చేసిరి. స్తుబక విథిజ నము చేసినది సంపాదకులైన యస్యితోగారావుగారు.

కము. 10. ఆశానన స్తులకము. 11. స్వామిషయ స్తులకము. 12. మణి ప్రవాశ స్తులకము.

మేలుబాతిలో దాసుగారి వ్యక్తిత్వ ప్రదర్శకములైనవి, సమ కాలిక మహాజనమూర్తి చిత్రణ సమర్థకములైనవి పద్యములు కొన్ని వందలు కలవు. ఇక గ్రంథములోని ప్రతి పద్యము వారి ప్రతిభకు ప్రతిభింబమే.

తారకము :-

“జానాతే య న్న చంద్రార్చో జానాతే య న్న యోగినః
జానీతే య న్న భర్గోపి తజ్ఞానాతి కవిః స్వయమ్
వచసునధామయం కావ్యం పీత్యావం తృప్త మానసః
కృతజ్ఞోభి ప్రశంసామి భవంతం కవిశేఖరమ్”⁶.

అని మార్ఖర్గ విశ్వవిద్యాలయ సంస్కృతశాభాధ్యతులైన K.Geldnet మహా పండితుని ప్రశంసలందుకున్న ప్రబంధము తారకము. దాసుగారి పాండిత్య పీర ప్రదర్శనమునకు రంగస్తలమైన గ్రంథము తారకము. “పాణిసీయ సూత్రాణా మైదికానా ముదాహరణమే తత్కావ్యమ్” అని గ్రంథారంథమునందు దాసుగారి శీష్మైప్రతిజ్ఞ. సంస్కృత వాజ్ఞాయమందు భట్టికవి ప్రాసిన “రావణ వధమ్” (భట్టి కావ్యము) అను గ్రంథమేక్కటి మాత్రమే యిటువంటిది ఇతఃపూర్వ

6. సూర్యచంద్రులు దేనిని ఎఱుగరో, యోగులు దేనిని ఎఱుగరో, ఇవుడు కుండ దేనిని ఎఱుగడో దానిని కవి ర్వయముగా ఎఱుగును.

వాగమృతమయమైన కావ్యమును నేను ఆస్యారించి, తృప్తమానసు దైన్య కృతజ్ఞత కలవాడైనై కవిశేఖరుడవగు నిన్ను ప్రశంసించు చున్నాను.

మన్నది ఇది రెండవది ఏక వ్యక్తిగతి నీరులైన మహామహాపాధ్యాయ తాతా సుబ్రహ్మయశాస్త్రిగారి వంటి మహా పండితులను ఆశ్చర్య పఱచిన ప్రాథ ప్రయోగములకు గ్రంథము దాసుగారిని సామాన్య వారిదాసుగా తలచు వైయాకరణ ఖసూచులకు దాసు గారి వ్యక్తిగతి వైదుష్యము తారస్తాయి యను తెలుపు గ్రంథము తారకము.

తారకము ఐదు సర్గ లతో 298 శ్లోకములతోనున్న గ్రంథము. మొదటి సర్గ ఉపఖాతులతో, రెండవసర్గ మాలినీ వృత్తాలతో, మూడవ సర్గ అనుష్టుపులతో, ఐదవసర్గ ప్రహంత్యై ఉపథ్రాలతో ప్రాయిలడిన గ్రంథము అనగా ఒకొకొక్క సర్గ లో ఒకొకొక్క చందోభేదమును మాత్రమే గ్రహించినట్లు సృష్టిము. కానీ నాల్గవ సర్గ మాత్రముల్లు కాదు. సుముఖ, తన్మీ, వైశ్వదేవి మొదలగు మారుమూల వృత్తములను గూడ గ్రహించిరి. ఇట్లే మొదటి సర్గలో లుక్క, రెండవ సర్గలో లుక్క మూడవ సర్గలో లిట్ అను లకారములను మాత్రమే గ్రహించిరి. ఇక ఈ గ్రంథము విచిత్ర పదములను, వినూత్న సమాసములకు నిధి.

తారకమందు వర్ణితమైనది తారకుని చరిత్ర. ఈ తారకుడు రాకుసుడైన తారకుడు కాదు. ప్రాంత్యాణుడు. దీని యందలి కథ కల్పితమని “ప్రసాధయామ్యద్వయామదూహామ్” అని దాసుగారి కంటో కీయే. తిరువతి వేంకటకవులు వారి ప్రసావతీ ప్రద్యుమ్న సాటకములో శుచిముఖాని అవధానిగా జేసినట్లు, దాసుగారు తమ తారక గ్రంథమందలి తారకుని వాగేయకారుడుగచిత్రించిరి.

ప్రాథ ప్రయోగముల వలన మహా పండితుడుగా, సహాదయాహోదకరములైన వర్ణనముల వలన కవిశేఖరుడుగా, సత్సందేశముల వలన మహా వ్యక్తిగా దాసుగారిని తీర్చిదిద్దు గ్రంథము తారకము.

ఇది దాసుగారి ప్రఖంధముల సంగ్రహం వివరించు.

నా యొఱుక :-

“నా యొఱుక” దాసుగారి స్వియచరిత్ర. ఇది ముప్పుదియేండ్ల వయస్సువఱకు మాత్రమే ప్రాయబడినది. “ముప్పుదేండ్ల వఱకు మాత్రమే ప్రాసి నిల్చినారేమి?” అని కొండఱు మిత్రులు ప్రశ్నింపగా దాసుగారిచ్చిన సమాధానమిది.

“ఎవ్వని చరిత్రమైనను మిప్పుదియేండ్ల వఱకే లోకమొఱుగ వలయును. ఆ వైని అనవసరము. ముప్పుదియేండ్ల వఱకే సుగుణముండును. ఆ వైన పేరాసయు, అసంతుష్టియు పెచ్చపెరిగి పోవును. దైవత్వము నశించును. దేవతలనందుకే ప్రతిదశులన్నారు. ముప్పుదియేండ్లు దాటిన మొదట నందరు రాతుసుతే”

“స్వయముగ చెప్పవలసిన అగత్యమున్నంతటి తన జీవితకథను మాత్రమే స్వియచరిత్ర కారుడు వస్తుపుగా స్వికరింప వలయును. అన్యమైన జీవిత కథను ప్రదర్శించు పని జీవిత చరిత్ర కారునిది.”

నారాయణదాసుగారు నా ‘యొఱుక’ను 1895లో ప్రాసిరి. వీరేశలింగము గారి స్వియ చరిత్ర ప్రథమ భాగము 1903లో మొదటి సారిగా ప్రకటింప బడినది. వీరేశలింగముగారు వారి స్వియ చరిత్ర అవతారికలో “తెలుగు భాషలో స్వియరచన కిరి ప్రథమ ప్రయత్నము” అని ప్రాసిరి. సత్యమే. అంధదేశములో మొదట ప్రకటితమైన స్వియ చరిత్ర వీరేశలింగముగారిదే. కాని మొదటగా ప్రాయబడిన స్వియ చరిత్ర నారాయణదాసుగారిది. చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రగారు కూడ వీరేశలింగముగారికన్న ముందే స్వియచరిత్ర రచన ప్రారంభిం

చిరి.7 ఊతకచర్య కూడ పీరేశలింగముగారి స్వీయచరిత్ర ప్రీకటింప బడిన తరువాత ప్రీకటింపబడినదే. కనుక ప్రీకటన దృష్ట్యా కందు కూరి ఎారి స్వీయ చరిత్రిమే ప్రీథమాంధ్ర స్వీయ చరిత్ర.

దాసుగారి ఈ స్వీయచరిత్ర యుదు వారి బాల్యజీవితంలోని, విద్యార్థిజీవితంలోని విశేషము లెన్నియో యున్నవి. వారి అభివృద్ధికి కారణమైన మహా మహాలెందలునో స్వీయచరిత్ర మనకు పరిచయ మొనర్చును. వ్యక్తిగత విరుద్ధమైన ధాషు గౌరవింపని దాసుగారు దీనిలో స్వేచ్ఛగా రచనచేసిరి. శివం వెల, ముక్కోపి, పాటకుడు, భరద్వాజవిందు, అభినయకత్తే మొదలగు వ్యక్తిగత విరుద్ధ ప్రయోగములు దీనిలో కోట్లలు.

రువ్వు, తుంబ, తరవాణి, వంతర, దిబ్బిభడవ, గుంటడు మొదలగు మాండలిక పదములు; నాటూకు, ఫర్మాయించు, జరూరు, సీదా,

7. శ్రీకాటూరి వేంకట్టురావుగారు ఊతకచర్య ఉపాధ్యాపమునందు 'అలుగులో ఆన్నిచరిత్రమును గచించుటక, శ్రీ వేంకటశాస్త్రీల వారే ప్రథములని చెప్పవలయును.....ఇప్పటికి 35 : 1వన్నరముల క్రిందము, అనగా శ్రీ ఇండుకూరు పీరేశలింగం కంసులుగాని స్వీయ చరిత్ర రచనమునకించుక పూర్విమే, యో గ్రంథం చు మారంభింప బడినను ఉత్సార్థిచనము మార్కింపు మొన్ను మొన్నే జరిగినది.' అని 20-9-1984 తేదీనాడు ప్రాపిరి.

'అలుగున వేంకటశాస్త్రీగారు కి నుకూల వాగు స్వీయచరిత్ర రచించుట కించుక వూడ్వామే పృథ్వీమున ఊతకచర్య యను స్వీయ చరిత్రను రచించుట కాదాభిచిం' తిరుపతి వేంకటకవులు-పుట-42.

(అంద్రాప్రదేశ సంగీన నాటు ఇంటామీ ప్రచురణ) — దివాకర్ల వేంకటావథాని.

రస్తా, కరాఱ, స్కూండ్రలు మొదలగు అన్యదేశ్యములు; పెద్దగురుడు (గంభాయి), చిన్నగురుడు (న్లమందు), గోవిందుడు (సారాయి) మొదలగు సాంకేతిక పదములు ఈ స్వియచరిత్రమునందెక్కువ. దీని లోని బరంపుర వర్షనము కావ్యములుడలి పూరవర్షనలను తలపించును. దాసుగారు సత్యదృష్టితో వారి లోపములను గూడ దాచక ప్రాసిరి.

కీర్తన : - బాల బాలికలు పాదుకొనుటకు పీలుగా దాసుగారు రామాయణగాథను ఒక కీర్తనగా ప్రాసిరి దీనిపేరు బాలరామాయణ కీర్తన. కాని ఈ చిన్నకృతి నేడు సంపూర్ణముగా లభ్యమగుటలేదు.

అనువాద గ్రంథములు

నారాయణదాసుగారు బహుభాషావేత్తలు. సంస్కృతము, ఆంధ్రము, ఆంగ్లము, హింది, ఉర్దూ, అరబీ, పారశీకము వారికి స్వాధీనములైన భాషలు. కనుక వారి లేఖనికి బహుభాషా సంస్కరమఖ్యక తప్పదు. ఆ సంస్కర సుకృత కృషులే ప్రకృత అనువాద కృతులు.

అనువాద గ్రంథములు ఏడు. 1. ఉమరుఖయ్యము రుబాయతు 2. నవరస తరంగిణి. 3. తల్లివిన్ని 4 నూఱుగంటి. 5. ప్రముక్కబడి 6. పెన్నుని వేయి వేర్ల వినకరి. 7. వేల్పుమాట.

ఉమరు ఖయ్యము రుబాయతు

ఉమరుఖయ్యము⁸ రుబాయాలు (రుబాఇయాన్) ప్రపంచ ప్రసిద్ధములైనవి. రసినుల రసనలతో కొన్ని వందల యొండునుండి

8. ఉమర్ ఇతని వ్యవహార నామము. పూర్తి పేరు ఫీయాత్ ఉద్దీన్ అబుల్ ఫత్హ్ ఉమర్ ఇన్ ఇబ్రహీము. కాలము 1048-1122.

ఛాంధవ్యమున్న ప్రాతచుట్టుములు. తెలుగు దేశములో వేమన పద్యములవలె ఖయ్యము రుబాయాల సంభ్యా విషయములో కూడవిమర్శములకు ఏకాభిప్రాయములేదు. రుబాయాల సంభ్యా ఐదు వందలకు పదమూడు వందలకు మధ్యలో ఊయల లూగుచున్నది.

రుబాయాలను అనువదించిన వారు ప్రపంచమునందెందటో యున్నారు. విదేశీయుల విషయముట్టుండ తెలుగు దేశమున ఆంగ్రీకరించినవాను వదియారుగురు.⁹ పీరిలో ఆదిభట్ట నారాయణదాను గారోకరు.

ఉమర్ రుబాయాలను ఆంగ్ల భాషలోనికి మొదట అనువదించినవాడు Edward Fitzgerald. మొదటగా సంస్కృత భాషలోనికి అనువచించినవారు దాసుగారు. దాసుగారు నూటపది రుబాయాలను గ్రహించి యనువదించిరి. రుబాయాలతోపాటు Fitzgerald ఆంగ్లాను వాదమును గూడ దాసుగారు అనువదించిరి. మూలమైన రుబాయికి ఒక సంస్కృతికరణము, ఒక ఆంగ్రీకరణము. అల్సై Fitzgerald ఆంగ్లమునకు ఒక సంస్కృతికరణము, ఒక ఆంగ్రీకరణము. ఇట్లు దాసుగారి అనువాదము ఈ గ్రంథమునందు నాల్గు విధములు.

9. 1. దువ్వారి రామిరెడ్డి, 2 రాయపోలు సుబ్బారావు, 3. ఉమర్ అలీషా, 4. ఆదిభట్ట నారాయణదాను, 5. రామచంద్ర అప్పారావు, 6. చిలుకూరి నారాయణరావు, 7. సూధవపెద్ది బుచ్చిసుంచరరామ ఇంగ్లీసు, 8 బుగ్గల రామస్క్రష్ణారావు, 9 సూప్తరి శ్రీటి. ఆంగ్లర రావు, 10 గుడిపాటి వేంకటచలం, 11. శ్రీదేవి, 12. శీరీడి విజయత్తు, 13. నారప రెడ్డి, 14. బలరామమూర్తి, 15. రఘునాథ చక్రవర్తి, 16. మల్లుల్లపరపు విశ్వేశ్వరరావు.

సర్వేష్టలి రాఘాకృష్ణ పండితుని మెప్పుపొందిన అనువాద
గ్రంథమిది.

నవరస తరంగిణి : - నవరస తరంగిణి దాసుగారి గ్రంథము
లందేకాదు, అంద్ర వాజ్గైయమునందే అపూర్వగ్రంథము. ప్రపంచ
కవ్వలైన మేక్సిపియర్, కాళిదాసుల గ్రంథములలోని ఘుట్టము
లను నవరసములుగా విభజించి అనువదింపబడిన గ్రంథము.
ఒక వైపు మూలములు రెండవ వైపు వారి అనువాదములు
కలవు. ఈ గ్రంథమునకు దాసుగారు విస్తరిస్తేను, విలువైన, ఆలో
చనాత్మకమైన పీటిక ప్రాసిరి.

“జగత్వర్ధిస్తులైన మేక్సిపియర్, కాళిదాసుల కవిత్వమందలి
సొగములు తెలుగు వారలకుఁడెయిపు దెలిగిఁచినాడను —————
మేక్సిపియర్ కాళిదాసుల తారతమ్యము కొంతవఱకి పుస్తకంబున
నాంద్రులకుఁడెలియఁగలదని నా నమ్మకము” అని పీటికయందు ఈ
గ్రంథ రచనమునకు వారు చెప్పిన కారణము.

“నిజమగు కవులు ఒకరికొకరు తీసిపోయి వారిలో ఒండొరుల
పోల్చుట వీలుకాదు. ఎవనిముట్టుకు వాడే ఘనుదు” అని చెప్పుచునే
ఈ మహాకవులను గూర్చి కొన్ని అభిప్రాయములను పెలిబుచ్చిరి.

తన రావ్యదర్శణంబున జగము సైల్జూపిన మహానుభావుదు
భారతీయులలో వ్యాసుడు, నాంగైయులలో మేక్సిపియరని నా యథి
ప్రాయము————భారతీయ గ్రంథములలోని యూహాలన్నియుఁ
గలిపినచో మేక్సిపియరుని యూహాలగుఁమో————నపీనులలో
జయదేవ మాఘు శవభూత్యదులుం గాళిదాసునకు సమానులో లేక
యథికులోగాని లోకమునందలి కవులలో మేక్సిపియరునకు సమా
నుడుగాని యథికుడుగాని లేదనవచ్చును”.

ఒకటి రెండు ఉదాహరణను లిప్పుటు ఆ గ్రంథమును అవమానించుట. ¹⁰

నూఱుగంటి :- నూఱుగంటి అనగా నూఱు కథలను కన్నులు గల గ్రంథము. ఒక్కాక్కా కథ ఒకకన్ను వంటిదని దాస హృదయము. 'నూఱుగంటి' అనుగ్రంథము Eaops Fableలోని నూఱు కథలను వచనరూప పరివర్తిసాయి. బాలుర కర్మనుగు కైలిలో అచ్చ తెనుగు భాషలో ప్రాసిన గ్రంథము. ప్రతి కథాతమున ఆ కథ తెల్పుడి సీతిని దాసుగారు ఒక వద్యముగా ప్రాసిరి.

వేల్పుమాట :- వేల్పుమాట అనగా శగవదీత కాని ఈ గ్రంథము శగవదీతము అనువాదముకండు. శగవదీతలోనుండు శ్రీకృష్ణార్జునులు ఇందుందుటతప్ప మతే విధముగను దీనికి శగవదీతతో సంబంధములేదు. శగవదీత శ్లోకభావసులు కాని, వ్యాఖ్యాన భావములుగాని దీనిలో నుండవు. ఇందులో కృష్ణుడు చేయుబోధయంతయు చాసుగారి వేదాంత గ్రంథ పరన జన్మసారాంశమే. కృష్ణనిదికాదు. దీనిలో కృష్ణుడే నిమిత్తమాత్రుదు.

శగవదీతతోవలె పదునెనిమిది అభ్యాయములు లేవు. “అందిక, పొందక, అచ్చిక, మచ్చిక, ఎమిగ్గిక, నమిగ్గిక, కోరిక, చేరిక” అని ఎనిమిది భాగములతో మంజరీ ద్విషపలో ప్రాసిన గ్రంథము.

10. ఉదాహరణములు కావలిసవారు దాఖలో ప్రచురించిన కచ్చిత్తులు, ఆభిష్ట సాటాయణదాం సాక్ష్యాన సీరాజనము అనుగ్రంథములను బాధుడు. అప్రాప్తము :— క్లార్సో లశ్వరరావు, Manager, Leaf stocks & supply, I.L.T D. Center, Guntur.

ధాసుగారికి పవిత్ర భావమున్న గ్రంథమిది.

ప్రేముక్కుబడి : ప్రేముక్కుబడి యనగా దేవతా ప్రార్థన దీనికి బుక్కంగ్రహమని నామంతరమున్నది. బుగ్గేదమునందలి మూడు వందల నాలుగు మంత్రములను స్వరజ్ఞానముతో కూడిన అచ్చటెనుగు అనువాదము. ఒక్కొక్క మంత్రమును ఒక్కొక్క దర్శనా అనువ దించిరి. చల్యవేల్పు (వరుణ :)-41; వేల్పుటేదు (ఇంద్ర :)-86; వేకువ (ఉష :)-32; కవలు (అశ్వినో)-48; వేల్పుట్టాజ్ఞ (బృహస్పతి) -21; ప్రార్థువేల్పు (సవితా)-19; వేడివేల్పు (అగ్ని :)-23; ఏటివేల్పు (వది)-19; కవవేల్పులు) (మిత్రావమణం)-15; ఎఱుకవ (అదితి :)-3; రాయబారము (సరమా)-11. మొత్తము 804 దర్శను.

ఈ గ్రంథము ధాసుగారి వేదవైదుష్యమునకు, స్వరశాస్త్ర సర్వజ్ఞత్వమునకు నికషట్టపడము.

వెన్నుని వేయి పేర్ల వినకరి: - వెన్నుని వేయి పేర్ల వినకరియన విష్ణు సహస్రనామ సంకీర్తనము. విష్ణు సహస్రనామములు వ్యాస భారతమునందలి ఆనుశాసనిక పర్వతాలోని శీష్టాచుధిష్టర సంవాదమను నథ్యాయములోనివి. సహస్ర నామములను అచ్చటెనుగులోనికి అనువదించిరి. దీనిలో ప్రసిద్ధ చందోభేదముల నామములను గూడ అచ్చటెనుగులోనికి అనువదించిరి.

తేటగీతి-ఇలవేల్పు; కందము-తండ్రి; తరువోజ-కన్నచిడ్డ; మత్తకోకిల-ముద్దుపల్లు; మంజరి-బడి; మహాప్రస్తర-నగుమోము; సీసము-బిజ్జ మొదలగు విధములుగ క్రోత్తనామములను కల్పించిరి. సమవృత్త భేదములను, శిష్మమవృత్త భేదములను పాదమునకొకటి చొప్పున ఒకే పద్యములో ప్రాసిరి.

ఈ గ్రంథము దాసుగారి అచ్చుతెనుగు చాద్స్తమునకు గీటు తాయి. రసాస్వాదన తత్పరులను పంటితాయి.

తల్లి వినిగ్రి :- తల్లి వినిగ్రి అనగా తల్లి గొప్ప. ఇది లలితా సహస్ర నామములకు అనువాదము. దీనిలో నెక్కువగా వాడిన చందము చెందు (మంజరీ ద్విపద).

శాస్త్ర గ్రంథములు

దాసుగారు గురు శుశ్రూపచేసి ఒక్క శాస్త్రము కూడ చదువలేదు. అయినను అనేక శాస్త్రములకు గుర్వై నాడు ఈ భగవచ్చిష్ట్యదు. “ప్రాపేదిరే ప్రాక్తన జన్మ విధ్యా” అను కాళిదాసోక్తికి ఆధునిక యుగమున దాసుగారు ప్రథమోదావారణము.

దాసుగారు ప్రాసిన శాస్త్ర గ్రంథములు తొమ్మిది. 1. మనిగ్రి మిన్గు. 2. తర్క సంగ్రహము. 3. వ్యాకరణ సంగ్రహము. 4. సీమపల్గువహా. 5. పురుషార్థ సాధనము. 6. చాతుర్వర్గి సాధనము. 7. ఇగ్జోగ్యతి. 8. దశవిధరాగ నవతి కుసుమమంజరి. 9. అచ్చు తెలుగు పలుకుబడి.

ఈ కృతులలో ఎఱ్గువ అలభ్యములి. తర్క- సంగ్రహము, వ్యాకరణ సంగ్రహము ప్రాసినట్లు తెలియుచున్నదే కాని ముద్రిత ములు కాలేదు. అముద్రిత ప్రతులు కూడ లభించుటలేదు. చాతుర్వర్గి సాధనము అచ్చయినట్లును, సంస్కృత గద్య కృతి యనియు తెలియుచున్నది కాని లభ్యమగుటలేదు. ఈ చాతుర్వర్గి సాధనమే పురుషార్థ సాధనమై యుండవచ్చును.

మనిగ్రిమిన్గు :- మనిగ్రిమిన్గు అనగా ఆయుర్వేదము. ఇది వచన గ్రంథము. కొంతభాగము మాత్రమే ముద్రితము. ఈ భాగ

మును ముద్రించిన ఆదిభట్ట నారాయణదాస అముద్రిత గ్రంథ ప్రచురణ సంఘంవారు 'తొలి పటువు'నందు “**శ్రీ మద్జాడాదిభట్ట నారాయణదాసుగారు వేదములు, స్తుతులు, అష్టాదశ పురాణ ములు పరిషీలించి, ఆయుర్వేదము గురించి వ్రాయబడిన నిషయములు సేకరించి, అచ్చ తెనుగులో మన్కమిన్క అను వేరుతో రోగ లక్షణముల గురించి, రోగ చికిత్స గురించి, మందులు తయారు చేయట కుపయోగించు ఓషధులు గురించి యొక పెద్ద గ్రంథము రచించినారు. అందులో నొక భాగమైన “కుదురు” ప్రచురించ గలిగితిమి అని వ్రాసిరి.**

ముద్రిత భాగము తొంబది నాలుగు పుటల గ్రంథము. దీనిలో తొమ్మిది విభాగములున్నాయి. 1. కదురు. 2. సర్వవిద్యాసారేదశమః సంపుటః. 3. ఆధ్ర్య సంహిత మండి. 4. తైత్తియారణ్యకము. 5. బుగ్యేదతైత్తియారణ్యకము. 6. ఏతరేయ ప్రాహ్లాడము. 7. చాందోగ్యోపనిషత్తు. 8. అధర్య సంహిత-మందులు. 9. యజుర్వేదము-మందులు.

దీనిలో ప్రతి వ్యక్తి తప్పక రెలిస్కొనదగిన వైద్యరహస్యము లెన్నియో యున్నాయి.

సీమపల్కువహి :- ఇదియొక అచ్చ తెనుగు నిఘంటువు. సీమపల్కు అనగా అచ్చ తెనుగు వహించున పుస్తకము. సీమపల్కు వహించున పుస్తకము.

ఇది అపూర్వమైన నిఘంటువు. దీనిలో పర్వాయపదములు, వ్యుత్పత్తులు, నానార్థములు కలసు. “అ-నుండి-కందు” వలకు మాత్రమే ముద్రితము. ఈ గ్రంథమునకు దాసుగారు “కుదురు”

అను పేరుతో గొప్ప పీరికను ప్రాసిరి. ఈ పదునైదు పుటల పీరిక పీరిక కాదు, బవు భాషా పరిశోధన జన్య సర్పస్వాపేటిక.

ఈ కుదురుతో సంస్కృత పదమాలవలె కన్నడు తెనుగు పదమాలను, తెనుగున నాడబడు పారశీక పదమాలను, తెనుగని కొందఱు కాదని కొందఱు పలిక్కన పదమాలను పట్టికలుగా కొన్ని వందల యుద్ధావారణమాలను అకారాదిక్రమమున నిచ్చిరి. ఈ పట్టికలను చదివి జీర్ణము చేసికొన్నాచో నెవ్వడైన పుడితుడు కాగలడు.

దాసుగారి బవు కూషాధికారమును ఆధికారికముగ తెలియ జేయు గ్రంథము సీమ పలుగ్గవహించి.

దశవిధ రాగ నవతి కుసుమమంజరి

ఇది యింతవఱు ముద్రింపబడలేదు. దీనిని గూర్చి “కచ్చపీ ప్రసుతులు అనుబంధము”లో నిట్టున్నది.

ఇవి సంగీత ప్రపంచమున హనుమంతుని సముద్ర లంఘనము వంటిది. ఒక అపూర్వ కౌశల ప్రదర్శనము. 1938లో దాసుగారు కన్యాకుమారినుందు అమ్మిచారిని దర్శించుకొని ఆపరమాను భూతితో పడి వివిధ జాతులతో తొమ్మిదేసి పంక్కలకు తొమ్మిదేసి రాగముల చోప్పన అనగా మెనుత్తము 90 రాగములలో అమ్మిచారి పరముగ అవ్యాదమగుర్టు రాగనామ నిర్దేశపు చేయుచు సర్వ కళాత్మక పంచజాత్యేక తాళముతో సస్వరముగ విరచించిన దేవీస్త వము. ఆరోహణ క్రమమున సాగిన ఆ తొంబది పంక్కలు చక్కని సంస్కృత రచన అనంతరము అవరోహణ క్రమమున సస్వరముగ సాగిన తొంబది పంక్కలు మిళ భాషాత్మకములు.”

సంగీత ప్రపంచవున ఉదయించిన ఏకైక భానుబింబ మీకృతి.

జగజ్ఞోయితి :- జగజ్ఞోయితి గ్రంథమునకు మటియొక పేరు
అప్పాదశ విధ్యా ప్రకాశిక. ఇది రెండు సంపుటములుగా ప్రకటితము.
మొదటి సంపుటము నాలుగు ప్రకాశములు. రెండవ సంపుటము
నాలుగు ప్రకాశములు. ఇప్పటికచూయిన గ్రంథము 87 పుటులు.
ఇంకనెంతగ్రంథమువ్రాసిరో! ఒక విధ్యాత్మకల జీవి ఒక జీవిత
కాలములో నింతటి విజ్ఞానము గడించుటకు అవకాశమున్నదా? అని
అశ్చర్యము కల్పించునటి గ్రంథము.

చాసుగారి విజ్ఞాన శాంథాగారము జగజ్ఞోయితి.

అచ్చతెనుగు పతుకుబడి :- అచ్చ తెనుగు గొప్పదనమును
గూర్చి మంజరి ద్విపదలో వ్రాసిన గ్రంథము. రెండు రెండు పాద
ములకు అంత్యప్రాసాలం కారము పాటించిరి.

తీయన మెత్తన తేట తెల్లంబు
నుదులతో నచ్చ తెనుంగు నయంబు

— — — — —

తేట తీయని యచ్చ తెలుగు రాకున్న
తెలుగు వారి కీకెద్ది తెలియుట సున్న

— — — — —

యెల్ల పల్గులఁడెలుగే మేలుబంచి
పజలలో న్నసెలు వాడే వలంతి.

అచ్చ తెలుగు పతుకుబడి గ్రంథము చాసుగారిషై అచ్చ
తెలుగునకుగల పలుకుబడిని తెలియజేయు గ్రంథము.

పూర్వ రంగం

నారాయణదాసుగారికి రసికలోకమిన్చిన బిరుదము హరికథాపితా మహాదు. పితామహ శబ్దమునకర్థము బ్రహ్మాయని, కదా. అనగా ఈ బిరుదము ప్రకారము నారాయణదాసుగారు హరికథా ప్రక్రియకు ఆద్యలు కావలెను. ఇంకను ఈ బిరుదము-ప్రకారము దాసుగారికి పూర్వము హరికథలు లేవా? హరికథా కథకులు లేరా? అను ప్రశ్నల కవకాళము కల్గును. ఈ బిరుద సామంజస్యము పరిశీలించుటకు హరికథ పుట్టు పూర్వములను కొంత త్రవ్యక తప్పదు.

సామాన్య మానవుని సాహిత్యభిరుచికి కథా క్రవణ ప్రవ ణత్వము తొలి బీజము. సామాన్య సాహిత్య జీవులను ఆకట్టుకొను వానిలో కథాపటుత్వము కనిప్పి కాథిష్టిత విషయము. ఈ కథాభిరుచితో కూర్చుండిన రసికులను కదలకుండగ మంత్రముగ్గులను శేయు రెండవ శక్తి ఆ పాత మధురమైన గానము. సదస్యులను భోమ్మలవలెశేయు నై పుణ్యమునందు గానము కథకు సమ ప్రతిథకల్గిన సహాయితి. ఈ కథాగానములు రెండును ఆలాపన¹ ప్రధానములే. మానవునకు ఆనందభికు షైట్టిన మొదటి జంట కవులు ఈ కథాగానములు.

1. ఆలాపన-మాట; రాగము.

మానవుడు ఏ తణుగునందు, ఆనందానేష్వరా తత్వరు
డైనాడో ఆషణమే కళాదేవతకు పుట్టినరోజు. మానవునకు ఆనందా
నేష్వరణ పుట్టుకణో వచ్చు బుద్ధి. ఇక ఆనందప్రియుడై న మానవునకు
కథాగాననులు మొదటి చుట్టువులు కదా. కనుక ప్రతి జాతిలో
ఏదో ఒక రూపములో ఈ గాన రూపమైన కథాకథన పద్ధతి పుట్టక
తప్పదు. వాని నామములు భేషణపవచ్చును. ఆఖ్యాన విధానము
భేదింపవచ్చును. పుట్టుట మాత్రము తప్పదు.

ఈ గాన రూపమైన ఆఖ్యాన పద్ధతి వేదరాలమునందే బీజ
ప్రాయముగా నుండి, ఐతివోసిక యుగమునందు శాగుగా
ప్రస్తరించినదని విమర్శనుల పోశానము. కుశలవుల రామాయణ
గానము విమర్శనలు చూపించు మొదటి యుదాహారణము. ఇంతే
కాదు. ప్రాచీన రాలమున దు పత్రసాగములలో హరికథా
గానములు, సామూహిక భజనలు జరుగుచుండిని తెలియు
చున్నది. సామూహిక భజనలమీదకస్తు హరికథా గానములైవై
ప్రజలు ఆసక్తి చూపేడివారట. దానికి కారణము భజనలందు హరి
కథలనుందున్న కథాపటుత్వము లేకపోవుటయే.

సరస్వతీసుత్ర శ్రీ పుట్టపత్రి నారాయణాచార్యులుగారు
“నారద హనుమదాదులు హరికథకులుగా పురాణ యుగమున
ప్రస్తుతిక వచ్చిరనిపించును. శ్రీ మద్భాగవతమునందు హరికథల
విషయమున కొంత చర్చ యున్నది. కసుక హరికథా ప్రసంగము
నాటిదినేటిని కాదు. అచిచాలప్రాచీనమైనది”² అని హరికథల ప్రాచీ
నతము ప్రమాణములు చూపింప ప్రచురించిరి.

2 శ్రీ పుట్టపత్రి నారాయణాచార్యులుగారు ప్రాచీన “భారతీయ
సంకృతి-హరికథలు” ఈ వ్యాఖ్యానముకల ఏడవ తరగతి ఉపవాచ
కము కష్టపడి ఏపాడించి నాటంచించిన మిత్రులు శ్రీ పులిచెర్కు
సుబ్రాంపగారు.

ఇట్లు హరికథయొక్క ప్రస్తుతి అతి ప్రాచీన కాలమునుండి కలదని తెలియుచున్నది. కాని యింతవఱుకుగల హరికథా నామ ప్రసంగము ఒక ప్రక్రియా భేదముగా మాత్రము కాదు హరికథయనగా కేవలము విష్ణు సంబంధమైన కథయని మాత్రమే.

హరికథను ఒక ప్రక్రియగా తీర్పివిధిన భ్యాతి మధ్యయగము నందలి మహారాష్ట్రాలది. శివాజీ ప్రథమపును గురుతుల్యదు సమ కాలికుడునైన సమర్థ రామదాసస్వామి హరికథలను చెప్పేడివాడు. ఈ సమర్థ రామదాసస్వామి హరికథల ధనమునకుగాక ఈ క్రీ ప్రాధాన్యమీయవలెనని ప్రచారము చేసిన ఊగవద్భుతుడు. 'దాసతోఽధ' యను గ్రంథమునందు హరికథలను సులభముగ మోతము కలునని ప్రకటించి హరికథకునకు ఉత్తమోత్తమైన స్థానమిచ్చిన వాడు. పురాణముకంటే హరికథ భిన్నమని నిర్ణయించి హరికథకు ఒక ప్రత్యేకమైన స్థానమును కలిపించిన హరికథాప్రియుడు సమర్థ రామదాసస్వామి. సమర్థ రామదాసస్వామియే కాక, ఈ కాలము నందే మోరోపంతు, వామన పండితుడు, తుకారాము (తుకోబా) మొదలైన ప్రసిద్ధ హరికథకులు మహారాష్ట్రాల దేశమున ఎందఱో కలరు. తుకారాము ఈ సామర్థ్యములను గూర్చి. హరికథలను గూర్చి లోకమునందెన్నియో కథలు ప్రచారమునందున్నవి కదా।

ఈ విధముగ నిప్పటికి తెలిసినంతవఱు హరికథా ప్రక్రియకు ఆద్యలు మహారాష్ట్రాలే. కాని నేడు ఇంద్రదేశమునందున్న హరికథకు మహారాష్ట్రాల హరికథకు కొంత భేదమున్నది. మహారాష్ట్రాలు ఈ ప్రక్రియకు పెట్టినపేరు 'అభంగము'. ఈ అభంగములందు 'వోపి' వృత్తముల ప్రాధాన్యముగువ. కథా ప్రారంభమునకు ముందు పాండిత్య ప్రక్రూపకములైన పెద్దపెద్ద పీఠికలుడును. ప్రథాన కథకు ఈ పీఠికకు సంబంధము తక్కువ. ఈ క్రీజాన పై రాగ్యసంబంధములైన

అనేక విషయములకు ఈ పీటిక ఒక చర్చ వేదిక. ఈ అథంగము లందు శాస్త్రీయ సంగీతమునకంత ప్రాధాన్యములేదు. కనుక కథకుడు స్వరశాస్త్ర నిష్టాతుడు కానకగ్రసులేదు. పాదుటు చక్కని స్వరమున్న వాడైన చాలును. నృత్యప్రస్తుతియే యుండదు. సమయాచిత అభినయము మాత్రమే చాలును. ఇవి పదునేడవ శతాబ్దము నాటీ మహారాష్ట్రీల అథంగముల స్థాల లక్షణములు.

మహారాష్ట్రీ దేశమునుండి పదునేడవ శతాబ్దమున ఈ ప్రక్రియ రక్షణ దేశమునకు దిగుమతిస్తేయేనది. “దక్షిణ దేశమునరు హరికథా కాలశైపము దిగివచ్చుట 17వ శతాబ్దిలో నటు కర్ణాటకము నిటు తంణాపురాంధ్ర నాయక రాజ్యమును మహారాష్ట్రీల కై వస్తేన తరువాత నే యనితోచును”³. అను ఈహ అభిప్రాయ భేదమునరు అవకాశము లేనిది.

కాని చిత్రము. మహారాష్ట్రీ ప్రభువులు ఆంధ్రదేశమునందు ఎక్కువగా అదరించిన ప్రక్రియ యతగానము. వారు అథంగములు తెనుగున ప్రాయించినట్లు సాక్ష్యములులేవు. మహారాష్ట్రీలు యతగానముల నాదరించుటకు ఈన్ని కారణములున్నవి. ఈ యతగానము వారి అథంగమువలె గానరూపమైన ఆభ్యానమై యుండుట; అథంగమునందు లేని వేషధారణము యతగానము నందుండి రూపకలక్షణము కూడ జతపదుట; అథంగమునందు అన్ని పాత్రలను ఉక్కాడే అభినంబుంచు కష్టముండ యతగానమునందు ఒక్కొక్క పాత్రము ఒక్కొక్కడు గ్రహించి నటించు సుకరమైన అవకాశముండుట మొదలగునవి ప్రధాన కారణములు.

మహారాష్ట్రీల అథంగముల ప్రభావముచే తమిళ కన్నడ దేశములందు కూడ ఈ ప్రక్రియ పేరు మార్పుకొని అవతరించినది. తమిళమున 'కాలషేషము' కన్నడమున "హరికథా కాలషేషము" అను నామకరణములతో ప్రవేశించినది. తమిళులకు మహారాష్ట్రీల కన్న సంగీతమువై 'మోజు' ఎక్కువ. ఆ కారణముచే తమిళుల కాల షేషములందు మహారాష్ట్రీల అథంగముల కంటే సంగీతపు పాలు ఎక్కువైనది. తమిళుల కాల షేషమునందు కథ చెప్పువానికి తోడుగా సహాయ గాయకులుందురు. ఇది కాల షేషమునందలి క్రొత్తవిశేషము ఈ తమిళ కాల షేష లక్షణములే దాదాఫు కన్నడ హరికథా కాల షేషమునందు చేరినవి. మహారాష్ట్రీల అథంగమును గాని, తమిళుల కాల షేషమునందుకాని కన్నడుల హరికథా కాల షేషమునందు కాని నృత్య ప్రాధాన్యము లేదు.

ఈ ప్రక్రియ పందొమ్మిదవ శతాబ్దపు ఉత్తరార్థమున తెలుగు దేశమువై అడుగుపెట్టినది. మహారాష్ట్రీ ప్రభువులు ఈ ప్రక్రియను ఆవరింపకపోయినను ఆ ప్రభువులతో ఎండటో మహారాష్ట్రీ పండితులు తెలుగు దేశమునకు వచ్చి స్థిరపడిరి. వారు క్రమముగా తెలుగు నేర్పుకొని తెలుగు పండితులు కూడనైరి. ఇట్టి తెలుగు నేర్పిన ఆంధ్రచేతరులు ఆక్కడక్కడ చెదురు మదురుగా ఆంధ్రదేశములో తెలుగులో హరికథలను షెప్పుట ప్రారంభించిరి. ఏరి హరికథలందు మహారాష్ట్రీల అథంగముల ప్రభావము, తమిళుల కాల షేష ప్రభావము కన్నడు చుండెడిది. అథంగములందు వలె 'వోలీ' వృత్తములు, సుదీర్ఘములైన పీటికలుండెడివి. కాల షేషములందువలె సంగీతప్రాధాన్యముండెడిది. ఏరిని జూచి తెలుగువారు కూడ మొదలు పెట్టిరి. ఇట్టి వారిలో సుదర్శనచామగారు ఒకరు⁴. పీరు "కుచేలో" పాఖ్యా

నము, కర్ణ చరిత్ర"లను హరికథలను చెప్పిరి. రాయలసీమయందలి అనంతపుర మండలములలోని హిందుపుర వాస్తవ్యాలైన శ్రీ శాగేపల్లి అనంతరామా చార్యులుగారు మరియెకరు. వీరు చంద్రవాస చరిత్రము, కుచేణోపాభ్యాసము, అనసూయా చరిత్రము, సావిత్రీ చరిత్రము, సుభద్రా పరిణయము, శశిరేఖా పరిణయము, మూడు న్నర వజ్రము మొదలగు హరికథలను వ్రాసి చెప్పిరి. వీరు హరికథలను యతుగానములని పేర్కొన్నిరి. హరికథలను యతుగానములని పేర్కొన్న వారిలో అనంతరామాచార్యులుగారు ఆద్యలు.

ఇట్లు తెలుగు దేశమున తెలుగువారు కూడ అక్కడక్కడ హరికథలు చెప్పాట ప్రారంభించినను, పందొమ్మెదవ శతాబ్దిపు టుత్త రాథము వఱఃం తమిళ కన్నడదేశముల నుండి హరికథకులు తెనుగు దేశమునటు వచ్చి హరికథలు చెప్పి వెళుచుండెడివారు.

శ్రీ శాగేపల్లి అనంతరామాచార్యులుగారికి శ్రీ నారాయణదాసుగారు ఇంచుమించు సమకాలికులు. కనుక నారాయణ దాసుగారు హరికథా రంగమున ప్రవేశించు నాటికే ఆంధ్ర దేశమున హరికథా ప్రక్రియ కలదు. హరిదాసులు కలరు. హరికథా గ్రంథ కర్తలు కలరు. ఇక మరి నారాయణదాసుగారు హరికథా ప్రక్రియకు ఎట్లు ఆద్యలు? వీరిపట్ల హరికథా పితామహ ఖిరుదమెట్లు సార్థకము?

దీని కొక్కటే సమాధానము. హరికథా ప్రక్రియను అనేక విధముల అభివృద్ధిచేసి దాని బహుళ ప్రచారమును కారకులైన మహాపురుషులు దాసుగారు. అస్తిపంజరముగా నున్న హరికథా ప్రక్రియను సమాంసలముగా తీర్చివిద్ది ప్రాణ ప్రతిష్ఠచేసి ఆంధ్రదేశమంతటను ఉత్సవములు చేయించిన భ్యాతి దాసుగారిది. కనుక ఈ ప్రక్రియకు ప్రథాన ప్రచారముగా ఈఖిరుదు సార్థకము. ప్రచార

కులను పితామహస్థానమిచ్చుట సాహిత్య లోకాచారమేకదా. తిక్కునకు ముందు కవులున్నను తిక్కునను కవిప్రియులైయని యనుటలేదా? పెద్దనకు పూర్వము తెలుగు కవిత యున్నను పెద్దనను ఆంగ్రె కవితా పితామహాధనుట లేదా?

దాసుగారు హరికథా రంగమున ప్రవేశించు వఱకున్న హరికథల వృత్తాంతము దాసుగారికి పూర్వమునందున్న చారిత్రక పూర్వ రంగమేకాని దాసుగారి హరికథా జీవితమునకు మాత్రము పూర్వ రంగము కాదు. దాసుగారిపై ఈ పూర్వ హరికథల ప్రఫావము వీస మంత్రైనను లేదు. దాసుగారు హరికథకులగుటకు కారణములు మూడు. వారి స్వభావ లక్షణమైన సంగీత ప్రియత్వము మొదటి కారణము. ఇది ఆంతరంగికమైన ఆ జన్మ సిద్ధమైన కారణము. దాసుగారు హిద్యుల్రిగా నున్నప్పుడు విజయనగరమునందు యతుగాన ప్రదర్శనము లెక్కావగా జరుగుచుండిని. ఇని చూచినప్పుడు నాట్యమపై అభినయముపై ఆస్త్రికి వోచినది ఇది రెడవ కారణము. విజయనగరమునందే కుప్పన్యామి నాముడు అను దాష్టాత్మ్యదు గ్రువ చరిత్ర హరికథను ఆదుచు పాదుచు చెప్పటనుటాచి దాసుగారు, సంగీత సాహిత్య సృత్యములకు హరికథ సరియైన ప్రక్రియ యని నిర్ణయము చేసికొని హరిదాసుగా మారిం. ఇది మూడవ కారణము. ముఖ్యకారణము.

హరికథలు

ప్రెదిశట్ట నారాయణదాసుగారనగనే వారిని ప్రత్యుత్సుగా నెరుగని వారికి గూడ వెంటనే స్ఫురించు విషయము హరికథ. దానికి ప్రథాన కారణముదా సుగారు అరువది సంవత్సరములు కొన్నివేల సారులు హరికథలు చెప్పటయే. దాసుగారు హరికథలు చెప్పట ప్రారంభించినది మొదలుగా వారు ప్రాసిన హరికథలనే చెప్పిరి. అన్ని సారులు చెప్పిన హరికథలనే మరల మరల చెప్పచుండ ప్రజలకు విస్తు పుట్టలేదా? విస్తు పుట్టలేదు సరికదా, టిక్కట్టు పెట్టినను అందకప్రజలు తిరిగి వెళ్నిన సందర్భము లనేకము. దాసుగారి ప్రతిథ అటువంటిది.

వారు కేవలము పుస్తకమును వల్లించెడి హరిదాసుకాదు. ఒకే హరికథ థిన్నిథిన్న ప్రదేశములలో ప్రేక్షకులనుబట్టి సంగీత సభగనో సాహిత్య సభగనో, శాస్త్రసభగనో మారుచుండిది. సభనుబట్టి సంగీత విద్యాంసులుగ, నృత్యకక్షా మరైజ్ఞలకు మహానృత్య కట్టా మరైజ్ఞలుగ, సాహితీ వేత్తలకు మహాసాహితీ వేత్తలుగ దర్శన విచ్చిన సర్వకాంస స్వదూపులు. సర్వజ్ఞ సార్వభౌములు.

హరికథకు గజైకట్టుటవరకు దాసుగారు కేవలము హరిదాసు. గజైకట్టిన తరువాత అయిన హరిదాసు కాదు. కొంతసేవ మహా నటుడు. కొంతసేపు మహాగాయకుడు. కొంతసేపు విద్యాసాన్త కులను గూడ తికమక పెట్టించు విద్యాద్విద్యాద్వార్యరుడు. కొంతసేపుకడు

పుట్ట నవ్వించు విదూషకుడు. అదియిది యననేల? సభాభిరుచిని బట్టి యేదైన కాగల మూర్తిఘూత సకల కళాసూప్తి.

దాసుగారి ప్రతిథ ప్రధానముగ వ్యక్తి నిష్పము. గ్రంథనిష్పము కాదు. అనంతముఖ ప్రజ్ఞాప్రభావితమైన దాసుగారి హరికథాకథన శక్తిని నామమాత్రాధారములైన వారి హరికథా గ్రంథములతో ఉపించుట అనుభూతిని నిర్వచింపబోవుటవలె సులభ విషయము కాదు. అట్లని వ్యాధి ప్రయత్నము కాదు. హరిశక్తిగో ఏకదేశ మనియే సారాంశము.

దాసుగారు ప్రాసిన హరికథలు పదునాలుగు. 1. ప్రథువ చరిత్రము 2. అంబరీష చరిత్రము. 3. గణేంద్ర మోతము. 4. మార్గండయ చరిత్ర 5. రుక్మిణీకల్యాణము. 6 హరిశ్శంద్రో పాభ్యానము. 7. ప్రహోద చరిత్ర 8. భీష్మచరిత్రము. 9. సావిత్రీ చరిత్రము 10. యథార్థ రామాయణము. 11. గౌరప్ప పెండ్లి 12. జానకీ శపథము. 13. గోవర్ధనోద్ధారము. 14. శ్రీహరి కథామృతము.

వస్తుగ్రహణము

దాసుగారి హరికథలన్నియు ప్రసిద్ధములైన పురాణేతి వృత్తములే. రామాయణ, థార్త, భాగవతములనుండి, ఇతర పురాణములనుండి గ్రహింపబడినవే.

రామాయణ హరికథలు: యథార్థరామాయణము, జానకీ శపథము రామాయణ హరికథలు యథార్థరామాయణము వాలీస్కి రామాయణ బాలకాండము నుండి యుద్ధకాండము వరకు గలకథ. ఇవి వాస్తవస్తునకు శ్రీరామాజననసు, సీతాకల్యాణము, పాదుకా

పట్టాభిమేకము, రామసుగ్రీవమైత్రీ, వానుమత్సందేశము, సామ్రాజ్యి సిద్ధియను ఆఱు హరికథల సంపుటి. వాలీసై షడధ్యాయికి దాను గారి భాష్యము యథార్థరామాయణము. జానకీ శపథము రామాయణము నందలి ఉత్తరకాండ కథ.

భారత హరికథలు: శ్మీష్మైచరిత్రము, సావిత్రీచరిత్ర భారత హరికథలు.

భాగవత హరికథలు: దానుగారి హరికథలలో భాగవత హరికథలక్కువ. ద్రువ చరిత్రము, అంబరీష చరిత్రము, గణేంద్ర మోకము, రుక్మిణీ కల్యాణము, ప్రహోద చరిత్రము, గోవర్ధనోద్దారము, శ్రీహరికథామృతము, భాగవత హరికథలు. వీనిలో గోవర్ధనోద్దారము ద్రువచరిత్రము లభింపలేదు. శ్రీహరికథామృతము సంస్కృతహరికథ. తక్కిన వన్నియు తెలుగు హతికథలు. శ్రీహరి కథామృతము శ్రీకృష్ణజననము, పితృబంధవిమోచనము, ధర్మ సంస్కారము అను మూడు హరికథల సంపుటి.

పురాణ హరికథలు: మార్కోందేయ చరిత్ర, గౌరప్పమెండి హరిశ్చంద్రోపాభ్యాసము ఇతర పురాణముల నుండి గ్రహించిన హరికథలు. మార్కోందేయ చరిత్ర మాఘ పురాణము నందలికథ. భాగవతకథకాదు. గౌరప్పమెండి ఇచ్చవచ్చినట్టుగా కల్పించిన కల్పితకథ. కాళిదాస కుమారసంభవ కథ కాదు. హరిశ్చంద్రోపాభ్యాసము గౌరవ హరింద్రోపాభ్యాస కథానుసరణము.

రచనాదైశము

దానుగారు ఈ హరికథలను పాండిత్య ప్రదర్శనము కౌరకు వ్రాయలేదు. ప్రజలకు అస్తిక్య బుద్ధి కల్పించుటకు, ధర్మానోధి

చేయటకు ప్రాసీనవి ఆటపాటులతో అనందను కల్పించుచునే తన జాతికి ఉత్తమ సందేశము నందించుట దాసుగారి ధైయము. ఆ కారణము చేతనే వారి హరికథలకు ఉపోద్యాత ప్రాయములైన సీత్యుప దేశములుండును.

అంకితములు

పీరి పదునాలుగు హరికథలలో రెండు లభ్యములు కావుకచా! మిగిలిన వానిలో యథార్థరామాయణము, హరిశ్వంగ్రోపాభ్యానము తప్ప తక్కినవన్నియు భగవదంకితములు. యథార్థరామాయణము భార్యకును, హరిశ్వంగ్రోపాభ్యానము తల్లి దండ్రులకును అంకితములు

ఇతరుల పద్మములు:-

పీరి హరికథలలో ఇతరుల రచన కలసిన హరికథ ఒక్క ధ్రువ చరిత్ర మాత్రమే. ఇది వారి మొట్టమొడటి హరికథ. దీనిలో పీరి పద్మములతోపాటు విశాఖపట్టణ నివాసియగు శ్రీ ధూశిష్ణుడి కృష్ణయ్య గారి పద్మములు, శాగవత పద్మములు కూడ నున్నవి.

గ్రంథ నామములు:-

దాసుగారు వారి హరికథలకు పెట్టిన నామచులన్నియు ప్రధానముగా కథా సూచకములు. ఇది సాధారణ పద్ధతి. కాని యథార్థరామాయణము, జానకీ శపథము అను నామములు కొంత ఆశ్వర్యమును కల్గించు నామములు. యథార్థరామాయణము నందు అవాలీకమైన కల్పనలు, అన్యధామూలకమైన అంశము

తెన్నియో యున్నవి. అధ్యాత్మరామాయణము, పద్మశురాణము, తుల్సీ రామాయణమునందటి యంశము తెన్నియో దీనిలో జోటు చేసికొన్నవి.

ఇప్పుడు మనకు లభించుచున్న వాల్మీకి రామాయణమునం దెన్నియో ప్రక్కి ప్తములున్నవి దాసుగారి నిర్మితాభిప్రాయము. వాల్మీకి రామాయణ కథను గూర్చి సుమారు నూరు సం దేవాములను పీఠికలో సూచించిరి. వాల్మీకి యథార్థముగానిట్లు ప్రాసి యుండు నని భావించి ప్రాసినకథ యథార్థరామాయణ హరికథ.

ఇక జానకీ శపథనామ విషయము. ఈ హరికథలో జానకిచేసిన శపథము దాసుగారి కల్పనము. అందువలన నిట్లు నామకరణము చేసిరి. అంతేకాదు మరియుక నమత్మారము గూడ నున్నది. జానకీ + శపథము, జానకీశ + షథము అని శెందువిధములుగ రామాయణ నామమువలె స్ఫురించును రామాయణ నామమును రామ + అయినము, రామ + అయినము అని విభజింప వచ్చును గాదా.

అంతర్వ్యథణము:-

సామాన్యముగ హరికథలను ఒక్క దినమునందు చెప్పటకు వీలుగా ప్రాయమందురు. అందువలన హరికథలందు ఆశ్చర్యము, అధ్యాయము మొదలగు అంతర్వ్యథజనముల అవసరముండడు. దాసు గారు కూడ నెమ్మువ హరికథలనట్లే ప్రాసిరి. కాని కొన్నింటిలో అంతర్వ్యథజనము చేసిరి. కొన్నింటిలో అంతర్వ్యథజనము సూచించిరి. యథార్థరామాయణము ఆఱు ప్రత్యేక కథలుగ, శ్రీహరి కథామృతమును మూడు ప్రత్యేక కథలుగ వారే కథానుగుణములైన నామకరణములతో విభజించిరి. ఫీష్ట్ చరిత్రలో, హరిశ్చంద్రోపాథ్యనములో, జానకీ శపథములోనిట్లు సాములతో విభజనము లేదుకాని

విభజన సూచనములున్నాయి. శీఘ్రచరిత్ర, జానకీ శపథములందు ఈ విభజనము మూడు సారులు, హరిశ్వంగ్రోపాభ్యానములోనాలుగు సారులు కన్నదును. కథ మధ్యలో కృతిపతిస్తుతి వచ్చుట, ఆ స్తుత్య నంతరము 'అవధరింపుము' అని వచ్చుట పీరి సూచన విధానము.

యథార్థ రామాయణమునందు భాగములకు 'అశ్వాశము' లనియు, శ్రీహరికథామృతమునందు 'బిందువు' లనియు నామకరణము చేసిరి. శ్రీహరికథామృత మందలి ఒక్కొక్క భాగము ఒక్కొక్క అమృత బిందువని నారాయణదాన హృదయము.

విశ్వాస రచనలు:-

విశ్వాస రచనలనగా కొన్ని విశ్వాసముఁతో చేసిన రచనలు. దాసుగారు విశ్వాసములతో చేసిన రచనలు రెండు. యథార్థరామాయణము, సావిత్రీ చరిత్రము. దాసుగారి భార్యానుగు లక్ష్మినరసమ్మారికి రామాయణమన్న మక్కువ యొక్కువ. లక్ష్మినరసమ్మారిగారి మరణానంతరము దాసుగారు ఆమె ఆత్మశాంతికై చేసిన రచనము యథార్థరామాయణము. ఈ యథార్థరామాయణ కృతి ఆమెకే అంకితము. ఇది యొక విశ్వాస రచన. ఇక సావిత్రీచరిత్ర విషయము సావిత్రీ చరిత్రము ప్రాయము వఱకు దాసుగారికి సంతానము లేదు. దాసుగారి తల్లియైన చదువులవ్వు "నాయనా! సావిత్రీ చరిత్రము ప్రాయముము. నీకు సంతానము కల్గును" అని చెప్పగా దాసుగారు సావిత్రీ చరిత్రమును ప్రాసిరి. ఇదు ప్రాసిన ఒక సంవత్సరమునకే దాసుగారికొక పుత్రిక జనిస్తుంచినది. దాసుగారు ఆ పిల్లలకు సావిత్రీ యను పేరు పెట్టిరి. ఇది రెండవ విశ్వాస రచన.

భాష:-

అభిప్రాయ ప్రకటన సాధనములలో ఉత్తమోత్తమమైనది ఇందు. ఈ భాషను ఏకపత్రినుగనేండివాడు కని ఒక రులసతియే తన

పతీచెంత వివిధ సందర్భములలో దాసీగా, మాతగా, మాత్రిగా ఎట్లు ప్రవర్తించునో, అట్లే కవితా లతాంగి కూడ కవిచెంత భావ భారము నమ తగిన నడకలతో, అలంకారములతో వై విధ్వమును ప్రదర్శించుచు ప్రవర్తించును. పతిప్రతకు గుణ సౌందర్యముతో పాటు సౌందర్య గుణము కూడ నుండిన భర్త యెట్లు అధికతరముగా స్వాధీనమగునో అట్లే భాషమాడ లక్ష్మాను కూలతతో పాటు రసిక హృదయాకర్షుణ లక్షణము కూడ కల్పియున్నచో పారకులు పాత్రలవలె కవికి వశులగు దురు. దాసుగారి హరికథా భాషా విలాసిని ప్రతిదిన ప్రదర్శనాను భవముచే ఈ శక్తుల సెప్పుడో గడొచుకొన్నది.

దాసుగారి హరికథలు మూడు రకముల భాషలతో నున్నవి. సంస్కృతము, నాటు తెలుగు (అచ్చతెనుగు), మిశ్రభాష. శ్రీహరి కథామృతము సంస్కృతమునందు, గౌరప్ప పెండ్లు నాటు తెనుగు నందు ప్రాయబడిన హరికథలు. తక్కిన వన్నియు మిశ్ర భాషా హరి కథలు మిశ్రభాష తత్సమ, తద్వములతో గూడిన భాష. దాసు గారి నాటు తెనుగు తద్వములు కూడలేని శుద్ధదేశ్వరభాష.

దాసుగారికత్వంత ప్రీతికరమైన నాటు తెనుగు భాష ఎట్లుండునో తెలిసికొనుటకు ఒక్క ఉదాహరణమునైన స్పృశించుట న్యాయము. గౌరప్ప పెడ్లిలో పార్వతి పరమేశ్వరు నుద్దేశించి పల్కివిధము—

అలరు విల్లుని తిమురడచిన నీ కాదు
దానివై గోరిక తగులదేమె!

గడును బిత్తరి బూటుకపుమాట నమ్ముట

తగవు కాదని పాటి తప్పేదేమె!

చదలేఱు నా యేర లెదురయి నిన్నన
బిగి డాగిటన్ గ్రుచ్చి విదువదేమో !

నా మంచి తలిదండ్రులే మరి సీవెడ
వాలకమున కొప్ప జాలరేము !

నిన్న గానక నులియైన నిల్వనోప
మంచి పోసీకు ననబ్రతికించువడిగ
ఏల జాలము ? నన్నిక సేలుకొనుము
కడలి మిసిమితాల్ప ! కను మంగమొలపేల్ప !

దాసుగారికిష్టమైన సీమ పల్లులను ఆషైపించెడి వారికి గౌరప్ప
పెంట్లిడి 'కుదురు'లో (పీటిక) ఎట్లు తర్క సహితముగా సమాధాన
మిచ్చిరో తెలిసికొనుట ఆవశ్యకము.

"తమ సీమ సౌల్యుపరువు నిల్వుకొనుతగు చదువరులు తమ
వారి చెంగట్టును తేటు నాటు పల్యునదప్ప ప్రాతల న్వాలించుకొని
యెరువు తెచ్చుకొన్న వచ్చీరాని లాటి యాట పాట మాట మీటల
నోటు స్వల్పనోదుదురు—నిక్కమగు తెలుగు వాడఱవ యేసన్నా
దునా-యిరుబుట్టు వెవ్వుడైన తన బిడ్డడు మలకపోలికనుండఁ
గోరునా-ఎవ్వని మట్టునకు వాడే యెంగ్కవ యెవని గొప్పవానిది-
పరువైనవాడు లాటి వానివలె వాలకము వేయసీయకొనునా-
యెదిరికిన్నొంగునా-తనకు దోచినట్టు పాణిచూడి ప్రాత కూతల
నైను అవేచ్చుకొనున్నాని పైవారల త్రోవద్రోక్కు-సా- ఏసీమవారి
కాసీమన్నోలింటి సాటినుండి వాడుకలోనున్న యాట పాట మాట
మీట మెలపులో జ్ఞమైనిపు-ఎవరి వాటలు వారివెవరి నడవడికలు
వారివే సీమ పల్యు లాసీమ వారలకింపు".

సంగీతము

హరికథలందు సంగీతమునకు ప్రాధాన్యమెక్కువ. హరికథలను రచించువారికి సంగీత శాస్త్ర ప్రవేశముండి తీరవలను. దాను గారు మహా సంగీత విధ్యాంసులు. “లంయబ్రహ్మ, వంచముతీ పర మేళ్వరుడు” మొదలగు బిరుదములు కలవారు. పీరికి సాహిత్యము నందెతటి వైదుష్యమున్నదో సంగీతమునందు కూడ నంతవైదుష్యమున్నది. సంగీత సాహిత్యములు రెందును దానుగారికి రెండు నేత్రములు. వానివై వారికి వామదష్టిణ వ్యత్యాసభావము కూడ లేదు. రెందును వామ నేత్రములే, రెండును దష్టిణ నేత్రములే.

పీరి హరికథలన్నియు స్వర సరస్వతీ స్వరూపములు. ప్రతి హరికథయిందు వారు ప్రాసిన కీర్తనలఱి మొదట రాగములను, తాళములను, గతులను ప్రాసినారు. అట్లు సూచించుటకు కారణములు రెండు. దానుగారు క్రొత్త క్రొత్త రాగములనేకము ప్రాసిరి. విధ్యాంసులకు ఈ రాగతాళ సూచనమువలన కొంత ప్రశ్న తప్పను. దానితోపాటు దానుగారి పరిప్రశ్న కూడ తెలియును. ఇది యొక కారణము తెలియని వారు వారి కృతులను ఇచ్చవచ్చినట్లు పాడి పాడుచేయుదురు. ఈ సూచనమువలన పాడుచేయుటకు అవ కాళములేదు. ఇది మటియొక కారణము.

ఇక పీరి హరికథలన్నియు నొక యొత్తు. జానకీ శపథమొక యొత్తు. ఇది దానుగారి స్వర సరస్వతి సర్వాళలతో సాంకూతార మొందినకృతి దీనిలో ప్రతికీర్తస్తు స్వరము కూడ ప్రాసిరి.

కలగడా-రూపక తాళము

ప ॥ నీ ధ ప ధా పా రి - గ ప గ రి రి సా ॥ నీ ॥
 శ్రీ గడ నా ధా - క్షీతి బు ధ యు ధా ॥ శ్రీ ॥

అ॥ సీస రి సనీ సనీ ధ - వ ధ గా వ ధ పా॥ నీ॥
నా గథూ మథ క్తపోష - నగ జాత తనయా॥ ప్రీ॥

మిత్రము॥ గా వ ధ నీ సారినీ - సాని ధ పా నీ ధా పా
బాగు గ నీపాదంబుల్ - బట్టి తి వి మైనుశుండా
సా పా సాని ధ పాని ధ - పా గా రి గ రి పా గా రి॥ నీ॥
యోగీంద్ర స్తుత సద్గుణ - యోగం గా ధ ర భాలక॥ ప్రీ॥

ఇక సావిత్రీ చరిత్రమునందు ఒక చమత్కారవు చేసిరి. అన్ని
కీర్తనలకు చివర ఆకీర్తన ఏరాగములో పాడవలెనో, ఆ రాగము
పేరు కూడ వచ్చునట్లు ప్రాసిరి.

పురాణ భోరణి

ధాముదారి హరికథలలోని ఇతివృత్తములన్నియు పురాణ
ఎాసనలచే గుబాళిందునట్టివే. కథన విధానమునందు కూడ కొన్ని
హరికథలలో పురాణ భోరణిని ప్రవేశ పెట్టిరి. సంస్కృత హరికథ
యగు ప్రిహరి కథామృతమును, తెనుగుహరి కథయగు గణేంద్ర
మోతమును శుకమహార్షి పరీషిత్తునకు చెప్పినట్లు ప్రాసిరి.

కల్పనలు

కల్పనలు కవి ప్రతిథకు ప్రత్యక్ష ప్రమాణములు. కవి శక్తికి
కొలత బద్దలు. మెఱుగు పెట్టబడిన ప్రాత నగలు క్రొత్త నగలవలె
తళతళ లాడినట్లు, క్రొత్తక్రొత్తకల్పనలతో నిత్యముమనకుపరిచితము
లైన ప్రాతవిషయములేక్రొత్తక్రొత్త రాంతులతో ప్రకాశించును. శబ్ద
బ్రహ్మము నుపాసించు కవిబ్రహ్మలకీది బ్రహ్మ విద్యకాదు. సాధారణ
విషయము. కవియను బిరుద ప్రధానముచేయ విషయము. కాని కవి
బ్రహ్మ సృష్టికి, బ్రహ్మ సృష్టికి నొక ఫేరమున్నది. బ్రహ్మ సృష్టిలో

ముందు కాంతి దాని వెనుక శబ్దమీ పనువులెత్తును. కవిబ్రహ్మ సృష్టిలో ముందు శబ్దము తరువాత కాంతి పరువులెత్తును.

దాసుగారి లేఖని కల్పనలకు కల్పవృక్షము “నిన్నటి యూపిచే నేడు ప్రేపు స్తోసికొనక తప్పనట్లు” ప్రాసినదే ప్రాయమట దాసుగారి కీష్టము లేనిపని. అందుల కే దాసుగారు వారి కథలందెన్నియో కల్పనలు చేసిరి.

అంబరీష చరిత్రమానందు విష్ణు చక్రము దుర్వాస మహార్షి వెంటబడి తరుమగా, దానికి థయమంది మహార్షి పాంచని, పరమేష్టిని, పరమేశ్వరుని శాసునేడును. తమవాత పుకజనాభుని శరణువేడును. ఈ సందర్భమున దాసుగారు ఒక కల్పనము చేసిరి.

దుర్వాస మహార్షి వారిని శరణువేడగా, ఇంద్రుడు తాను గోవర్ధనోద్ధారణ వృత్తాంతములో థంగమొందిన ఉదంతమును; చతుర్ముఖుడు తాను గోపులను, గోపాంగరను మాయమొనరించి యవమానము పాలంగాన సూదర్శనును; శివుడు తాను జగనోగ్రహిసీ మృటుమున మోసపోలుస విధవునుచెప్పి తమ అశక్తతనువైల్లడింతరు. దాసుగారు చెప్పిన ఈ మూడు కథలు భాగవతాంతరాఘములే కాని ఈ కథలను అంబరీష చరిత్రమానము ఎట్టి సంబంధములేదు. ఈ కథలనిట్లు అంబరీష కథతో ముకిపెట్టినది దాసుగారి లేఖనియే

జానకీ శపథ హరికథలలో చివర జానకి శపథము చేయును. జానకి శపథము చేయాట వార్తిగ్రంథి ఉత్తర కాండమునందున్న విషయమే. కాని ఉత్తరకాండములోని శపథమునకు, దాసుగారి జానకీ శపథ హరికథలోని శపథమునాను సంబంధమేలేదు. ఈ శపథము వీరి కల్పనమే. తాను చేసిన కల్పనవెంటనే స్ఫురించుటకు భాసమవోకపి తన నాటకమునకు ప్రతిమయని పేరెట్లుపెట్టేవో,

దాసుగారు కూడ తమ కల్పనము వెంటనే స్వరించుటకు వారి హరికథకు జానకీ శపథమని వేరు పెట్టిరి. దాసుగారి హరికథలోని అవాలీకమైన జానకీ శపథ మిది—

సుదుచిరముగ నే సాధ్యానైన - చో నిపుణొక్క గడియలోన
కరువు దీర్ఘముకు వోయిగా - గురియించు గాత పర్మన్యుదువాన

ఈ జానకీ శపథమున చిన్న చిన్న కల్పన లింకను గొన్ని
కలవు. అందులో లక్ష్మీఘాట పత్రముపై ప్రాసిన లేఖ యొకటి.
రామపణ్ణి అరణ్యాసులో అటునిటు లిరిగి ఎడబడలికచే నిద్రించును
అప్పుడు లక్ష్మీఘాట కరినమగు రామాజ్ఞాన, సీతకు నివేదింపలేక, ఒక
పత్రముపై ప్రాసి నిద్రించుచున్న సీత ప్రక్క పడవై చి రాజధాని
కేగును. ఈ పత్ర లేఖ కల్పనము దాసుగారి లేఖనీ జల్పనమే.

సీత తన తల్లియైన ధూఢేవి యొడిలోనికి చేయట వాలీకము.
హరికథలో దీని ప్రస్తావనయే లేదు. శపథానంతరము వర్షము కురి
యును. సీత పాతిప్రత్యము వెల్లడి యగును. సీతారాములు సుఖ
ముగా నుందురు. ఈ సీతారాముల పునస్సమాగమము దాసుగారి
కల్పనమే.

సావిత్రీ చరిత హరికథయందు సావిత్రీ సత్యవంతుల ప్రణయ
మునకు శ్రీజముగా ఒక స్వప్నమును ప్రాసిరి. “ఒక సుందరుడు -
చేతిలో గంద్రగొడ్డలి-పెత్తిపై గంప - ఆ గంపలో ముసలి ముద్దత్తైన
తల్లి దంధ్రులు - వారి కతడు సేవ చేయట - అతడు సావిత్రిని
'ప్రాణ నాయకీ' యని పిల్చుట - సావిత్రి కూడ అతనిని ప్రాణేశ్వరు
నిగ భావించుట” ఇవి కల విశేషములు. సావిత్రి నిద్ర నుండి లేచి
యతనినే వివాహమాడుటకు నిశ్చయించుకొనును ఈ స్వప్న
వృత్తాంతము దాసుగారి కల్పనమే.

గౌరవు పెండి యను అచ్చ తెనుగు హరికథలోని కథ యంతయు క్రొత్తదే కాళిదాన కుమార సంభవ కథకాదు.

హిమవంతుడు అమరలోక ప్రాత్మి యెట్లు కల్పుని కళ్యాపుని ప్రశ్నించును సంతాన వంతుడ్వైన తప్ప మోకుము కలుగదని కళ్యాపును సమాధానము చెప్పును. హిమవంతుడు సంతానార్థియై విష్ణువును గూర్చి తపముచేయును. విష్ణుప్రసాదమున ఒక పుత్రులిక కల్పును. ఆమెయే గౌరి. గౌరి శివుని గూర్చి భయంకర తపము. చేయును. బ్రహ్మ పత్యక్కమై “శివుడే నిన్నుకోరి వివాహమాడును” అని చెప్పి తపము మాన్యించును. తరువాత శివుడు అసహ్యమైన వృద్ధుని వేషముతో గౌరిని శేరి ముక్కుంటిగా భావించి తన్న వివాహమాడు” మనును గౌరి ఆ ముదుసలిని శేసికంటిగ గ్రహించి తల్లిదండ్రుల అనుమతిపై వివాహమాడుదునని పలికెను. అతడు అంగీకరింపక వాదించుచుండగా హిమవంతుడు మేనకతో నటకువచ్చును. మేనకా హిమవంతులు కూడ వివాహమునకంగీకరింతురు. శివుడు వెడలిపోవును. మరికొంత కాలమునకు శివుడు వెనుకటి ముదుసలి వేషముతో వచ్చి “మీరిరువురు నన్ను మోసము చేసితిరి. పెండియక్కర లేదని” కోపముతో పోలోవుపుండ, గౌరి శివుని మెడలో విరిదండ వేయును. శివుడు అంగీకరించి మరల వెళ్లును. తరువాత ఒకసారి మొసలి వాత పడిన ఒక విషపూలుని గౌరి తన తపస్సుధారపోసి బ్రతికించును. గౌరి మరల తపము ప్రారంభించును. శివుడు మరల ప్రత్యక్కమై తపము మాన్యించి తల్లిదండ్రుల కడకు పంపును. తరువాత హిమవంతుడు వైశవోవేతముగా పెడి యేర్పాట్లు చేయించును. పెండికి సర్వదేవతలు వచ్చిరి. గౌరి యొడిలో ఒక పిల్లలవాడు కూరుచుండును. దేవతలు ఆ పిల్లలవానిపై ఆయుధములు వేయటోగా వారి చేతులు కొయ్యబారి పోవును. వారు ఆ పిల్లలవాడు పరమ శివుడని

గ్రహించి తమాభికు వేదుదురు. తనువాత గౌరీ మహేశుల కల్యాణము అతిష్ఠే భవముగా జనుగును ఇది కథాసారము

ఈ గౌరవు పెండ్లి హరికథలో ప్రసిద్ధ వృత్తములకు, ప్రసిద్ధ రాగములకు కూడాక్రోత్తనామములను కల్పించిరి మత్తకోకిల-గందు కెంపు కంటి; మత్తేశ విక్రీతము-ఏనుగు చెఱలాట; శార్దూల విక్రీది తము - శేబుఘృతి చెఱలాట; ఉత్సులమాల - కలువదండ; చంపకమాల-తుమెన్నెదకంటు మొదలగునవి ప్రసిద్ధ వృత్తములకు అచ్చ తెనుగు అనువాదములు

శ్రీ రాగము - కలిమి; కేదార గౌళ - పొలము గౌరు; ముఖారి - నోటిపగ; పూర్ణ చంద్రిక - వెన్నెల మొదలగునవి ప్రసిద్ధ రాగముల అచ్చతెనుగు అనువాదములు.

యథార్థ రామాయణము నందిక కల్పనలకు కొదువలేదు. ప్రత్యేక గ్రంథముగా ప్రాయదగినన్ని కల్పనలు కలవు. శ్రీరామ జనన కారణములలో నారద మహర్షి విష్ణువున కిచ్చిన శాపమొక ముఖ్య కారణముగా చెప్పబడెను ఇది తులసీ రామాయణమునుండి గ్రహించిన అంశము చాసుగారి హరికథలో అహల్య రాయగా మారును. అహల్య రాయగా మారుట వాల్మీకము కాదు ఇది అధ్యాత్మరామాయణమున పద్మపురాణములందలి విషయము దాసు గారి యథార్థ రామాయణమున అహల్య భర్తయగు గౌతముని శాపమువలన పాపాణ రూపము చెందదు తనంతట తానే సతీమాహిత్యముతో రాయగామారును సీతాపవారణ సమయమున రావణుడు భూమితో గూడ పెట్ల గించినట్లు యథార్థ రామాయణ కథ ఇది కూడ వాల్మీకము కాదు అధ్యాత్మ రామాయణమునందలి యంశము ఇట్లే వాలి వథ సందర్భఃసున వాల్మీకమున సుగ్రీవునితో యద్దము చేయుచున్న వాలిని శ్రీరాముడు చాటు నుండి బాణమేసి చంపగా,

యథార్థరామాయణమున కావుమనుచు పర్యై త్రైసుగ్రీవుని తరుము చున్న వాలిని ఎదుట నుండియే రాముడు సంహరించును. సీత ఖద్గముతో తన తల ఖండించుకొనటాప్రశ్నమండగా హనుమంతుడు చెట్టు దిగి ఆమెను రక్షించి శ్రీరాముని అంగుథియకమిచ్చినట్లు దీనిలో మరియుక కల్పనము. ఇట్లనేక కల్పనలకు పుట్ట యథార్థ రామాయణము

గణేంద్ర మోకణ హరికథలో దశావతారస్తుతి చేయుచు ఆ దశావతారములను సృష్టిక్రమ పరిచామానుసారంగ (Evolution theory) అన్వయము చేసిరి

పాత్ర పోషణము

పాత్రయ రసమునకు ముఖ్యాలంబనములు కవి లోకమునకు పెట్టేడి ఆనంద భిక్షకు ప్రపథానాదారములు. ఒక పాత్రనైనను లోకములో సజీవముగా నిల్చగలినచో కవి కృతార్థైనట్టే సజీవ పాత్ర నిర్మాణ దత్తత సామాన్య విషయముందు. మహాకవులను వరించుప్రిష్టయము. పాత్ర నిర్మాణము బొమ్మ గీచినట్లు సృష్టముగ నిర్మించుటు మహాశిల్పిలగు కవులకు కలము పట్టుకొనగనే కాగిలించు కొను కోశలము. సజీవ పాత్ర సాఙ్కాత్కారమునకై కవితోపాసకులు సామాన్యముగ పరించు మంత్రములు నాలుగు.

- 1). పాత్రచేయ సంఖాషణము: 2). పాత్ర యొక్క చేష్టలు.
- 3). ఈ పాత్రను గూర్చి యితర పాత్రలుచేయ సంఖాషణములు.
- 4). కవి తానై చేయు వ్యక్తినలు. .

ఈ పాత్రలు రెండు రకములు. పురాణేతివోసములలో ప్రసిద్ధములైన పాత్రలు. కవిచే క్రొత్తగా కల్పింపబడిన పాత్రలు. ఈ ప్రాత క్రొత్త పాత్రలను గ్రంథములందు ప్రవేశపెట్టునపుడు కవులకు కొన్ని సాధక బాధకములు ఎదురగును. ప్రాత పాత్రలు సమయ

పరిపాలితములు. ఈ పాత్రల జీవులకు మిదివలుకే సుస్థాపితము. పీనిని తన గ్రంథమునందు ప్రవేశపెట్టునపుడు కవికి స్వేచ్ఛయుండదు. కనుక ఆ పాత పాతలను గ్రహించునపుడు క్రొత్త కవి ఆ పాతల స్వభావ లక్షణమున కతిచారముగ వర్ణింపరాదు. అవసరమైనచో స్థాపితమైన స్వభావమును ప్రకాశించుటకు చిన్న చిన్న మార్పులు చేయవచ్చును. ఆ మార్పులు పరమార్థ భంజకములు మాత్రముకారాదు. ప్రాత పాతల యొడల క్రొత్త కవికి పాత చిత్రణాధికారముండదు. పాతపోషణాధికారము మాత్ర మేయుందు నని సారాంశము.

ఇంతవలుకు ఎందులకు చెప్పవలసి వచ్చినదనగా, దాసుగారి హారికథలలోని పాతలన్నియు సమయ పరిపాలితములైన పురాణ ప్రసిద్ధములైన పాత పాతలే. కనుక హారికథలలోని పాతలను పాత చిత్రణ దృష్టికోకాక పాతపోషణ దృష్టికో పరిశీలింపవలసినదే.

దేవవ్రతుడు భంగంకరమైన ప్రతినచేసి భీష్మదగుట భారత విషయమే. ఆ భీష్మమైన భీష్మ ప్రతిజ్ఞకెట్లు మెఱుగులు పెట్టు చున్నారో పరిశీలింపుడు.

రాలనీ చుక్కలు కూలనీ కులగిరు
లిలఁ గ్రుంకనీ వార్ధలింకిపోని
ఆకస్మికముగ సూర్యాచంద్రముల్ గతుల్
తప్పనీ జగమైలు దల్లడిలని
పిడుగులు గురియనీ పెటుతి బ్రహ్మోదముల్
పేశాల పోలికం బేలి పడని
ప్రశయము పెట్టనీ భై రవుండు త్రిశూల
ధారుడై ఫాలనేత్రము తెరువని

యేది యెస్తెనగాని యెక్కంతయైన
నా ప్రతిన తప్పి పోవదు నమ్మివలయి
నఖల పాశని నా తల్లి యయ్యెనేని
ధర్మ వెప్పుడు నా తండ్రి తప్పుడేని.

ఈ పద్యము భీష్మాని స్థిర సంకల్పమును హరికథా కథనవే
సంగీతాత్మకముగా చక్కగా పాడి సూచించుటకు అనుమతి నై లిలో
నున్నది.

యథార్థ రామాయణమున దశరథుమ వార్ధకమునందు సంతా
నముకల్లునా ? యను సందియముతో మాటాడిన విధము సై రాజ్య
భావ ప్రదర్శనమునకు చక్కని యదాహరణము.

ఎండమావుల సీటినుండి యెట్టులఁ జల్య
తెమ్మెర యేతెంచి తీర్పుడప్పి ?
కుండే లెరిరి తన కొనవాడి కొమ్మెలఁ
గ్రుచ్చి పులిస్నేలఁ గూల్చుటెట్లు ?
పుట్ట గొద్దాలు టొమ్మెలు చేపునకువచ్చి
పసి బిడ్డ యాకలిం బాపుటెట్లు ?
మట్టి విత్తున్నాట మటి దాని వలన నె
ప్పుడయిన మామిడి మెలుచుటెట్లు ?
గాడి నిప్పునఁ దామర కలుగుటెట్లు ?
ఎండమావుండు బెట్లు ? ఎద్దీనుటెట్లు ?
ముసలి వానికి పిల్లలు పుట్టుటెట్లు ?
అఱు నూరై న సాజంబు మాఱుటెట్లు ?

ఈ విధముగ పాత్రల జీవలకుఁ మెఱిగి వానిని కొచిత్యాను
పానముతో రచనా విన్యాసాపదముతో సునర్యదీపితములుగ జీయుట
ఈ హరిదాసునకు నిత్యాన్యమైనము.

రస పోషణము

కావ్యమునకు రసము జీవకణ. ప్రతిథా సామగ్రితో అలంకారపు తాలింపులతో ఛాచిత్య పాకముతో సలకుణముగానున్న రస పదార్థమునక్కె సహృదయుని చిత్తము గంతులు వేయుచుండును. ఎన్ని అలంకారములున్నను, ఎన్ని వాక్పమతాగ్నిరములున్నను కావ్యమునందు రసదేవతా సాఙ్కాతాగ్నిరము కల్పనిచోనది సహృదయ హృదయంగమ గ్రంథము కాలేదు. అది ప్రాణిన వాడు కవి శబ్ద వాచ్యాదుకాడు. రసజనక సామగ్రి సజీకరణము అధికార సూత్రము.

దాసుగారి హరికథలందు రసరాష్ట్రి ప్రభుత్వ మేట్లున్నదో స్థాపింపులాక న్యాయముగ పరిశీలింతము.

కవితకు మొదటి చుట్టుము శృంగార రసము. శృంగార శృంగారములేని కవిత కవిత కాదనుస్థితి ఈ మొదటి చుట్టును గడించినది. రసరాజ మగుటయే మూలహేతువు. వ్యాస వాల్మీకులచే అంగి రసగారవమునందక పోయినను పింప రాజయోగముచే శృంగార రసము నకు రాజయోగము పట్టినది. ఈ అలుసును అవకాశముగా తీసికొని తరువాతి కవులు శృంగార రసముచే తమ నాయికలకు ఆపాద మస్తకము అభ్యంగములు చేయించినారు.

దాసుగారి గ్రంథములలో శృంగారము అదుపు ఆజ్ఞలతో ఉచిత లీతిలో నున్నది. రుక్మిణీ కల్యాణములో క్రొత్తగా యావ నమును తొడిగి కొనుచున్న రుక్మిణి ఏరి కన్నుల యొదుట యొట్లు రూపుదార్పినదో గమనింపుడు.

ప : లేజవ్వ నంపు పసందు-నాగ్నేణాను క్రొంత్రొద్దు వేగిన సందు

అ : గాజుల నేర్పు-జాజుల కూర్చు

॥లేజ॥

1. తొగరు వాతెర దొండ-నగునగు రేయెండ
ముగుద పల్చులు ముత్యులు-న-మృగువ చూపు మగమీలు
పల్కుగనె రాలు వరాలు-ప్సి ముద్దరాలు ॥లేజ॥

2. నీలసు టుంగరా-ల్చులుగ ముంగురు లేప్రై
లుర చెక్కిత్తు తశ్చు-నేవేలుర యక్కలికై బెశ్చు-
పెక్కేలా నవరసము లొల్కు నడకుల్కు ॥లేజ॥

3. కాయజు కట్టారి-కలికి నిట్టారి హో
హోయిర నెమ్మావు తీరు-నోరూడైయుర చందురుసొరు
నారాయణదాస నుతిమీరు-వయసు ముద్దుగారు ॥లేజ॥

మటియొక యుచాహారణము. అంబరీష చరిత్రములో
పరమేశ్వరుని వంచింప రమేశ్వరుడు మోహినీ రూపములో వచ్చి
వశుడు దాసుగారు చేసిన జగనోధైహినీ జగనోధైహాన వర్ణరనము.

చిరు గుంటు కలిన చెక్కితి తోడుత
నద్దిరా యద్దమెట్లగును సాటి ?
ముక్కు ప్రక్క మొదలు మోవి మూలవఱకుఁ
బొల్చురు వంక కే పోల్కు గలదు ?
హొయలుగుఁ బల్చులు నొకవైపు గన్పరుఁ
పిన్న వప్పున కెటు వెన్నెల యైన ?
వదుమ చక్కని నొక్క తొడరిన గడ్డము
పొలుపున కెచ్చానిఁ బోల్పవచ్చు ?
థరిర యాత్రెత్తుకవేద్య స్వభావ మహిమ
మహమ లుత్తేకులుం దమ యూహాలన్ని
తప్పుఁ బల్కుటగాక సత్యమునుఁ దరమే ?
యజున్నకె నను మటివాని యబ్బకె న.

శృంగారాచిత్యములు చేతిలో చేయి వై చికొని స్నేహముతో
ధాసుగారి ప్రతిథా పథప, లో ఎట్లు సాగిపోయినవో తెలిసికొనుటకు
ఈ యుదాహారణములు చాలును.

కరుణారసము నించుక స్వీచ్ఛింతాయి. భారతీయ నాయికలలో
జానకి కరుణా రసమునదు మొదటి యాడుబిడ్డ. ఈ రాములక్ష్మిని
లక్ష్మిణుడు ఒంటిగా అడపిలో ఏటిని వెళ్ళినపుడు జానకి శపథ హరి
కథలో ధాసుగారి వర్ణనము అతి మనో జము.

ఎల్ల పిల్లలు గూళ్ళ కెక్కగ గుడ్గగూ

బలు బుధి పములుం బయలు డానె

వై దేహి దురవస్థ పరికింప లేనట్లు

ఖన్నుడై సూర్యాండు కన్ను మూనె

పసుపు కుంకుమము నాకసమున సంజయ్యన్

బేరాస వెద్దమ యారబోనె

అంచలుగా నక్కలరచుచు దెసలందు

ధరిణైజ కషంబు నెఱుక ణేనె

చీకటి నుసుంగునన్ థూమి చింతపండె

చుక్కలున్ సీత్కై మింట బొక్కుచుండె

పొదలి దను దివ్యేలుగ కొండ పోళ్లుమండె

జనకజకు నప్పు డప్పమ శనియు నిండె.

కథను ఆపి పీటప్పిద కూర్చుండతెట్టి పని కట్టుకొని వర్ణనములు
చేసి కథకు ఆ వర్ణనములను అతికించుట సామాన్య కవి లక్షణము.
అట్లుచేసిన ఏక ప్రస్తృతిగా సాగవలసిన కథకు వర్ణనలు కాళ్ళ సంకే
ళ్ళగును. ఈ పద్యమునందట్లుగాక కథ-వర్ణనలు కలసియే ప్రయా
ణించినవి. ఈ వర్ణనలు రాద ఎన్ని యూహాలతో, ఎన్ని శాస్త్ర
సంప్రదాయములతో పెనవేసికొని యున్నవి !

ఇక వాస్యరసము. నాట్యశాస్త్రము నుండి రసముల జాబితాలో వాస్యము వల్లింపబడుచున్నాను. పూర్వ గ్రంథములందు వాస్యము వాస్యము పాలేయైనది లక్షణ రడణ చున్నంత వాస్యమునకు లక్ష్య శికణములేదు. శ్రవ్యకావ్యములందు సరిగా విశబ్దదు. దృశ్యకావ్యము లందు మాత్రము నామమాత్రముగ కన్పడును. దృశ్యకావ్యములందు కూడ వాస్యము పిదూషక పాత్రయాదు భయభోజనములతో బ్రతికి నది. వాస్యరస పోషణ విషయమై ప్రాచీనులెట్లు శ్రద్ధ వహింపలేదో దాసుగారు కూడ నక్కే తగినంత శ్రద్ధ వహింపలేదు. వీరి హరికథ లన్నియు భక్తి ప్రభోధకములగుటయే కారణము కంచును.

తక్కున రసములు కూడ వీరి హరికథలందు చోటు చేసికొనక పోలేదు. యథార్థ రామాయణమునందు వాతి సుగ్రీవునితో సంభాషించునపుడు, రావణుడు జానకిని తీసికొనిపోవోవునపుడు రాద్ర రసము; సావిత్రీ చరిత్రమునందు అశ్వవతి సత్యవాతుల సంభాషణము నందు, భీష్మ చరిత్రమునందు భీష్మ పరశురాముల యుద్ధ ఘుటము నందు వీరరసము; యథార్థ రామాయణమునందు ‘హా! లక్ష్మణా’ యనుచు బంగారులేడి కేకపెట్టినపుడు సీత భయపడిన ఘుటమునందు, అంబరీష చరిత్రమునందలి కృత్యవర్జనమునుదు భస్మానక రసము, యథార్థ రామాయణమునందలి కుంభకర్ణ యుద్ధమునందు బీథత్త రసమును; ప్రహ్లద చరిత్రమునందు ఎన్నివిధముల శిక్షించినను ప్రహ్లదుడేమియు కానందుకు హిరణ్యకశిశుని మాటలలో, నరసింహ శారావిర్భవనునందును అద్భుత రసమును; ప్రహ్లద చరిత్రలో ప్రహ్లదునియందు, అంబరీష చరిత్రలో అంబరీషునియందు శాంత రసమునుగల కొన్ని ఘుటములు.

అలంకారికలు అగ్గికరింపలేదు కాని దాసుగారి హరికథలలో ప్రధాన రసము భక్తి రసము.

ఉపమాపణ

“కవిత్వమును ప్రాణము పమగదా” అని దాసుగారి కంటో త్కి. దాసుగారి వర్ణనలందు శశ్మాలంకారములైన యమకము, అంతాయనుప్రాసము కన్పడినను, ఎస్క్రవగా పెత్తనము చేయునది అర్థాలంకారమైన ఉపమయే.

“సాగసైన పురుషుని మగువ చేరుచునుండు

పల్లంబు వంక నీరావ్యాయు నట్టు”

“ధై వంబుచేత యంతయు మేలె సూచించు

దిక్కూన్చి యంత్రం బుద్ధిచి వలెను”

“పల్లము వంకట్రివర్తించె నీర్యిశే

ష్వయము జాడజెను విశేషణము భంగి”

“సహజ గాన కవిత్వ శాలి దరిన్ శుష్మ

శాస్త్రజ్ఞవలెజెక్కు సౌరు మాసె”

“కొప్ప నిలువఁబడి విప్పిన నీన్నిలిగా

జుల మలారము పోల్కు చెలఁగునేల”

ఉపమాలంకార నిర్వహణమున ఈ హరిదాసు అపర కాథి దాసనుటకీ యుదాహారణములు చాయిను. ఇక వచనమందున దాసుగారి యుపమాలంకార శక్తికి ఉపమానమేలేదు. మానవుని విజ్ఞానమంతయు దాని కసరత్తునకు గరిషిసాలయే ఒక్క యుదాహారణము.³

“తన భార్య స్వేంట నిడుకొని విదేశాటనంబు చేయువాడు మొద్దు నోటించు నొజ్జవలె, సన్నిపాత చికిత్స చేయువై ద్వాని కరణి, శైవ ప్రబంధమల్లు కవిమాడిగై, ఎలుగుబంటి నెదుర్కొను వేటకాని పగిది, తుపానున నోడ నడుపు నోడంగి భంగి, గడ్పై గిరితిరుగు వీటి వానిపోలిగై, ద్రుతకాలంబున నుఱుకు జాఱుల జూపు సంగి తజ్ఞని పొలవున, కారకార్థ వాద మొనరించు శాఖికుని చందమున, అధ్యారోప వాదంబుల నిరూపించు నదైవైతి చెలువున, అనుమా నంబు సాధించు నైయాయికుని రీతిని, విధి లిఖితంబు నృతియించు మాహశార్మికుల వడువున, అంచగొండినొలుచు సత్యశీలుల గమ నికను, మేచ్చాధినుండగు నార్యని విధమున, లుబ్బురాలితో కాపు రముచేయు చాతలాగున, సంసారమున జిక్కుముముతువు తెఱంగున బరువు దక్కించుకొనుట దుస్తరముగదా”.

చాసుగారికి ఉపమాలంకారము అరచేతిలోని చిట్టితాళము వంటిదని చెప్పుటకు ఈ యుదాహారణము చాలును.

చాసుగారి హరికథలు ప్రదర్శనవేళ చాతుప క్రతువులు.
శ్రవః పర్వములు.

హారికథ-దాసుగారి సేవా ప్రభావసు.లు

ఒకొక్క మహావ్యక్తి కర స్వర్పచే ఒకొక్క ప్రక్రియ అమృతత్వము సాధించును. తిరుపతి వేంకట కవులవలన ఆధునికయుగమున అవధాన ప్రక్రియ అట్టి గౌరవమును గడించుకొన్నది. అట్టే నారాయణదాసుగారివలన హారికథా ప్రక్రియ ప్రజలకు దగ్గరిచుట్టుమైనది. దాసుగారు హారికథను చేబట్టినది 1888లో. అప్పటిదాక హారికథా ప్రక్రియ ఎక్కడనో మారుమాలలందు, ఏదో కొంతమందిచేత చెదురుమదురుగా పలకరింపబడుచు నామమాత్రముగన్నది. అట్లు ఎక్కడనో మారుమాలలాదు అసూర్యం పశ్యగా, అనాధగా నక్కయిన్న హారికథా ప్రక్రియ కచాకళత్రుతైన దాసుగారి కరగ్రహణముచేత సాటి ప్రక్రియలతో పోటీబడి ఆఱు దళాబ్దములు ప్రభుత్వము చేసినది. అంతింతని యనిలేని యెనిలేని ప్రకాశముతో జగజ్ఞోభి ఘైనది. సూర్యచంద్రుల నెఱుగని అంధులు వందలకొలది యుందురు కాని, దాసుగారు గ్రహించిన తరువాత హారికథా ఛ్యోభి నెఱుగని అంధుడు ఒక్కడైనను అంధ దేశమునలేదు. దాసుగారు చేబట్టుటుకు ముందు హారికథను ప్రత్యక్షముగా నెఱిగినవారు అష్టరాస్యులో కూడ తక్కువ. దాసుగారు చేబట్టిన తరువాత హారికథను ఎఱుగని నిరషరాస్యుడు కూడలేదు. దాసుగారి హారికథకు టిక్కట్లు పెట్టినను దూర ప్రాంతములనుండి బండ్డమీద

వవ్మిన ప్రజలు అందక వెనుతిరిగి నిస్పుపూతో వెళ్లిన సందర్భము లనేకము.

దాసుగారి హరికథను విన్నవాడెవడై నను, హరికథా ప్రారంభమునకు మందు 'శంభో' అని పెద్దగ పెట్టు వారి కెకు బ్రతికించున్నంతవలుకు మఱువలేదు.¹

దాసుగారి హరికథ పామరులకే కాదు పుడితులకు గూడ ఆనందప్రదము. విజ్ఞానప్రదరు. విద్య విష్ణునులకే కాదు విద్య స్నాతకులనుగూడ సర్వ: పరవసలను జేయు పరుసవేది. దాసుగారి హరికథను సమకాలిక ప్రతికలన్నియు పనికట్టుకొని ప్రశంసించినవి. ఇక సునిశిత పరిశీలక్కులైన కపులూరకయుందురా! వైగా సద్ర సాక్షుతులకు తమ కృతులలో అష్టాంశులు కల్పించి తృప్తి చెందుట కపులకు స్వాధావ లక్షణముకదా. చంద్రుని ఊచి సంద్రము

1. ఈ శంభో నివాసమును ఎంచు ఈ వులు అష్టాంశుల అక్షరభద్రము చేసిరి-
ముచ్చునకు రెండు-

శ్రీయతుడూపిథట్ట పులసింధు సుధాపర మూర్తియైన నా
రాయణదాసు మేఘు రవర క్రి సెంగెడి కంతమెత్తి "శం
భో"యని యెల్లిడన్ బదులు ప్రమాణలతో రజితాప్రాతి నుండి "రా
వో"యని యాసనిం బిలుచు పోల్చు ధ్వనించు ప్రాప్య కోటిక్కన.

ఆథట్ట నారాయణదా: తీవ్రి చరిత్రము (యతగానము)-
పుట-22. శ్రీ కెస్తి, టి సూచ్చినారాయణ దీషిగెదాసు.

గంభీరమయైన్ నీ శంభో నివాసంఖు

దిగ్గిగంతాలాప్రభతిధ్వనించి

ఇదుణశ్రీ జంథ్యల పాపయ్యశాస్త్రి - ఉవయశ్రీ
తృతీయ భాగము.

పొంగుట, అందమును జాచి యానందము చిందులు త్రోక్కుట సార్వకాలిక సత్యములు కావు. పాణిక సత్యములు. కాని జగదా నందకర్మానైన కవికి జగదానందకర్మానైన వస్తువు లభించిన కలుగు ఆనందము మారుత ప్రసరణమువలె సార్వకాలికము. మంచి ముడి పదార్థము లభించిన వారు చిత్రించు అక్షరాకారములు అక్షరాకారములై నిత్యమాతనములై దర్శనీయములగునని కనుల ఆశ. ఇక ఇట్టి ఆనందప్రదమైన వస్తువు లభించిన మానము వహింతురా? వారి కలములు కదను త్రోక్కినవి.² కరుణార్థి జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి గారి లేఖని నారాయణాసుగారి తేజస్సు స్వగ్రమందెట్లు తిరుగు చున్నదో చూచి మనకిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఎవడురా! యచట తెండిం కొక్కగ్గా” సంచు

అమృత రక్తకులు నాజ్ఞ యొసగి

“సుధకంటె మా హారికథ లెస్సన్” యని బృహా

సృతి తోడ నర్మిశామణము నెఱపి

“ఎమమై వాణి! యేది వీణ! సరికొ త

తీవలా” యని గిరాందేవి నడిగి

“అగవే రంథ! ఆ హాస్త మట్లులు గాదు

త్రిపిప్ప పట్టు” మటుంచు తప్పుదిద్ది

“ఎమయా! కొ త్త సంగతులే” మటుంచు

ప్రిహ్నమానస పుత్రుని పలుకరించి

2. దేశములో సలుమూలలగల ప్రసిద్ధ పండితులు, కనులు, పత్రికలు దాసుగాలని గూర్చు చేపన ప్రశంసకు 'అవిథట్ట నారాయణ దాన సార్వాస్తిరాజనము' అను బృహాగ్గార్థమంచి యశశ్చంప్రికలు చూదుదు.

ఆదిభట్ట నారాయణాఖ్యను మహాసు
తిరుగు నిందందు స్వగ్రహ మందిరము లందు.

ఇన్ని మాటలతో వనిమేల? హరికథా ప్రక్రియకు సక
తేంద్రియ సంతర్పణముగా, సాంద్రకథా కేంద్రముగా తీర్పిదిద్దిన
హరికథా శిల్ప సమాట్టు శ్రీ ఆదిభట్ట.

దాసుగారి హరికథా ప్రక్రియపు ఒక ఉదాత్మసానము నిచ్చి
ప్రచారముచేసిరి గాని దానినొక కాలాంశేష ప్రక్రియగా, ఒక వివోర
క్రీడగా దేశమునందు త్రిప్పలేదు. తన జాతి యందు భగవద్భక్తి
సీతి నెలకొల్పు ఒక అమూల్య సాధనముగా ధాచించిరి. ఈ ప్రక్రియ
కల్గించు ఆనందమును ప్రధానమైన ఆ ఉపదేశ బౌషధమునకు ఒక
అనుపానముగా మాత్రమే ఉపయోగించుకొనిరి. అందులకే వారి
హరికథలన్నియంచును భగవత్సంబంధములు, సీతివోధకములు. హరి
కథపై, హరికథకునిపై దాసుగారు వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయములు
వారెంత భక్తి ప్రద్రవుతో హరికథను ఆరాధించిరో తెలుపును.

‘ఆ స్తిక్యమును ధర్మాధర్మములను సర్వజన మనోరంజకముగ
నృత్యగీత వాద్యములతో నుపున్యసించుట హరికథయనఁబరఁగు.
అట్టి యోపన్యాసముడు కథకుఁడనఁబడును. దైవభక్తియు, సత్యము
భూతదయయు హరికథ యందలి ముఖ్యంశములు.’’

‘హరికథా ప్రశంసు వలన క్రోతలను నిఖల క్రేయోభివృద్ధి
యగును. కథకులను గూడ ధర్మార్థామ మోక్షములు లభించును.
ప్రతి స్తుతి విజ్ఞానము, శక్తాసుశాసనజ్ఞత, అభిధాన ప్రపాణత, చన్సి
ప్రభేద వేదిత్వము, అలంకార కౌశలము, రసభావ పరిజ్ఞానము, దేశ
సీతి చాతురి, నానాభాషా వైశాఖ్యము, సర్వకాకు విశారదత్వము,
కాశాశాస్త్ర నైపుణి, తుర్య క్రీతయ చాతుర్యము, హృద్య శారీర

ళాలిత, లయకాల కళావిజ్ఞానము, ప్రభూత, ప్రతిథోద్యుతా క్యము, నుభగగియత, దేశీయ రాగాభిజ్ఞ త్వము, వాక్ప్రటుత్వము, సభా విజయ సామర్థ్యము, రాగద్వేష పరిత్యాగము, ఉచితజ్ఞత, సార్ద్రీ త్వము, అనుచ్చిష్టపోక్క నిరంపథము, నూత్నుధాతు వినిరాగై దత్తత, పరచిత్త పరజ్ఞానము, ప్రబంధ ప్రగల్భత, ద్రుతగీత విరచనా నై పుణి, వద్యాంతర విధగ్గత, త్రిస్థాన గమనప్రాంగి, పీవిధాలప్తి నిపుణత, విశేషవధానశక్తి రమ్యరూపసు, స్వేచ్ఛాసంచారము, స్వతంత్ర కీషనము, వాగేయకారుడగు నుత్తమ కథకుని లక్షణములు.

ఘన శంఖ మోయన గంతంబు పూరించి
మేలుగ ప్రశుతిలోన మేళగించి
నియమము తప్పక నయ ఘనంబులఁ బెక్క
రాగభేదంబుల రక్కి గౌలి
బంశులెగిర్పిన పగిది కాలజ్ఞతన్
ణాతి మూర్ఖున లొప్ప స్వరము పాడి
చక్కని నృత్యము సర్వరసాను కూ
లంబుగాఁగ నభినయంబు చేసి
స్వకృత మృదు యతుగాన ప్రబంధ సరణి
వివిధ దేశంబులం భిన్న పెద్దలు గల
పలుసభల హరిథక్కి నుపున్యసింప
తేని సంగీత కవితాభి మానమేల?³

3. దాసుగారు ప్రాసిన ‘హరికథ’ అను వార్షికము-అంధ్ర పత్రిక సంఘ త్వరాది సంచిక (1911.)

ఈ యథిప్రాయముల వలన దాసుగారు హరికథను ఎంత క్రధాథ క్తులతో ఉపాసించిరో స్వప్తమగుచున్నది. దాసుగారు చెప్పిన ఉత్తమ కథకుని లక్షణములన్నియు హరికథకు లందఱలో నుండుట కష్టము. ఆ లక్షణములన్నియు దాసుగారిలో కలవు. వారు వేరు, వారు హరికథ కొఱకు అవతరించిన వారు.

దాసుగారు హరిదాసులకు అంతకు ముందెన్నదును లేని అశ్విన్నత స్థానము కల్పించిరి. దాసుగారికి పూర్వము ఆంగ్రేజులు హరికథకులే తక్కువ. ఉన్నవారిలో కూడ హరికథను ఒక గొప్పకళగా ఆరాధించి, ఒక గొప్ప ప్రక్రియగా తీర్పిదిద్దగల ప్రతిథావాతు లంతకంటే తక్కువ. హరికథా ప్రక్రియను ఓఁవనో పాధిగ నుపయోగించుకొను వారెక్కువ. హరిదాసుల ఈ క్తిలోపము వలనగాని, దైన్యస్థితి కారణము వలనగాని ప్రషాలకు హరికథలపై అస్తక పెరుగలేదు. హరిదాసులు కూడ ఊరిపెద్దలచెంత “చిత్తము చిత్తము” వల్లివేయుచు దీన లౌకిక జీవితము గదుపుమండివారు. దానితో హరిదాసులన్న లౌకిక ప్రపంచమునందు కూడ గౌరవ ముండిదికాదు. ఇక గజారోవాణములు కాని, రాజ సణ్ణారములు కాని మానసిక దారిద్ర్యముతోనున్న ఈ హరిదాసుల ఊహాపథములలో కూడ మెరితెడివికావు. ఇట్టి దీన స్థితిలోనున్న హరికథకునకు అశ్విన్నత స్థితి కల్పించిన మహానీయులు దాసుగారు. దాసుగారు హరికథరులుగా గండ పెండెరములు గడించిరి. గజారోవాణ గౌరవములను పొందిరి. రాజుస్థానములందు సత్కరింపబడిరి. ప్రముఖ పట్టణము లన్నింటియందు సన్నానింపబడిరి. సంగీత కళాలలో ప్రిన్సిపాలు పరలి నలంకరించిరి. లెక్కలేనన్ని విరుద్ధములు మక్క శేరినవి. అవి యివి యననేల ? హరికథకులుగా దాసుగారు పొంధని గౌరవమే లేదు.

వారికథా ప్రక్రియకు పండితమండలిచేత కూడ ప్రభామములు చేయించిన ప్రభ్యా స్వరూపులు దానుగారు. దానుగారికి పూర్వము హరికథను పండితులు గౌరవదృష్టితో చూచెడి వారుకాదు. హరికథను పొహిత్వాన్ని గంధము లేని సామాన్య జీవులయందు థక్కిజ్ఞానము లను సెలకొల్పుట కుపయోగపడు ప్రక్రియగా మాత్రమే చూచెడి వారు. హరికథయన్నను, హరిదాను అన్నను శాస్త్రసిష్టాతులైన విద్యాంసులకు తేలిక ఖావముండెంది. దానుగారు మహావిద్యాంసులైన హరిదానులవైగల ఆ చిన్నచూపును తొలగించిరి. దానుగారు హరికథను విజ్ఞాన వేదికగా, సర్వకళా సంస్కరా చేసెడివారు. వారి హరికథలు శాస్త్ర సభలైన సందర్భము లనేకము. సభను బట్టి వారి హరికథ అవకారమేత్తుట సాధారణ లక్షణము. దానుగారు కథను వీడియుట్లు సాముచేయుట హరిదాను అసామాన్యదు అని తెలుపుట కొఱకే. ఇంటు మహావండితులమని తెలుపుట కొఱకే హరికథా ప్రియులైన దానుగారు హరికథలకన్న ఇతర గ్రంథము లెక్కావగా ప్రాసిరి. దానుగారి పాండిత్వమునకు పండిత లోకము ఆశ్చర్యపడి నది. ఇట్లు దానుగారు కష్టపడి హరిదానులకు పాండిత్వ ముండదు అను అపవాదును తొలగించిరి.

దానుగారు ఈద్ద సంగీత విద్యాంసుల 'పాటకచేరి'ల కంటె హరికథను మిన్నయైన దానిగా చిత్రించిరి. సంగీత విద్యాంసుని కన్న హరికథకుడు గౌప్యయని చాటిరి. సంగీత విద్యాంసుదు తన సంగీత వైదుష్య ప్రదర్శనమువకు ప్రత్యేకముగా నొకసభ పెట్టుకొన వలసు. హరిదానున కాచారులేదు. సంగీతము హరికథలోని ఒక అంగము. అంతేకాదు హరిదాను సంగీతము భగవత్తథాసంబంధము. సంగీతజ్ఞుని పాటకచేరి' కథాసంబంధముండదు. హరికథా సంబంధము లేని సంగీతము వ్యుర్ధమని దానుగారి స్థిరాభిప్రాయము.

ఉత్తముడైన హరిదాసు వాగేయకారుని కన్నమిన్నయని ప్రచర్యన రూపముగా ప్రచారము చేసెను. వాగేయకారునియందు సంగీత జ్ఞానముందుట దృష్టి విషయము. గాత్ర మాధుర్యముందుట అదృష్టి విషయము. ఉత్తముడైన హరిదాసు తాను చెప్పు కథలను, ఆ కథలలోగల కీర్తనలను తానే ప్రాసించానును. ఇతనికి గాత్రమాధుర్యముండి తీరవలెను. కనుక హరిదాసు వాగేయ కారునికన్న గొప్ప వాడు. దాసుగారు వాగేయ కారులైన హరిదాసులు.

సరియైన హరిదాసు తాను ప్రాసిన కథలనే ఆడిపాడి చెప్పునని దాసుగారి అభిప్రాయము.⁴ అప్పుడై తన ప్రత్యేకత వెల్లదియగునని పీరి మతము. దాసుగారు వారు ప్రాసిన కథలనే చెప్పిరి.

దాసుగారు తెనుగు హరికథలందు కొన్ని క్రొత్త లక్షణములను ప్రవేశపెట్టిరి. వానిలో నృత్యము ముఖ్యము. మహారాష్ట్రీల ప్రక్రియయైన హరికథకు సంగీతమును అధికముగా తోడించి నేర్చిన వారు తమిళులు. నృత్యము నేర్చినవారు నారాయణదాసుగారు. దాసుగారికి పూర్వము హరికథలందు నృత్యములేదు. ఉన్నది అభినయము మాత్రమే. సంగీత విషయమునందు కూడ గాసుగారు కొన్ని మార్పులు చేసిరి. అంతకుముందున్న తమిళుల సంగీతమును దౌడపాటయని నిరసించిరి.

4. స్వయముగా పూర్వపూర్వాణ్ణి చరితమల్లి పాడియాదుచు వినిపించు థాగవతుఁడు నిక్కమగు పండితుఁడుగాని-తక్కువాడు చదువరివలె దంఫముజూపు వనరుతోతు.

తెలుగు కిట్టని యఱవల వెలి యొనర్ప
వలయు నన్నిట నిన్నన్న తెలుగు వారు
అధై యిచ్చి యేడ్చించెదు నఱవకొయ్యి
ద్రిష్టి దౌడపాటకుదేట తెనుగు పడదు.

రెండునాల్కుల తైర్పడ గాంప్రదపాట
వారి చే చము రంటని శాతు చేట
మనయు తెలుగు వారమిఁ కనేమఱక యఱవ
బోల్లి యొకిరింత వాలక మొల్ల తగదు.

చాసుగారు వారి హరికథలలో “మంజరి, న ర్థకి” అను వానిని
క్రొత్తగా ప్రవేశపెట్టిరి. మంజరులు యఱగానములందు కూడ
కన్నడవు. “మంజరి, న ర్థకి” అను వానిని గూర్చి శింపుల
అణ్ణైనాచాయణాస్తి గారిట్లు వివరించిరి

“మంజరులలోనూ, ఈ న ర్థకులలోనూ, పల్లవీ, అనుపల్లవీ
ఉండవు. అన్ని చరణాలే ఉంటాయి. రెండేసి భాగాలుగల చరణాలు
రెండుగాని, మూడుగాని, నాలుగుగాని, పీటిలో ఉంటాయి. రెండేసి
భాగాలకు ప్రాసంగికచే ఉంటుంది. ప్రతి భాగమునకు యతిఉంటుంది”⁶.

చాసుగారు ప్రవేశపెట్టిన మఱియొక విషిష్ట సంగీత రచన
“మట్టు”. ఈ “మట్టు” లో సంగీత సాహిత్యములు సమ శక్తి

5. “దెబ్బకు దెబ్బ”-అదవ్వర్తు యిజ్ఞ 1-4-1942.

6. సర్వాతీ వర్పసాముడు - ఆవిథట్ట నాచాయణదాస సార్వాతీ
నీరాజనము. పుట-1085.

లతో నుండును. అంతే కాదు. ఈ “మట్టు” నృత్యమునకు అనుగుణముగా దూషాంధింపబడినవి. దాను గారి “మట్టు” ను సాధనచేయు విద్యాంసులు సంగీత రహస్యములతో పాటు నృత్య రహస్యములను కూడ తప్పక తెలిసించవలెను. దానుగారి సంగీత మునకు జన సామాన్యములో అధిక ప్రచార మిచ్చినవి ఈ “మట్టు”

దానుగారి హరికథలందు “తెలుగు బాణి” ఎక్కువ. పాట లందే కాదు ఆటలందు కూడా ఈ భోరణి ఎక్కువగా కన్నదును. తెనుగు నాట ప్రసిద్ధికెక్కున ఆటపాట లెన్నియో పీరి హరికథా సంయోగముచే ఆడి పాడినవి. రుక్కిణి కల్యాణ హరికథలో రుక్కిణి కల్యా ఘుట్టుమునందు వర్ణింపబడిన బోమ్మల పెండ్లిండ్లు, వెలదు లతో వియ్యమందుట, గుజ్జనగూళ్లు మొదలైనపన్నియు తెలుగు దేశమునందలివియే కదా. రుక్కిణి కల్యాణ మందలి రుక్కిణి మహకు వైదరిష్టగా కన్నించదు. తెలుగు సేలమై పుట్టి పెరిగిన తాలిక యనిపించును. ఇక రచనా విషయమున కూడ నంతే. పీరి హరి కథలందు తెనుగు నుడికారపు పెత్తన మెక్కువ. తెనుగు పలుకు బడిపై దానుగారికి గల పలుకుబడి క్రొత్త తెలుగు హరికథలకు బడి పలుకులైనవి.

దానుగారికి తెనుగు భాషమై తెనుగు దేశముపై, తెనుగు ప్రద్రశులమై మోజు మొదటి రోజులలో వామనాకారముగా నున్నను గౌరప్ప పెండ్లి రచన నాటికి త్రివిక్రమాకారము ధరించినది.

ఇట్లు దానుగారు హరికథా సరస్వతికి ఆఱు దళాబ్లములు అడి, పాడి, ఆనందముతో ఒడలు మఱచి, అనేక విధముల సేవ చేసిరి హరికథను దానుగారెత సేవచేసిరనిన - హరికథ అని అన గనే వెంటనే గుర్తువచ్చునది దానుగారే

దాసుగారి ప్రతాము

దాసుగారికి పూర్వము హరిదాసులు హరికథ నాళ్ళయించు కొని బ్రతికరి. దాసుగారు చేబట్టిన తరువాత హరికథయే దాసుగారిని ఆళ్ళయించుకొని బ్రతికినది. అంతకు ముందు హరిదాసుల శీవికకు కరదిపికగానున్న హరికథ సాహిత్యకా ప్రపంచమునందొక మహా తోట్టతియైనది. భావి హరికథకులకు ఆదర్శటోట్టతి యైనది. హరికథాయుగమునకు మార్గదర్శకమైనది. దాసుగారి చేతిలో మహా తోట్టతిగా ప్రకాశించుచు రసిక ప్రవరుల ఆనంద చకువులను గూడ మిఱుమిట్లు కొల్పుచున్న ఈ హరికథా ప్రక్రియను జూచి ఎందఱో ఆకర్షించుత్తే రి. ఎందఱోనో హరికథ చెప్పవలెననెడి తహా తహా బయలుదేరినది. దాసుగారిని ఊపిరి సలుపుకోనీకుండ నిత్యము వరించుచున్న రాజ సన్మానములు, పండిత ప్రశంసలు, జన సత్కారములు చూచి హరిదాసు అగుటకన్న ఈ లోకమున గొప్ప ఏమి యున్నది అను భావము సాహిత్యరాధాకులలో బయలుదేరినది అంతే. ఇక దాసుగారికి శిష్యసంపద ఎక్కువైనది. ఎందఱో గళ్ళె కట్టిరి. తెనుగుదేశము హరిదాస మయమైనది. దాసుగారు ఎక్కుడ హరికథ చెప్పుచున్నను చూచి ఆనందించు ప్రేతకులతో పాటు, ఇనుకరించు శిష్యకోటి కూడ నెక్కువైనది. తెలుగునాటు గళ్ళె కట్టినవాడైల్ల నారాయణదాసుగారి శిష్యుడే. పీరికి సాంక్షాచ్చి మ్యూలో, పరంపరా శిష్యులో, ఏకలవ్య శిష్యులో కాని వారు ఏ యిద్దరో ముగ్గురో తప్ప గళ్ళె కట్టినవారిలో అంద్రదేశమునందు లేదన్న వాక్కునకు అసత్యదోషము పట్టదు. ఈ సరస్వతి స్తునంధయునకు జన్మివంశమునకు సంబంధించిన జ్ఞాతులకంచే విధానవంశమువకు సంబంధించిన జ్ఞాతు లెక్కావ. ఆ భారద్వాజున కొక్కడే ఏకలవ్య

శిష్టుడు ఈ భారద్వాజునకు అనేక ఏకలవ్య శిష్టులు. దేశవ్యాప్తమైన దాసుగారి శిష్టు సంసారమును ఇక్క తణము స్వీరింతము.

దాసుగారి శిష్టులలో వాజపేయయాజాల సుఖయ్య గారాకరు. పీరు పప్పు అయ్యవారికడ సంగీతము నేర్చుకొని, హరికథా విద్యకొఱకు దాసుగారి వద్దకు చేరిరి. పీరు దాసుగారి శుశ్రావ చాలకాలను చేసి హరికథా విద్యను చాగుగా జీర్ణము చేసుకొన్న హరిదాసులు. దాసుగారి కథాకథన విధాన నైపుణ్యము పీరికి చక్కగా అఖించి 1921 లో నందిగామలో దాసుగారి హరికథల పోటీ జరిగినది. ఆ పోటీలో పీరు చెప్పిన రుక్కిణి కల్యాణ హరికథకు ప్రథమ బహుమతి వచ్చినది. గుడిపాటి శ్రావము ర్థిగారు, పెంటపాడు వేంకట సుఖయ్యగారు, సుఖయ్యగారు, బవరచాసుగారు⁷ మొదలగు హరిదాస శేఖరులందఱు పీరి శిష్టులే.

మఱియొక ముఖ్య శిష్టులు శ్రీ సేమాని వరహాలు గారు, దాసుగారి కి క్రి సాధమును బహు భద్రముగ కాపొడిన వారిలో వరహాలు దాసుగారాకరు. నారాయణదాసుగారి గాత్రము పీరిలో కొంత ప్రతిధ్వనించెడిదని జనవాక్యము. ఈ వరహాలు దాసుగారు విషయంగరమందలి సంగీత కళాశాలలోని గాత్ర సంగీత ఛాభకు ఆచార్యులుగా పనిచేసిరి, దాసుగారికి వరహాలు గారి గాత్రముపై గల విశ్వాసమునకు ఇది మంచి నిదర్శనము. వరహాలు దాసుగారు

7. బవరచాసుగారు దాసుగారి సారప్ప పెండ్లి హరికథను అచ్చుత్తించిన గురుథ క్షులు.

చౌపైల్ సూర్యనారాయణగారి వంటి ప్రముఖ విచ్ఛాంసులను తయారుచేసిన గురువులు.

నేతి లక్ష్మీనారాయణ గారు, సుబ్రయ్య గారు ఒక విచిత్ర మైన జంట. విజయ నగర వీధులలో వీరు దాసుగారి వెంట నేర్చుకొనుచు నడచునపుడు ప్రజలకు దాసుగారు వాల్మీకివలె, ఈ జంట కుళలవులవలె గోచరించెడిదట. వీరు దాసుగారి యథార్థ రామాయణ హరికథ చెప్పటలో ఆరిటేరినవారు. వీరికి రసిక ప్రపంచమున రామాయణ సోదరులు అని ఖ్యాతి కల్గినది. దాసుగారి చెంత పండిండు హరికథలను నేర్చుకొన్న అద్భుతవంతులు. దాసుగారి హరికథలలో జానకీ శపథము చాల కష్టమైనది. ఆ హరికథను దాసుగారు కూడ నొక్కసారియే చెప్పిరి. అనేక మేళక ర్త రాగములతో కూడిన ఆ హరికథను వీరుగూడ ఒకసారి చెప్పి వీరి ప్రజ్ఞను లోకమునకు ప్రకటించిరి. దాసుగారిపై వీరికి గల భక్తి అపారము. శ్రీ నేతి లక్ష్మీనారాయణ గారు “శ్రీ నారాయణ దాన హరికథాగాన పరిషత్తు” ను విజయవాడలో స్థాపించిరి. శ్రీ నేతి వారి దృష్టిలో దాసుగారు దైవ స్వరూపులు. విజయవాడ పట్టణ మండలి సత్యనారాయణవుర శివాలయములో దాసుగారి శిలా విగ్రహమును మంత్రపూర్వకముగా ప్రతిష్ఠించి (25-2-1951) నిత్యచాధనము వేద మంత్రవులతో సలుపుచున్నచి నారాయణ దాన దాసులు. దాసుగారి పాదుకలు, చిట్టి తాళములు, కాలి గజ్జెలు, చేంక క్షణ పీరి పూజా పీతములలోని దేవతలు. దాసుగారి ప్రభావము ప్రియశిష్యులపై ఎంతగలరో తెల్పుటకు ఈ పూజా విషయము చాలును. హరికథా భేరిని ప్రతి పట్టణమందును ప్రొగ్గించుచున్న శ్రీ ములుక ట్లు సదాచిత్రాస్త్రిగారు, శ్రీ వెంపటి సుబ్రయ్యనారాయణ

గారు. శ్రీ కుపాప్ పీరరాఘవయ్యగారు మొదలగు ప్రముఖ హారి కథకులందఱు నేటివారి శిష్యులే

దాసుగారి శిష్యవర్గమలో మణియెక అభిందులు శ్రీ వేదన భట్ట వేంకట రమణయ్య గారు. దాసుగారి ప్రాణశిష్యులలో వీరాకరు. శ్రీప్రస్తుతము, యథార్థ రామాయణము, రుక్మిణి కల్యాణమును వీరు ప్రత్యేకముగా సాధనచేసి అనేక పర్యాయములు చెప్పి ప్రజల ప్రశంస లందుకొన్నవారు.

శ్రీ వేరి నరసింహము గారు దాసు గారి ఆప్తశిష్యులలో ఒకరు, దాసుగారి హారికథకు వజ్రోత్సవము చేయ సంకల్పించిన గురు భక్తులు.

శ్రీ కరూను కృష్ణదాసు గారు దాసు గారి మాయెక క్రితి ధ్యాజము. దాసు గారి నాట్యకళకు ఛారసులు. పదునాలు గేండ్రు గురువుగారి పోషణ భాగ్యము నోచుకొన్న ప్రియాంతే వాసులు. శ్రీ శనగల వేంకట సుబ్రయ్యగారు ఈ కృష్ణదాసుగారి శిష్యగణమునందు ప్రధమ గణ్యులు.

శ్రీ పిల్లల ముట్టి రామదాస భాగవతులుగారు మణియెక ముఖ్యులు. పీచు హారికథ చెప్పుటయందే గాక కవిశేఖరులు కూడ ఒక్క యథార్థ రామానుణమును దాచాపు రెండువందల సాగుంచు చెప్పిన హారిదాసులు.

దాసుగారి శాస్త్ర ప్రేమను ప్రతిభత్తా సంపాదించుకొన్న మాయెక మహానీములు శ్రీ కొండపల్లి కల్యాణదాసుగారు. దాసు గారి జంత గౌరవు పెట్టి నేర్చుకొన్నవారు. అంతేకాదు. దాసుగారి

చెంత “పట్టుట ద్విముఖతాళ ప్రదర్శనములు” నేర్చుకొన్నటకే క అదృష్టవంతులు కల్యాణ దాసు గారు. కల్యాణ దాసుగారి అసలు పేరు అసిరయ్య. ‘కల్యాణదాసు’ అని బిరుద ప్రదానము చేసినది దాసుగారే. దాసుగారు ఒకసారి వీరి ప్రదర్శనానంతరమెట్లు ప్రశస్తించిరో తప్పక తెలిసికొన దగిన అంశము.

అద్దిరా కొండపల్లి కల్యాణ దాస
అదుచున్ బాధుచొకట పడవయవముల
తాళ పట్టుము వేసితీ, తాలూప్పిమివె
గండ పెండెరమో నాట్య పండితుండ.

దాసుగారి శిష్యకోటిలో మటియొక ఉద్దండ పిండము శ్రీ చిట్టమణి రంగయ్యదాసుగారు. దాసుగారిని అనుకరించుటలో అతి సమర్థులు. సావిత్రీ చరిత్రము, రుక్మిణీ కల్యాణము, మార్గం దేయ చరిత్రము, యథార్థరామాయణము నాలుగు దళాబ్లముల పాటు ఆంధ్రదేశమంతటచు తెప్పిన ప్రసిద్ధ హరిదాసులు. నూజిఫీ దులో జరిగిన హరికథల పోటీలలో స్వర్ణపతకమును బహుమతిగా పొందిన ప్రతిభాశాలి.

మటియొక వుఖ్య శిష్యులు శ్రీ వద్దమాని నరసింహదాసు గారు. వీరు మహా పండితులైన హరిదాసులు. వీరు సంస్కృతాంధ్రములుదు అందె వేసిన వారు. అంతే కాదు. ఆంగ్లము, ఒరియా, హిందీ, బెంగాలీ భాషలలో కూడ మంచి ప్రవేశమున్న వారు. వీరు ఆంధ్రరాష్ట్రమునందే కాక, ఇతర రాష్ట్రములందు కూడ అనేక ప్రముఖ పట్టణములలో సన్మానము లందిన జనరంజక

విద్యాంసులు “హరికథకాగ్రేసర, హరికథాపిత, కథక వాచస్పతి” మొదలగు శిఖుదములేన్నో పీరిని వరంచినవి.

ఇంకను శ్రీ పాద లింగమార్తి గారు, శ్రీ పెరుకుపల్లి కనక దుర్గాదామగారు, శ్రీ మల్లింద్రున దామగారు, శ్రీ శేకి రామ మూర్తి దామగారు, శ్రీ పరిమ సుబ్రహ్మణ్య దామగారు, శ్రీ అదుసుమిల్లి నారాయణదామగారు, శ్రీ జగన్మార్ద దామ గారు, శ్రీ అప్పలస్థామి గారు, శ్రీ అన్నంసీడి బాలకట్ట దామ గారు, శ్రీ బంక బాలకట్ట దామ గారు ... ఇంకను ఎందఱిందఱో దామగారి శుక్రూప చేసి విద్యానేర్పున్న ప్రత్యక్ష శిష్యులున్నారు.

ఇక దామ గారి శుక్రూప చేయకయే దామ గారిపై గురు భావ మేర్పుతుచకొన్న పరోక్ష శిష్యుల సంఖ్య అనుతమి. దామ గారి శిష్యులమని యసిపెంచకొనుటయే యొక గోప్య విశేషముగా, ఘన సన్మానముగా భావించేన హరిదాములు లెక్కలేనంత మంది బయటుదేరిరి. నాగాయణదామ గారి శిష్యుడు ఉన్నచో అది యెదురులేని సరి : తెటు.

లట్టి ఉరోష శిష్యులలో శ్రీ పసుమార్తి కట్టమార్తి గాణాకగు. పీరు ఇర పురవు కఠ్టుకోటు రాజూవారి కాశాలలో ప్రపథానంద్రోపాధ్యాంశులు. ఉత్తమక్రేణికి చెందిన హరికథములు వాగేయకారులు కుడ శ్రీ కట్టమార్తి గారు ‘పార్వతీకల్యాణము’ అను యక్కగానమును రచించి దామగారికి అంకితమిచ్చిరి

పరోక్ష శిష్యులలో మఱచిపోలేని మఱీయొక మహా మనీషులు శ్రీ పెద్దింటి సూర్యవారాయణ దీక్షిత దామ గారు. పీరు బహు

గ్రంథకర్తలు అనేక పట్టణములు వీరికి సన్మానములతో అరథులు పట్టినవి. అనేక బిఱుదములు వీరిని ఆశ్రయించినవి. వీరు హరికథారాధకులే కాదు హరిచాస పోషకులు గూడ. వీరికి నారాయణ దాసుగారిపై థక్కి అపారము అని తెలుగుటకు వీరు ప్రాసిన “శ్రీ మద్జ్ఞాధాదిభట్ల శ్రీ నారాయణచాస జీవిత చరిత్రము” అను యతుగానము అకుర సాక్ష్యము. నారాయణచాసు గారి విగ్రహ ప్రతిష్టకు వీరు నేతి లక్ష్మినారాయణ గారికి అండగానుండుట శిలా సాక్ష్యము. వీరికి నారాయణచాసుగారిపై గల థక్కిభావ మెట్లు ఛందో బద్ధమైనదో ఓండు రెండు ఉచావారణములు.

“ నే నేకలవ్య సవృకుఁడ
 నై నారాయణ మనీషి నర్పించి తది
 యానుగ్రహ వరలభీన్
 బూని యటుల యతుగానముల రచియిగతున్

“నను నాయణచాసు గ్రోటుని విధానన్ “నాకడన్ నీవు ఏ దృష్టి సేర్వంగ నన గ్రూడోదు” వని యావంతేన్ దిరస్కార బుద్ధినిఁ బోనాడఁగ లేదు ; సంస్కృతికి బందిసోచుఁ దత్పుణ్యమూర్తిని సేవించుటకేననోచుకొన్నానైతే తిన్, గౌన్నినాళ్ళేనియన్.”

తీరని లోపం బయ్యది
 ఆరాటముఁ గౌల్పు నా హృదంతరమున శ్రీ
 నారాయణచాసుని ప్రతి
 మారాధానయే శరణ్యమౌ నహరహమున్. 8

శ్రీహరి సోమయాజుల సుబ్రహ్మణ్యము గారు, శ్రీ మల్లాది చంద్రశేఖర శాస్త్రి గారు, శ్రీ భవిదిపాటి అయ్యప్ప శాస్త్రి గారు మొదలగు హరికథార్చుకు తెందతెందణో దాసుగారిక పద్య ప్రసూనాంజలులు సమర్పించిన పరోక్త శిష్యులే. శ్రీ ములుకుట్ల సదాశివ శాస్త్రి గారు, శ్రీ అమున్నల విశ్వనాథ భాగవతారు గారు, శ్రీ కూచిభట్ల కోటీశ్వరరావు గారు, శ్రీ సామవేదం కోటీశ్వర రావు గారు, శ్రీ యాశ్విబండి తాతారావు గారు, శ్రీ దోర చిన శాఖగారు, శ్రీ బుద్రా శివరామకృష్ణ శర్మగారు, శ్రీ అక్కపెద్ది శ్రీరామశ్రుగారు మొదలగు హరిదాసు లందఱు దాసుగారి పరోక్త శిష్యులే. ఇంతటి హరిదాస గురుకులవునకు కులపతులు శ్రీ దాసుగారు.

తెలుగు దేశములో హరికథాలకు నారాయణాస నామ స్నేరణము ఇష్టదేవతా మంత్రము.

Blank Page

112

09508

Check List			
Book Number	CJ03-K-104	Date	6/6/2020
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	CJ, vi, 111		
Missing Pages	NO		
Prepared	Deepika	Scanned	K. Akshaya
PS		Pages	124+P